

MARIANKATU 11

Rakennushistoriaselvitys

8.8.2014



ark-byroo

Tilaaaja

Senaatti-kiinteistöt

Tilaaajan edustaja

Mika Kankainen, asiakaspäällikkö

Konsultti

Arkkitehtitoimisto ark-byroo

Kustaankatu 3, 00500 Helsinki

marianna.heikinheimo@arkbyroo.fi

www.arkbyroo.fi

p. 010 2350 566

Työryhmä

Marianna Heikinheimo, arkkitehti SAFA ARK 950, KuvM / projektista vastaava rakennustutkija

Mia Puranen, arkkitehti, rakennustutkija

Sofie Hägerström, arkkitehti SAFA, rakennustutkija

Noora Laak, TkK, avustava rakennustutkija

Anne Pasanen, TaK, taittaja

Sami Heikinheimo, OTK, valokuvaaja

Nykytilavalokuvat

© Sami Heikinheimo, ark-byroo, ellei toisin mainita

Etukannen kuva

Asko Salokorpi noin 1960-luku, HKM KA

Suoritusajankohta

Työ on suoritettu ajalla kesäkuu-elokuu 2014.

© **Arkkitehtitoimisto ark-byroo**

KÄYTETYT LYHENTEET

HEL PTP	Helsingin kaupungin paikkatietopalvelut
KA	Kansallisarkisto
KSV	Helsingin kaupungin kaupunkisuunnitteluvirasto
MV KA	Museovirasto kuva-arkisto
MV RHO	Museoviraston rakennushistorian osaston arkisto
RakVV	Helsingin kaupungin rakennusvalvontaviraston arkisto
HKA SIN	Helsingin kaupunginarkiston Sinetti-tietokannat
HKM KA	Helsingin kaupunginmusen kuva-arkisto
Sk	Senaatti-kiinteistöjen arkisto, Helsinki

MARIANKATU 11

Rakennushistoriallinen selvitys

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	4
1.1 Kohde	4
1.2 Tehtävä	5
1.3 Perustiedot	8
2. Lähiympäristö	10
2.1 Kruununhaka ja alueen ensimmäiset asemakaavat	10
2.2 Pantteri-kortteli	12
2.3 Lähiympäristön kouluja 1800-luvun lopulla	12
2.4 Tonttistoriaa	12
3. Koulurakennus	17
3.1 1800-luvun lopun koulurakennukset	17
3.2 Rakennuttaja Yleisten rakennusten ylihallitus	20
3.3 Arkkitehdit Axel Hampus Dalström ja Evert Lagerspetz	21
3.4 Suunnitteluratkaisu	23
3.5 Rakentaminen ja käyttäjä Svenskt realllyceum i Helsingfors 1877-1900	32
4. Koulun myöhemmät vaiheet	34
4.1 Teollisuuskoulu 1902-1930	34
4.2 Helsingin III suomalainen tyttökoulu 1930-1953, Kruunuhaan keskikoulu 1953-1971	36
4.3 Helsingin yliopisto 1972-2009	40
4.4 Muutoskaaviot	44
5. Nykytila	53
6. Yhteenveto	74
LÄHTEET	76

1 / JOHDANTO

1.1 Kohde

Rakennushistoriallisen selvityksen kohteena on Mariankatu 11:n kivinen koulurakennus Kruununhaassa. Yleisten rakennusten ylihallitus rakennutti koulun Ruotsalaiselle reaalityseol-le. Rakennuksen suunnittelivat ylihallituksen ylijohtaja arkkitehti Axel Hampus Dalström ja arkkitehti Evert Lagerspetz.

Kouluhallitus perustettiin 1869 ja vuonna 1872 voimaan astui uusi koulujärjestys, joka sisäl-si koulutaloja koskevia määräyksiä. 1870-luvulta lähtien valtion rakennuttamat koulutalot nou-dattivat varsin yhtenäisiä periaatteita. Kouluar-kitehtuuria tutkineen taidehistorioitsija Henrik Liliuksen mukaan Dalströmin yksin ja yhdessä Lagerspetzin kanssa Yleisten töiden ylihalli-tuksessa suunnittelemat Mikkelin lyseo (1874), Helsingin ruotsalainen reaalityseo (1874-1877), ja ruotsalainen normaalilyseo (1877-1880) kuuluvat vuosikymmenen arkkitehtonisesti merkittä-vimpiin koulurakennuksiin. Laajamittainen koulurakennustoiminta jatkui aina 1910-luvun puoliväliin saakka.

Mariankatu 11:n ensimmäinen käyttäjä Svenskt reallyceum i Helsingfors perustettiin vuonna 1872. Koulun opetus perustui reaaliai-neisiin ja moderneihin kieliin kuten ranskaan, saksaan ja venäjään. Tavoite oli antaa oppilaille aiempaa käytännöllisempi koulutus, joka loisi pohjan pitää yhteyksiä ulkomaille ja toimia vir-kamiehenä. Reallyceum oli seitsemänvuotinen poikakoulu, jonka opetuskieli oli ruotsi. Aloit-teen oman koulurakennuksen rakentamisesta teki vapaaherra Casimir von Kothén. Koulu rakennettiin valtion vuonna 1873 ostamalle ton-tille Kruununhakaan ja se otettiin käyttöön syksyllä 1877.

Koulurakennus sijoitettiin tonttinsa etelä-päähän, jolloin Mariankadun ja Kirkkokadun kulmaan muodostui iso koulupiha. Talouspihal-le tontin kaakkoisnurkkaan rakennettiin puinen ulkokuone. Koulurakennus on kaksikerroksinen ja tyyliltään se edustaa uusrenessanssia. Pääjul-kisivu on symmetrinen. Talossa on Dalströmin kehittänyt pohjaratkaisu, jossa sivukäytävälli-seen runkorakennukseen liittyy pihan puolel-la voimistelu- ja juhlasalisiipi. Voimistelusal-i ja koulupiha olivat siihen aikaan harvinaisia. Luokkahuoneet on sijoitettu kadun puolelle. Mariankatu 11 on ollut koko ajan valtion omis-tuksessa ja toiminut aina opinahjona, vaikkakin käyttäjinä on ollut useita. Ruotsalainen reaali-lyseo muutti rakennuksesta jo vuonna 1900 ja uudeksi käyttäjäksi tuli Teollisuuskoulu. Vuonna 1930 rakennuksen käyttäjä vaihtui, kun Helsin-gin III suomalainen tyttökoulu, josta myöhemmin tuli Kruununhaan keskikoulu, muutti taloon. Rakennus oli Helsingin yliopiston käytössä vuosina 1972-2009. Rakennus on suojeltu 1977 voimaan tullessa asemakaavassa. Suojelupää-töksen jälkeen kohde peruskorjattiin vuosina 1980-1982. Tällä hetkellä rakennus on suurilta osiltaan tyhjänä, siellä sijaitsee vain ISS:n ja SOL:in toimitiloja. Rakennukseen kohdistu-neista muutoksista huolimatta rakennus on säilyttänyt luonteensa hyvin.

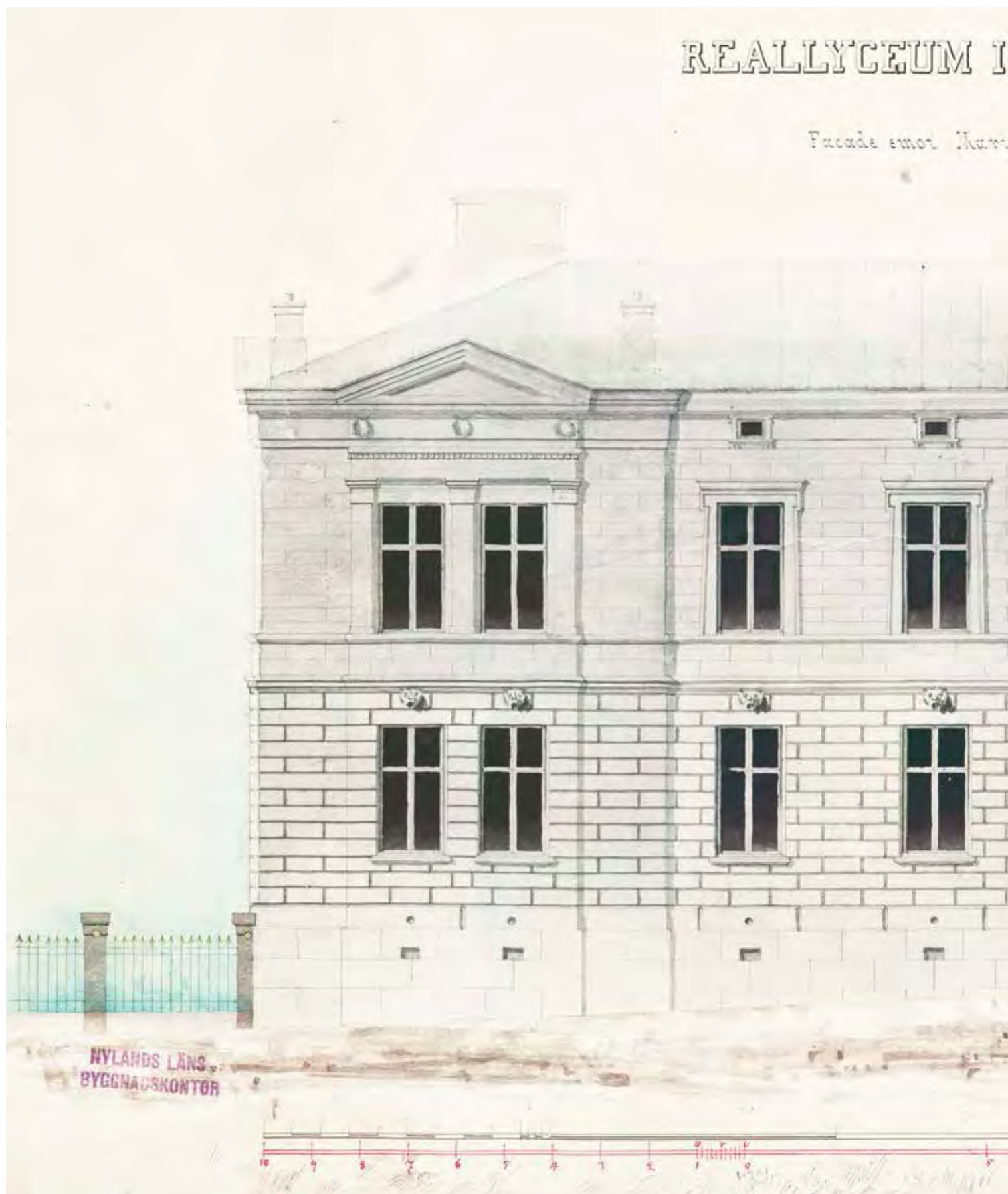
1.2 Tehtävä

Senaatti-kiinteistöt selvittää mahdollisuutta käyttää rakennusta valtioneuvoston tarpeisiin. Rakennushistoriallisen selvityksen kohteena on kiinteistö Mariankatu 11 pihoineen. Selvitys on luonteeltaan yleispiirteinen. Tontti, jolla kohde sijaitsee, ulottuu Pantteri-korttelin pohjoisosassa Mariankadulta aina Meritullinkadulle asti ja tontilla on muitakin rakennuksia, mutta selvitys keskittyy vain tontin länsiosaan, jolla Mariankatu 11 sijaitsee. Rakennus on suojeltu sisä- ja ulkotiloiltaan, joten rakennushistoriallinen selvitys tarkastelee myös sisätiloja.

Tärkeimpiä kirjallisia lähteitä ovat olleet käyttäjien historiikit sekä Raili Mertasen tekemä Helsingin III suomalaisen tyttökoulua ja Kruunuhaan keskikoulua käsittelevä Helsingin yliopiston historian laitoksen pro gradu -työ vuodelta 1988. Myös Henrik Liliuksen kirja *Suomalaisen koulutalon arkkitehtuurihistoriaa* oli tärkeä lähde. Mariankatu 11:n vanhimpia alkuperäispiirustuksia säilyttää Kansallisarkisto. Senaatti-kiinteistöjen arkistossa on lähinnä peruskorjausvaiheen ja sitä myöhäisempiä asiakirjoja. Kohteen rakennuslupia on tutkittu Helsingin kaupungin rakennusvalvontaviraston arkistossa. Asemakaavat on saatu Helsingin kaupunkisuunnitteluvirastosta. Helsingin

kaupunginarkiston Sinetti-tietokannan tonttirekisterikorteista ja piirustustallenteista on saatu tietoa kohteen ja sen paikalla sijainneiden rakennusten historiasta. Vanhat valokuvat ovat peräisin Helsingin kaupunginmuseon ja museoviraston kuva-arkistoista.

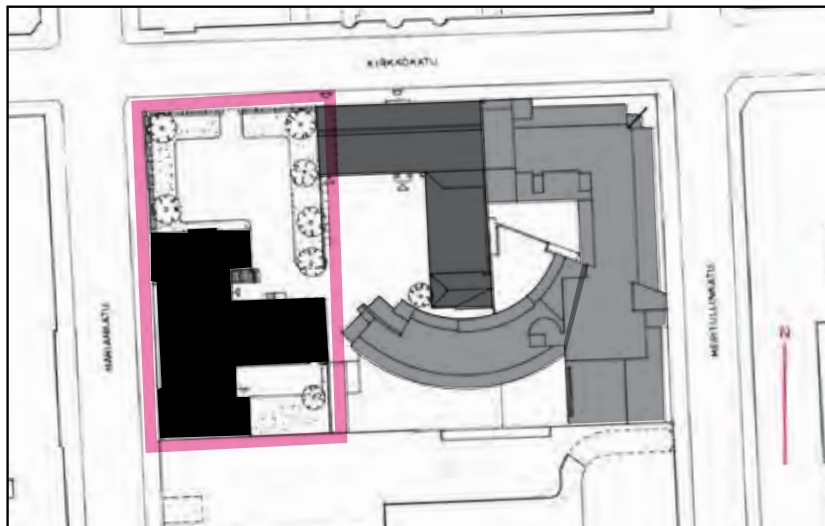
Ensimmäinen luku johdattaa aiheeseen, kuvaa tehtävän ja sisältää kohteen perustiedot. Toinen luku käsittelee Mariankatu 11:n lähiympäristöä ja Kruununhakaa. Kolmas luku keskittyy vanhaan koulurakennukseen ja sen rakennuttajaan, suunnittelijoihin ja ensimmäiseen käyttäjään Ruotsalaiseen reaalilyseoon. Neljäs luku kertoo kohteen myöhemmistä käyttäjistä ja rakennukseen kohdistuneista muutostöistä. Luvun lopussa muutostoimenpiteet on esitetty kootusti kaavioina. Viides luku pohjautuu ulko- ja sisätiloissa suoritettuun inventointiin. Viimeinen luku sisältää yhteenvedon selvityksen tuloksista sekä kommentteja säilyneisyydestä ja rakennuksen arvoista. Selvityksessä on käytetty viitteitä ja lähdeluettelo on esitetty selvityksen lopussa.



Reallyceum i Helsingfors, julkisivu Mariankadulle. Yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehdit Axel Hampus Dalström ja Evert Lagerspetz 1874. Rakennus on ollut koulukäytössä aina siitä asti, kun se valmistui Kruununhaan Pantteri-kortteliin Mariankadun ja Kirkkokadun kulmatontille vuonna 1877. KA.



1.3 PERUSTIEDOT



Tontilla numero 13 olevat rakennukset

- Mariankatu 11
- Tieteiden talo, Kirkkokatu 6
- Virastotalo Meritullinkatu 8, Sosiaali- ja terveysministeriö
- Selvitysalueen rajaus

KOHDETIEDOT

Rakennuksen nimi	Mariankatu 11
Osoite	Mariankatu 11 / Mariégatan 11
Kunta	Helsinki / Helsingfors
Kaupunginosa	1. kaupunginosa, Kruunuhaka / Kronohagen
Kortteli	7, Pantteri / Pantern
Tontti	13
Tontin pinta-ala	5 089 m ²
Tontilla 13 sijaitsevat rakennukset	Mariankatu 11, Tieteiden talo (Kirkkokatu 6), Virastotalo Meritullinkatu 8
Virallinen kiinteistötunnus	091-001-0007-0013 . Tontti numero 13 on muodostettu yhdistämällä kolme tonttia (numerot 3, 7 ja 10). Kiinteistömuutos vahvistettiin 2.5.1977. Muutos tuli voimaan 3.6.1977. Kiinteistö on rekisteröity 22.5.1980.
Rakennusnumero	003 (Mariankatu 11)
Pysyvä rakennustunnus	42
Rakennuksen tunniste	300577
Rakennuttaja	Yleisten rakennusten ylihallitus
Suunnittelijat	Yleisten rakennusten ylihallituksen arkitehdit Axel Hampus Dalström ja Evert Lagerspetz
Suunnitteluajankohta	1874-1877
Rakentamisajankohta	1876-1877

LAAJUUSTIETOJA

Kerrokset	Alunperin: osaksi kellarikerros ja kaksi varsinaista kerrosta. Ullakkokerros ei ollut käytössä. Nykyisin kolme kerrosta, lisäksi kellarikerros
Kerrosala	2 680,0 kem ²
Tilavuus	9 000,0 m ³

(Tietolähde: KOKI-raportit, 6.6.2014, Sk)

KÄYTTÖ

Käyttöhistoria

1877-1900 Ruotsalainen reaaliyseo / Svenskt realllyceum i Helsingfors (poikakoulu)
 1902-1930 Teollisuuskoulu / Industriskolan
 1930-1953 Helsingin III suomalainen tyttökoulu
 1953-1971 Kruunuhaan Keskikoulu
 1972-2009 Helsingin yliopiston opetustiloja, lähinnä väliaikaiskäytössä väistötiloina

Nykyinen käyttö

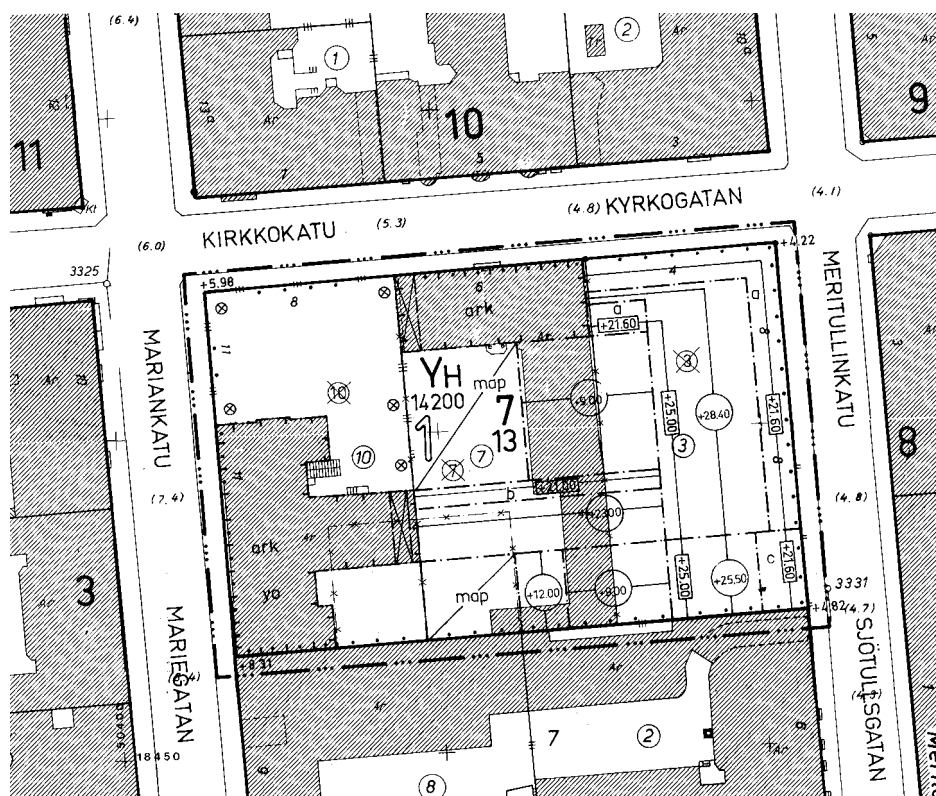
Nykyisin rakennus on osin tyhjiillään, kellarissa on ISS:n toimitiloja ja toisessa kerroksessa lähikortteileita palvelevia SOL:n tiloja.

Omistus ja hallinnointi

Omistaja	Suomen valtio (1873-), Senaatti-kiinteistöt
----------	---

Keskeisiä rakennus- ja korjausvaiheita

1876-1877	Uudisrakennus
1897-1902	Ullakkokerros otettiin opetustiloiksi
1930-l.	Ullakkokerroksen jako pienemmiksi opetustiloiksi, vesivessojen ja portaikon rakentaminen, huonetilamuutoksia
1960	Uusi varaporras sisäpihan puolelle, ullakon muutos
1971	Julkisivukorjaukset ja maalaustyöt
1975	Laboratoriotilat kellariin
1980-1982	Peruskorjaus ja muutostöitä



Voimassa oleva asema-
kaava numero 7616
vahvistettiin 6.4.1977.
HEL PTP.

Yleiskaava

Alueen voimassa oleva yleiskaava on 19.1.2007 voimaan tullut Helsingin Yleiskaava 2002. Kaavassa Mariankatu 11 kuuluu kerrostalovaltaiseen alueeseen, jossa on asumista ja toimitiloja. Kohde on merkitty yleiskaavassa rakennushistoriallisesti ja maisemakulttuurin kannalta merkittävään alueeseen kuuluvaksi. Aluetta kehitetään siten, että alueen arvot ja ominaisuudet säilyvät.

Asemakaava

Voimassa olevan asemakaavan tunnus 7616, vahvistunut 6.4.1977. Tontin osa on merkitty asemakaavassa yo-merkinnällä eli siinä saa olla opetustoimintaa palvelevia tiloja. Rakennus on merkitty ark-merkinnällä eli se on arvioitu rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi rakennukseksi. Tässä osassa tonttia olevaa rakennusta ei saa purkaa eikä siinä saa suorittaa sellaisia lisärakentamis- tai muutostöitä, jotka tarvitsevat julkisivujen, vesikaton tai sisätilojen kulttuurihistoriallista tai rakennustaiteellista arvoa tai tyyliä. Mikäli rakennuksessa on aikaisemmin suoritettu tällaisia toimenpiteitä, on rakennus korjaustöiden yhteydessä pyrittävä korjaamaan entistään.

Suojelutilanne

Mariankatu 11:n rakennus on suojeltu valtion omistamien rakennusten suojelusta annetun asetuksen (480/85) nojalla valtioneuvoston päätöksellä. Päätös edellyttää rakennuksen aktiivista hoitoa, kunnossapitoa ja restaurointia niin, että kulttuurihistoriallinen arvo säilyy tai korostuu. Rakennus on suojeltu kokonaan (S1), jolloin Opetusministeriön 20.11.1985 antaman asetuksen 11 §:ssä tarkoitetut soveltamisohjeet koskevat koko rakennusta.

Lisäksi rakennus on suojeltu asemakaavassa ark-merkinnällä, jonka mukaan se on rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokas. Rakennusta ei saa purkaa eikä siinä saa suorittaa sellaisia lisärakentamis- tai muutostöitä, jotka tarvitsevat julkisivujen, vesikaton tai sisätilojen kulttuurihistoriallista tai rakennustaiteellista arvoa tai tyyliä. Mikäli rakennuksessa on aikaisemmin suoritettu tällaisia toimenpiteitä, on rakennus korjaustöiden yhteydessä pyrittävä korjaamaan entistään.

2. LÄHIYMPÄRISTÖ

2.1 Kruununhaka ja alueen ensimmäiset asemakaavat

Mariankatu 11 sijaitsee keskeisellä paikalla Helsingin 1. kaupunginosassa Kruununhaassa. Kaupunginosan rajana on lännessä Unioninkatu ja etelässä Kauppatorin reunaa pitkin kulkeva Pohjoisesplanadin osa, muilla suunnilla sitä rajoittavat vesialueet.

Viimeisin suurpalo hävitti Helsinkiä marraskuussa 1808. Koska kaupunki oli pääosin puusta rakennettu, tuho oli laajaa: noin neljäsosa taloista paloi. Palo tuhosi myös Siltavuoren eteläpuolella sijainneen, köyhän väen mökeistä koostuneen kaupunginosan, missä nykyinen Mariankatu 11 sijaitsee.

Kun Helsingistä tuli Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupunki 1812, oli palon jälkeen tilaa suunnitella rakennuksiltaan kokonaan uusi pääkaupungin keskusta Johan Albrekt Ehrenströmin johtaman komitean suunnitelman mukaan. Ehrenström täydensi 1812 tekemäänsä suunnitelmaa vuonna 1815 ja se valmistui lopullisesti 1817. Selvityksen kohteena olevan Mariankatu 11:n lähialue oli aikoinaan osittain soista maata ja kaavaan oli merkitty laajaa keisarilliseen palatsiin kuuluvaa puutarhaa, jota ei kuitenkaan toteutettu. Sen takia alueelle vahvistettiin 1828 oma rakennuskaava, jolloin tonttijako vahvistettiin. Vuonna 1838 vahvistettiin uusi asemakaava, jonka mukaan korttelirakenne on pääosin toteutunut.

1850-luvulla uutta kaupunginosaa ryhdyttiin kutsumaan nimellä Kronohagen, Kruununhaka.¹

Nimi tulee nykyisen Rauhankadun seutuvilla aikoinaan sijainneesta kruunun tykistön hevosten laidunmaasta. 1874 alueelle vahvistettiin seuraava asemakaava. Katunäkymät muuttuivat, kun yksi matala puurakennus toisensa jälkeen purettiin ja korvattiin korkealla, usein uusrenessanssia edustavalla kivitalolla, joka oli tavallista rakentaa kiinni naapurirakennuksen seinään. Samalla katutilan vehreys väheni, kun entisten puutalojen väliin paloturvallisuussyistä jätetyt, aidatut viherpihat väistyivät. Myöhemmin joitakin vanhoja taloja on purettu ja korvattu moderneilla toimistotaloilla, kuten on käynyt Mariankatu 11:n etelänaapurissa ja tontin itälaidalla.

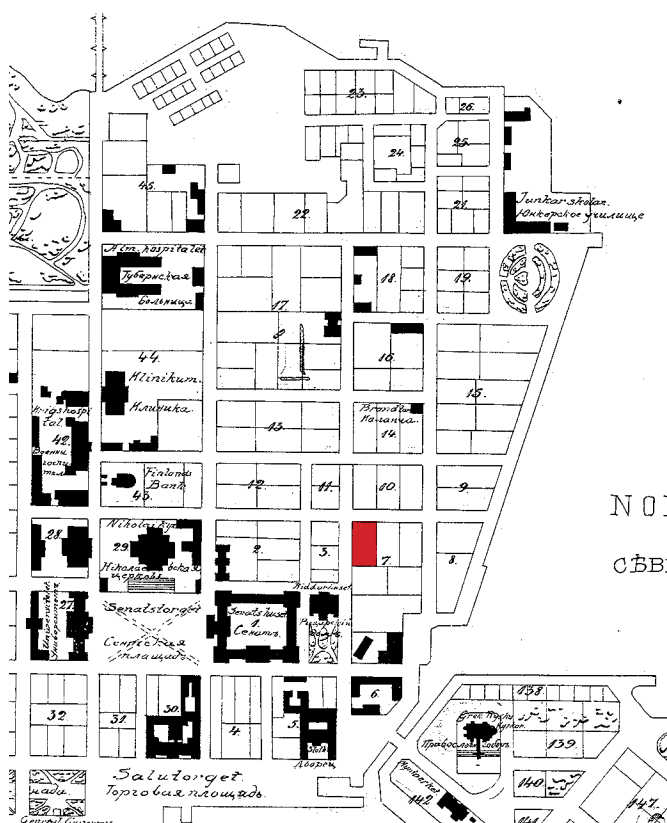
Kruununhaka on edelleen arvokkaiden instituutioiden kaupunginosa; siellä sijaitsevat muun muassa Helsingin tuomiokirkko, Presidentinlinna, Valtioneuvoston linna, raatihuone, kaupungintalo, Suomen Pankki, Säätytalo, Ritarihuone ja useat Helsingin yliopiston laitokset. Alueella on sekä valtakunnallisesti että asemakaavalla suojeltuja kohteita ja ympäristökokonaisuuksia. Alueen historia ulottuu 1640-luvulle, jolloin Helsinki siirrettiin Vanhastakaupungista Vironniemelle.³ Kruununhaka on kaupunginosa, joka Helsingin kaupungin ohjeistuksen mukaan on suunniteltava kokonaisvaltaisesti niin, että myös kasvillisuus olisi osana kaupunkitilaa. Tavoitteena on alueiden ominaispiirteiden säilyttäminen ja viihtyisyyden parantaminen.⁴

1 Suvanto 2002, 9-10.

2 kulttuuriymparisto.nba.fi, Rekisteriportaali, Mariankatu 11.

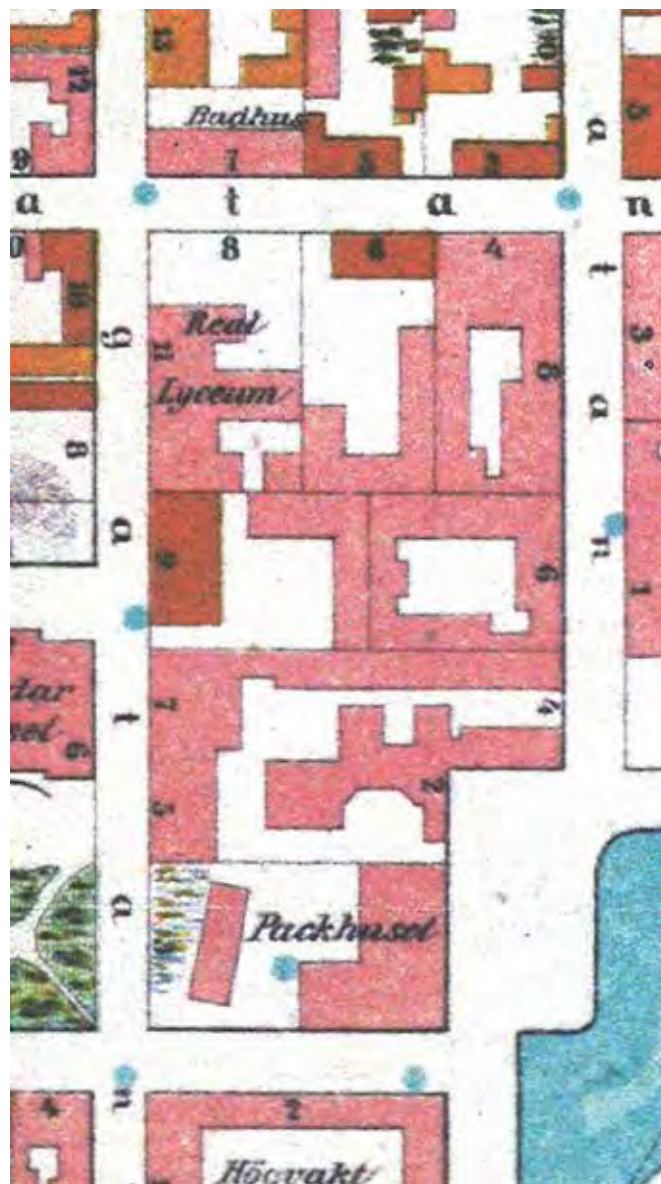
3 www.hel.fi, Katajanokan ja Kruununhaan aluesuunnitelma 2013-2022, 24.

4 www.hel.fi, Katajanokan ja Kruununhaan aluesuunnitelma 2013-2022, 55.



Ote Pantterin korttelin kohdalta vuoden 1878 Helsingin kartasta. Puurakennukset on merkitty oranssilla ja kivirakennukset vaaleanpunaisella. Puurakennukset vähenivät kivrakennusten vallatessa kaupunkitilaa. Kuva teoksesta *Helsinki - historiallinen kaupunkikartasto*.

Kun Mariankatu 11:n koulurakennusta suunniteltiin 1874-1877, oli alueella voimassa vuonna 1874 vahvistettu asemakaava 463. Mariankatu 11:n silloinen tontti on väritetty kuvaan. Julkisten rakennusten paikat on merkitty kuvaan mustalla värillä. Mariankatu 11 ei ollut merkitty asemakaavassa julkisen rakennuksen paikaksi. KSV.



Näkymä Tuomiokirkon tornista Pohjoisrantaan päin vuonna 1866. Vainosti näkyvä katu on Kirkkokatu. Osoitteessa Mariankatu 11 (väritetty kuvaan) sijaitsi tällöin vielä kaksi matalaa puurakennusta. Kuvaaja A.E. Rosenbröjjer. HKM KA.



2.2 Pantteri-kortteli

Mariankatu 11 sijaitsee Kruununhaan Pantterin korttelissa. Kortteli sai nimensä ja muotonsa, vuoden 1838 asemakaavassa. Mariankatuun rajoittuvat korttelin Kirkkokadun puoleiset tontit olivat pystysuuntaisia, eteläiset tontit olivat kaikki pitkiä ja ulottuivat länsi-itäsuunnassa halki koko korttelin.

Meritullintorin tienoilla oli 1600-luvulla maaherran residenssi, Helsingin uljain rakennus. Myös Helsingin vankila sijaitsi 1700-luvulla Pantterin korttelin alueella.⁵ Vuonna 1735 valmistui tulli-, vaaka- ja pakkahuone suunnilleen nykyisen Mariankadun alkupään kohdalle. Sen itäpuolella oli maasto avointa Laivasiltaan asti; tavaraliikenteen keskus oli silloin Pohjoissatamassa. Jo vuonna 1765 rakennettiin edellisen rakennuksen viereen uusi tulli- ja pakkahuone, joka on edelleen tallella.⁶ Pantterin korttelista kehittyi 1800-luvulla tärkeä kaupan, kulttuurin ja sivistyksen keskus.

2.3 Lähiympäristön kouluja 1800-luvun lopulla

Kruununhaassa oli 1870-luvulla useita kouluja kuten muutoinkin Helsingin keskustassa. Reallyceumin lisäksi lähiympäristössä oli muitakin

kouluja. Pantterin korttelin pohjoispuoleisessa korttelissa osoitteessa Rauhankatu 8 sijaitsi yksityinen ruotsinkielinen tyttöjen oppikoulu Sahlbergska skolan. Osoitteessa Rauhankatu 2 sijaitsi ruotsinkielinen yhteiskoulu Sahlbergska skolans förskola. Kasarmikatu 48 oli puolestaan valtion ruotsinkielinen tyttöjen oppikoulu Svenska Fruntimmerskolans i Helsingfors sekä osoitteessa Aleksanterinkatu 6 oli edelliseen kouluun valmistava esikoulu. Mariankatu 24:ssä toimi ruotsinkielinen Sedmigradskyn pientenlastenkoulu.⁸ Ennen vuosisadan vaihdetta Mariankatu 11:n länsipuolella aloitti toimintansa Svenska Privata Läroverket för Flickor i Helsingfors:in valmistavat luokat.

2.4 Tonttistoriaa

Nykyinen tontti 13 on muodostettu aikaisemmista tonteista 10, 3 ja 7 vuonna 1977. Mariankatu 11 sijaitsee entisellä tontilla 10.

Entinen tontti 10

Helsingin kaupunki myi Pantteri-korttelin luoteiskulman tontin numero 10 leskirouva Meloniukselle ja tyttärelleen Maria Gustava Gardbergille vuonna 1833. Melonius rakennutti Mariankadun ja Kirkkokadun kulmaan kaksi yksikerroksista puurakennusta. Kirkkokadun

⁵ Ollila & Toppari 1977, 20.

⁶ Ollila & Toppari 1977, 20.

⁷ Suvanto 2002, 28, 37.

⁸ Hietala; Helminen & Lahtinen 2009, 132-133.



Vuoden 2013 viistoilmakuva Kruununhaasta kohti etelää. Mariankatu 11 on ympäröity kuvaan. Kuvassa näkyy oikealla Senaatintoria Carl Ludvig Engelin uusklassistisine rakennuksineen ja taustalla Kaupatori ja Suomenlahti. Vasemmalla ylhäällä näkyy Katajanokkaa ja Uspenskin katedraali. © Kaupunkimittausosasto, Helsinki.

varren rakennuksessa oli seitsemän huonetta, Mariankadun varrelle sijoittuneessa rakennuksessa oli seitsemän huonetta ja lisäksi portaikko, joko kellariin tai ullakolle. Rakennuksen piirustukset vuodelta 1833 on hyväksynyt Intendentinkonttorin arkkitehti Carl Ludvig Engel. Suunnitelma vastasi alueelle tehtyjä uusia säännöksiä. Tonttia kiersi aita ja sisäänkäynti tontille tapahtui rakennusten välisen, Kirkkokadun puoleisen portin kautta. Otto Gabriel Gardberg ja Karl Wilhelm Illman perivät kiinteistön vuonna 1860. Vuonna 1861 kiinteistö siirtyi Otto Gabriel Gardbergille, joka puolestaan myi sen 9.11.1863 Theodor Sederholmille. Sederholm myi tontin puurakennuksineen valtiolle 8.12.1873. Tämän jälkeen Yleisten rakennusten ylihallitus rakennutti tontille ruotsinkielisen poikakoulun, Svenskt Realllyceum, joka otettiin käyttöön 1877. Puurakennukset väistyivät uuden kivitalon alta asteittain. Pientä vanhaa puista piharakennusta käytettiin vielä jonkin aikaa koulun tiloina, ennen kuin sekin purettiin.

Kruununhaassa raivosi tulipalo vuonna 1958, joka tuhosi ainakin tontin 7 rakennuksia. 13.11.1958 vahvistettiin Pantterin korttelin pohjoisosaan uusi asemakaava 4459. Muutos koski tontteja numero 6 ja 7 Mariankadun varrella

sekä numero 10 Mariankadun ja Kirkkokadun kulmassa. Tonttien 7 ja 10 eteläosaan oli asemakaavassa merkitty aluerajaus, jonka sisäiset tontinosat tuli jättää rakentamatta. Tällä kohtaa oli sijainnut Mariankatu 11:n ulkokuone.

Rakennushallitus antoi huhtikuussa 1975 arkkitehtitoimisto Hyvämäki-Karhunen-Parkkisen tehtäväksi kyseisen Pantterin korttelia koskevan käyttötutkimuksen.⁹ Pian tämän jälkeen, vuonna 1977, korttelin pohjoisosalle vahvistettiin uusi, nykyisin voimassa oleva asemakaava 7616. Kaaavassa rakennukset Mariankatu 11 ja Kirkkokatu 6 suojeltiin merkinnällä ark, eli ne arvioitiin rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaiksi rakennuksiksi. Samalla entiset tontit 10, 7 ja 3 yhdistettiin yhdeksi kiinteistöksi ja tontin uudeksi numeroksi tuli 13.¹⁰ Tällä samalla tontilla sijaitsevat nykyään rakennukset Mariankatu 11, Tieteiden talo (Kirkkokatu 6) ja Sosiaali- ja terveysministeriön uudisrakennus Meritullinkatu 8.

Entinen tontti 7

Tontin omistus siirtyi 1919 Berghemin kuolinpesältä AB Panternille, joka ensin vuokrasi ja sittemmin myi tontin kiinteistöineen Lisa Hagmanille.¹² Hagman rakennutti Marianka-

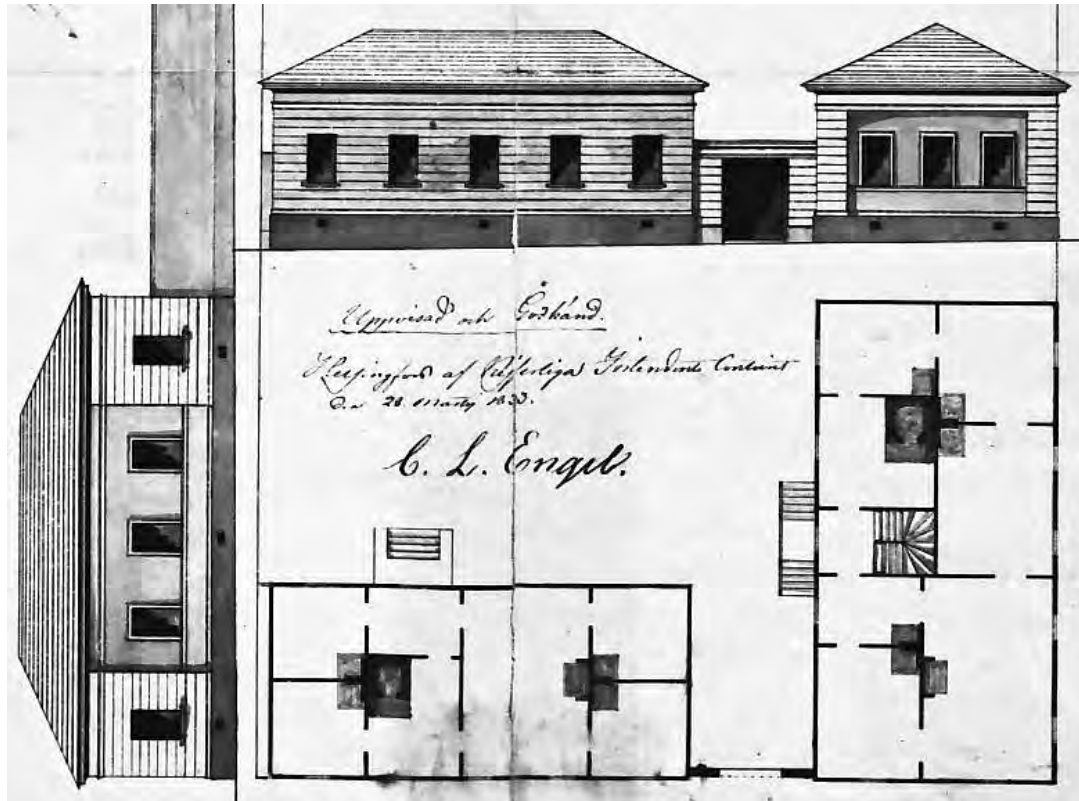
9 Kysimme arkkitehtitoimisto HKP:ltä kyseistä tutkimusta, jota ei ainakaan lyhyellä etsimisellä löytynyt.

10 Kiinteistömuutos vahvistettiin 2.5.1977, muutos tuli voimaan 3.6.1977. Kiinteistö rekisteröitiin 22.5.1980.

11 www.finna.fi, Mariankatu 11, aineiston tarjoaja: Helsingin kaupungin museo.

12 www.finna.fi, Mariankatu 11, aineiston tarjoaja: Helsingin kaupungin museo.

Rouva Melonius rakennutti Mariankadun ja Kirkkokadun kulmaan kaksi yksikerroksista puurakennusta. rakennuksen piirustukset vuodelta 1833 on hyväksytty Intendenttikonttorin arkkitehti Carl Ludvig Engel. kuvan vaakasuuntainen julkisivu on Kirkkokadulle päin, pystysuuntainen on julkisivu Mariankadulle päin. Piirustuksissa se on merkitty purettavaksi. HKA SIN.



tu 11:n itänaapuriksi (Kirkkokatu 6) arkkitehti Elsa Arokallion suunnitteleman rakennuksen, joka valmistui kahdessa vaiheessa vuosina 1922 ja 1925. Rakennus edustaa 1920-luvun klassisismia ja se oli alun perin Lisa Hagmanin koulu eli Liisankoulun tunnettu yhteiskoulu.¹³ Koulu meni konkurssiin vuonna 1933, sen seuraajaksi perustettiin Helsingin V yhteiskoulu, joka jatkoi Kirkkokatu 6:ssa vuoteen 1936. Sen jälkeen paikalla toimi Helsingin tyttölukio, jonka muutettua pois 1970-luvun alussa koulutalo tuli Helsingin yliopiston käyttöön vuonna 1973. Vuosina 1993–1997 rakennus muutettiin ja korjattiin tieteellisten seurojen kokoustiloiksi, kun tieteelliset seurukset muuttivat sinne läheisestä Säätötalosta.¹⁴ Muutostyöt suunnitteli arkkitehti Vilhelm Heltander. Talo tunnetaan nimellä Tieteiden talo.¹⁵ Rakennus on ollut yhteiskäytössä Mariankatu 11:n käyttäjien kanssa. Tontin sisäosasta purettiin

maaliskuussa 1996 tontin vanhin rakennus, punatiilinen piharakennus 1860-luvulta. Se väistyi Sosiaali- ja terveysministeriön uuden virastotalon tieltä.¹⁶

Entinen tontti 3

Kirkkokadun ja Meritullinkadun kulmatontilla sijaitsi C. J. von Heidekenin 1863 suunnittelema ja muurarimestari Margelinin rakennuttama asuintalo. Rakennus oli Helsingin yliopiston käytössä, kun se päätettiin vaaralliseksi todetun kuntonsa vuoksi purkaa keväällä 1971. Tontti oli sen jälkeen pitkään pysäköintipaikkana. Paikalle valmistui vuonna 1999 Sosiaali- ja terveysministeriön uudisrakennus, Virastotalo Kirkkokatu 4–8. Rakennuksen on suunnitellut arkkitehti Peter Verhe arkkitehtitoimistosta Helin & Siitosenalta.¹⁷

¹³ www.tieteidentalo.fi

¹⁴ Järvenpää & Räihä 2007, 54.

¹⁵ Vuonna 1925 kuvattun Eric Sundströmin valokuvaan (N27603) liittyvästä selostuksesta. HKM KA.

¹⁶ www.finna.fi, Mariankatu 11, aineiston tarjoaja: Helsingin kaupunginmuseo.

¹⁷ RakVV:n rakennuslupa-asiakirjat.



⬆️ ⬆️ Näkymä Mariankadulta kohti pohjoista vuonna 1907. Eteläinen naapurirakennus oli yksikerroksinen puurakennus. Katu oli mukalakivipintainen. Kuvaaja Signe Brander. HKM KA.

⬆️ Näkymä Mariankadulta kohti pohjoista heinäkuussa 2014. Mariankatu 11:n pihapuut tunkeutuvat katutilaan ja viheriöittävät katunäkymää. Koulurakennuksen eteläinen naapuritalo on vuonna 1960 valmistunut, arkkitehti Niilo Kokon suunnittelema, nykyisin valtionvarainministeriön käytössä oleva toimistorakennus.



⬆️⬆️ Katunäkymä pitkin Kirkkokatua kohti itää vuonna 1894. Oikealla näkyy reaalilyseon pihaa kiertävää aitaa ja puustoa sekä itäpuolen puinen naapurirakennus, joka toimi Lisa Hagmanin kouluna. Kuvaaja A.E. Rosenbröjer. HKM KA.

⬆️ Katunäkymä heinäkuussa 2014 pitkin Kirkkokatua kohti itää. Oikealla Mariankatu 11:n piha-aitaa ja lehtipuita sekä itäinen naapurirakennus Tieteiden talo, joka on 1920-luvulta. Rakennus korjattiin 1990-luvulla.

3. KOULURAKENNUS

3.1 1800-luvun lopun koulurakennukset

Taidehistorioitsija Henrik Liliuksen tutkimus *Suomalaisen koulutalon arkkitehtuurihistoriaa*, jossa tarkastellaan kehityslinjoja keskiajalta it-senäisyyden alkuun, on ollut tämän luvun pääasiallinen lähde.

Vuoden 1856 koulujärjestys mahdollisti ns. normaalikoulujen perustamisen. Niiden rakennusten tuli samalla olla kouluarkkitehtuurin malliratkaisuja.¹⁸ Kouluhallitus perustettiin 1869 ja 1872 astui voimaan uusi koulujärjestys. Sen mukaisesti kouluolot järjestettiin erilaisiin oppikouluihin ja alkeiskouluihin. Näiden lisäksi maaseudulla toimi kansakouluja, jotka tulivat kansakoululainsäädännön piiriin vasta vuonna 1921. Koulujärjestys sisälsi koulutaloja koskevia määräyksiä, joskin ne olivat ylimalkaisia. Valtio vastasi koulutalojen rakentamisesta lukuunottamatta alkeiskouluja ja suuremmista korjauksista, joita kouluhallituksella oli oikeus valvoa.

1872 koulujärjestyksessä määrättiin, että jokaiseen koulutaloon tuli tehdä riittävä määrä tilavia, valoisia ja terveellisiä luokkahuoneita ja oppilaiden terveyteen piti kiinnittää huomiota. Kouluissa tuli olla juhlasali. Lisäksi oppikouluissa piti olla säilytystilat opetusvälineille, tarpeelliset ulkorakennukset ja vahtimestarin asunto. Yksityisten oppikoulujen rakennuskustannuksista vastasivat niiden ylläpitäjät eli useimmin kaupungit. Myöhemmin nämäkin koulut pääsivät osallisiksi valtionavusta.¹⁹

Uuden koulujärjestyksen myötä maassamme alkoi laajamittainen koulurakennustoiminta, jota jatkui aina 1910-luvun puoliväliin saakka. Kouluhygienian merkitys korostui suunnittelutyössä ja aiheesta järjestettiin kansainvälisiä konferensseja. Rakennushallituksen arkkitehdit seurasivat kiinteästi ennen muuta Saksan ja Pohjoismaiden koulurakennustoimintaa ja saivat siitä vaikutteita.²⁰

Aikaisemmin 1800-luvulla koulut oli sijoitettu kirkon läheisyyteen ja ne olivat usein vapaasti seisovia sijaintipaikkakuntansa merkkirakennuksia. 1860-luvulta alkaen koulurakennukset sijoitettiin vapaammin kirkkoon nähden. Vuosisadan keskivaiheessa koulujen tilaohjelmat laajenivat ja hygienisiin näkökohtiin alettiin kiinnittää huomiota. Yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehti Ernst Lohrmanin (1803–1870) suunnitelma Helsingin normaalikouluksi vuodelta 1866 edusti osalta taitekohtaa suomalaisessa koulusuunnittelussa.²¹ Vaikka suunnitelmaa ei toteutettu, siinä sovelletut keski- ja sivukäytäväjärjestelmät tulivat normeiksi suomalaisessa kouluarkkitehtuurissa 1870-luvulta lähtien.²² 1870-luvulta lähtien koulutalot noudattivatkin aikaisempaan verrattuna varsin yhtenäisiä periaatteita erityisesti pohjaratkaisujen osalta. Toinen tunnusomainen piirre ajankohdan kouluarkkitehtuurille oli rakennusten koon kasvaminen. Monikerroksiset kivrakennukset sopeutuivat paremmin maamme suurimpiin kaupunkeihin, joissa rakentamisen mittakaava kasvoi muutenkin 1800-luvun lopulla, kuin pieniin puukaupun-

¹⁸ Lilius 1982, 101.

¹⁹ Lilius 1982, 103.

²⁰ Lilius 1982, 103. Lilius 1982, 100–101.

²¹ Lilius 1982, 101.

²² Lilius 1982, 104.



Arkkitehdit Axel Hampus Dalström ja Evert Lagerspetz suunnittelivat yhdessä Helsingin ruotsalainen normaali-koulun rakennuksen osoitteeseen Fabianinkatu 1. Rakennuttajana oli Yleisten rakennusten ylihallitus. Kuva on 1890-luvulta. Valokuvaaja K. E. Ståhlberg. MV KA.

keihin.²³ Oppikouluja sijoitettiin aluksi sinne, mistä kaupungit luovuttivat tontin. Myöhemmin ne sijoitettiin kaupunginosittain. Valtion oppikoulut rakennettiin miltei poikkeuksetta kivistä, kun taas useat yksityiset oppikoulut toteutettiin puusta aina 1920-luvulle saakka.²⁴

Liliuksen mukaan Hampus Dalströmin yksin ja yhdessä Evert Lagerspetzin kanssa yleisten töiden ylihallituksessa suunnittelemat Mikkelin lyseo (1874), Helsingin ruotsalainen reaalliyseo (suunnitelma 1874, valmistunut 1877), ja ruotsalainen normaalikoulu (suunnitelma 1877, valmistunut 1880) kuuluvat vuosikymmenen arkkitehtonisesti merkittävimpiin koulurakennuksiin.²⁵ Hampus Dalströmin suunnittelema Mikkelin lyseo tuhoutui sittemmin talvisodassa. Sen päävolyymin pohja oli neliön muotoinen ja siinä oli pyramidikatto. Pihaseinän keskeltä oli käynti yksikerroksiseen voimistelu- ja juhlasaliin. Saliratkaisua on toistettu monissa myöhemmissä kouluissa, mutta pohjaratkaisu jäi ainutkertaiseksi. Ensimmäisen ja toisen kerroksen poh-

jaratkaisut olivat samankaltaiset.²⁶ Kerrosten pohjaratkaisut toistuivat samankaltaisina myös ajankohdan uusissa kaupunkikivitaloissa eli kyse on ajankohdan arkkitehtuurin yleisemmästä piirteestä. Koulukokonaisuuteen kuului myös ulkokuone ja vahtimestarin puinen asuintalo.

Hampus Dalström ja Evert Lagerspetzin yhdessä suunnittelema Helsingin ruotsalaisen reaalliyseon ensimmäinen oma rakennus Mariankatu 11 on kaksikerroksinen. Pääsiiven pohjaratkaisu perustuu pihaa vasten sijaitsevaan sivukäytävään, jonka keskivaiheilla on yläkerrokseen johtava avoin portaikko. Liliuksen mukaan tällaista portaikkoa ei esiinny muissa ajankohdan kouluissa. Luokkahuoneet on sijoitettu kadun puolelle. Käytävän päässä pihaa vasten on ulkonevina risaliitteina vasemmalla pohjakerroksessa opettajienhuone, ja sen yläpuolella kokoelmahuone. Käytävän keskeltä ulkonee pihalle salisiipi, jonka pohjakerroksessa on voimistelusalali ja yläkerroksessa juhlasali.²⁷ Kerrosten tilarakenne on samankaltainen. Rakennuksen julkisivu on sym-

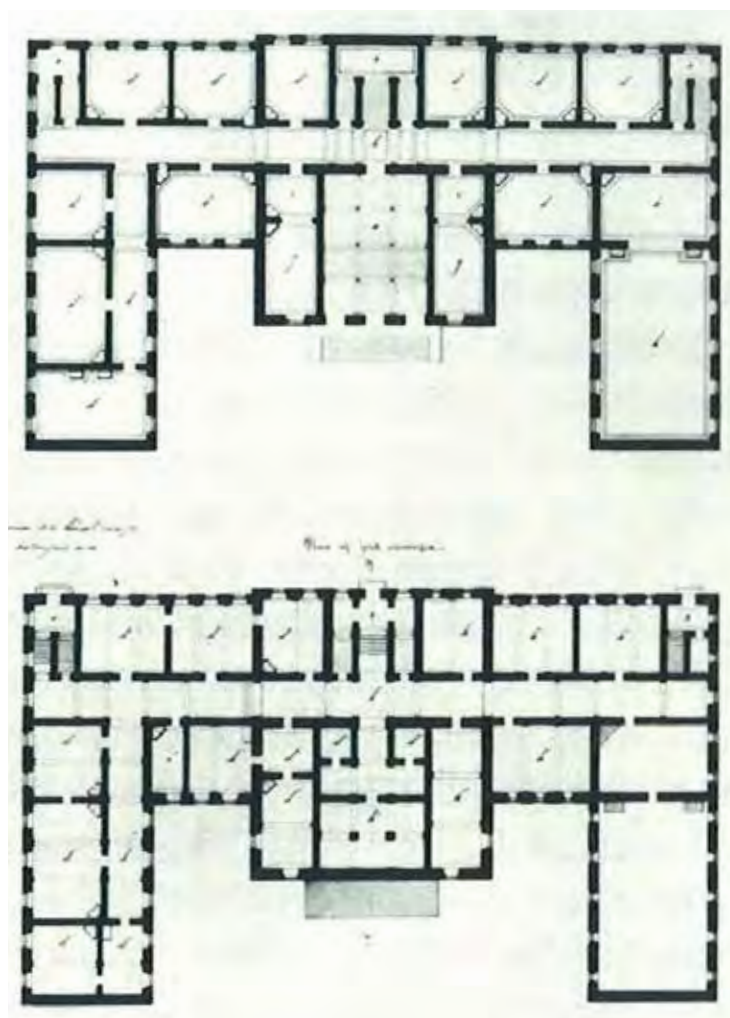
23 Lilius 1982, 103-104.

24 Lilius 1982, 104.

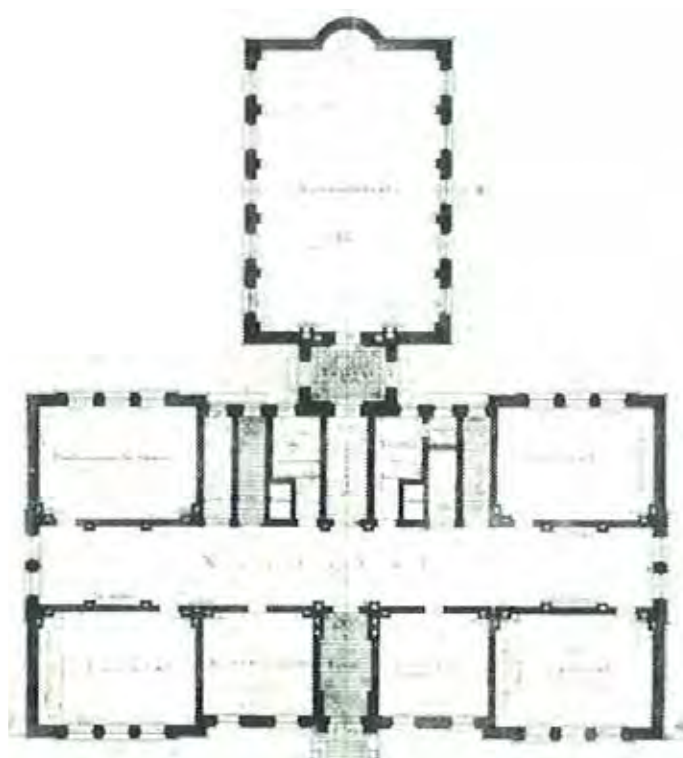
25 Lilius 1982, 104-106.

26 Lilius 1982, 106.

27 Koulu perustettiin 1864 nimellä Helsingfors normalskola, vuodesta 1874 koulu tunnettiin nimellä Svenska normallyceum eli Ruotsalainen normaalilyseo.



➡ Yleisten töiden ylihallituksen arkkitehti Lohrmanin laatima Helsingin normaalikoulun suunnitelma vuodelta 1866 vaikutti myöhempien koulurakennusten suunnitteluun pohjaratkaisun osalta. Lilius 1982, 101.



➡ Helsingin ruotsalaisen normaalikoulun ensimmäisen kerroksen pohjapiirustus vuodelta 1877. Arkkitehdit Axel Hampus Dalström ja Evert Lagerstetz. Lilius 1982, 107.

metrinen ja egyptiläisvaikutteinen sisäänkäynti on sijoitettu sen keskiakselille. Kadunpuoleisia sivurisaliittejä on korostettu seppeleaiheisilla reliefeillä.

Samojen arkkitehtien 1877 suunnittelema Helsingin ruotsalainen normaalilyseo²⁸ valmistui 1880. Rakennus on vaatimattomampi kuin Lohrmanin toteutumatta jäänyt aikaisempi suunnitelma. Koulussa on kolme kerrosta kadun puolella ja kaksi pihalle sijoittuvassa salirakennuksessa, joka linkittyy pääsiipeen nivelosan välityksellä. Sisäänkäynti on symmetrisen katu-julkisivun keskellä. Sivurisaliitteja on korostettu päätykolmioilla ja joonialaisten pylväsjärjestelmien rajaamalla ikkunoilla. Pohjakaava rakennuu keskikäytävän varaan. Kaikkien kerrosten tilarakenne on samankaltainen. Ensimmäisessä ja toisessa kerroksessa sijaitsee luokkahuoneita ja kolmannessa erityiset tilat: kirjasto, kokielmahuone, piirustus- ja laululuokat ja kolme huonetta luonnontieteitä varten. Salirakennuksen pohjakerroksessa on voimistelusalit, ja sen päällä kahden kerroksen korkuinen juhlasali.²⁹ Helsingin ruotsalaisen normaalilyseon mallia eli keskikäytävään pohjautuvaa pääsiiven pohjaratkaisua ja nivelosan välityksellä pääsiipeen liittyvää salirakennusta, toistettiin Hämeenlinnan lyseossa (suunnitelma 1878-85), Helsingin ruotsalainen tyttölyseossa (suunnitelma 1881-82) ja Helsingin suomalaisessa reaalilyseossa (1892).³⁰

1870-luvun koulurakennuksissa noudatettiin differentioitunutta luokkajärjestelmää. Luonnontieteiden ohella laulun ja piirustuksen opetus saivat omat tilansa. Kulkuyhteydet ratkaistiin aina joko keski- tai sivukäytän avulla. Edellinen sai valoa käytävän päädyissä olevista ikkunoista, ja jälkimmäinen vastaavasti sivuseinältä. Portaikot sijoitettiin alkuvaiheessa talon

keskiakselille pihaa vasten, ja 1870-luvulta lähtien alettiin rakentaa pihaseinästä ulkonevia, nivelosalla päärakennukseen yhdistettyjä erillisiä voimistelu- ja juhlasalirakennuksia.³¹ Koulurakennustoiminnan suuri kausi jatkui 1880-luvun keskivaiheilta 1910-luvun alkuun saakka. Monet arkkitehdit erikoistuivat koulujen suunnitteluun. Rakennushallituksen koulusuunnittelijoita olivat alkuvaiheessa Hampus Dalström, Evert Lagerstetz ja Sebastian Gripenberg, sekä jossain määrin myös Ludvig Lindqvist ja S. V. Schjerfbeck.³²

3.2 Rakennuttaja Yleisten rakennusten ylihallitus

Yleisten rakennusten ylihallitus rakennutti Svenskt realllyceum i Helsingfors:ille koulun valtion omistukseen 13.5.1873 siirtyneelle tontille Helsingin 1. kaupunginosassa Kruununhaassa, kortteliin 7, tontille 10.

Yleisten rakennusten ylihallituksen³³ tehtävät olivat Hampus Dalströmin yliohtajakaudelle tullessa monipuolistuneet koskemaan niin suunnittelutehtäviä, valvontaa, korjauksia kuin lausuntojen kirjoittamista. Lisäksi ylihallituksessa koulutettiin arkkitehteja varsinaisen koulun puutteessa. Julkinen rakentaminen oli tuohon aikaan kokonaan ylihallituksen käsissä ja käytäntönä oli, että rakennushallinnon korkein virkamies sai suunniteltavakseen merkittävimmät rakennukset.

Dalströmin yliohtajakaudella ylihallituksessa pyrittiin vahvistamaan hallintoa ja yhtenäistämään käytäntöjä sekä henkilöstöpolitiikan että työn suorittamisen osalta. Painopisteenä oli etenkin suurten kaupunkien rakennustöiden tarkastuskäytäntöjen kehittäminen. Toiset

28 Lilius 1982, 107.

29 Lilius 1982, 109.

30 Lilius 1982, 107-108.

31 Lilius 1982, 108.

32 Viraston nimi oli perustamisvuodesta 1811 alkaen Yleisten rakennusten intendentinkonttori, vuonna 1865 annetulla asetuksella nimi vaihtui Yleisten rakennusten ylihallitukseksi ja samalla perustettiin piiriorganisaatio lääninrakennuskonttoreineen. Vuonna 1936 nimi virasto nimettiin Rakennushallitukseksi, jona laitos tunnettiin vuoteen 1995 asti. Sen tehtäviä hoitamaan perustettiin Valtion kiinteistölaitos, jonka nimeksi muutettiin vuonna 2001 Senaatti-kiinteistö, joka on valtion liikelaitos.

33 Esimerkiksi sairaalat, vankilat, majakat ja pankkirakennukset.

ja kolmannet arkkitehdit toimivat käytännössä lääninarkkitehteina, joiden vastuulla oli alueilla tapahtuva jatkuva korjaustoiminta ja sen valvonta. Läänien suurimmat rakennushankkeet suunnittelivat ylimääräiset arkkitehdit.

Ylihallituksen virkamiesten määrää kasvatettiin jonkin verran, jotta erityyppisiin tehtäviin erikoistuminen olisi mahdollista. Suuriin julkisiin rakennushankkeisiin pyrittiin löytämään alaan ja rakennustyyppiin³⁴ perehtynyt arkkitehti, mikä ei kuitenkaan aina ollut resurssien puitteissa mahdollista.³⁵ Kun ylihallituksen arkkitehdeista joku saatiin irrotettua näihin erikoistehtäviin, oli tyypillistä, että hän teki tiivistä yhteistyötä rakennustyyppin vaatiman alan, kuten sairaaloiden kohdalla lääkintöhallinnon, johtavien asiantuntijoiden kanssa.³⁶ Usein tehtävään liittyi myös ulkomaan opintomatkoja uusimpaan arkkitehtuuriin ja suunniteluratkaisuihin tutustumiseksi.

Myös valtion oppikoulujen suunnittelu oli Yleisten rakennusten ylihallituksen vastuulla, tosin kiinteässä yhteistyössä vuonna 1869 perustetun kouluhallituksen kanssa, jonka valvonnan piiriin katsottiin liittyvän kiinteästi myös koulurakennukset.³⁷ Erillisistä opintomatkoiista tai esikuvista ei Ruotsalaisen reaalityseon suunnittelun osalta ole viitteitä, mutta työssä on saatettu hyödyntää jo aiemmin Ruotsalaisen normaalilyseon koulurakennusta varten tehtyä tutkimusta koulun tilaohjelman ja terveystaustavien osalta.³⁸

Hampus Dalströmin ylijohajakausi osui aikaan, jolloin Suomen taloudellisessa noususuhdanteessa kansallisesti merkittäviä rakennusprojekteja käynnistyi useita, mutta samalla rakennusten toiminnalliset tarpeet ja siten suunnittelu erikoistuivat voimakkaasti. Yleisten

rakennusten ylihallituksen vaatimattomilla henkilöresursseilla ei voitu vastata erikoistuneisiin suunnitteluohjelmiin, vaan suunnittelijoita alettiin rekrytoida arkkitehtuurikilpailujen avulla Yleisten rakennusten ylihallituksen ohji. Tämä oli mahdollista, sillä palkintolautakuntien arvovalta ja kilpailujärjestelyt ohittivat jopa ylihallituksen ylijohajan. Näin tapahtui Suomen Pankin, Kirurgisen sairaalan, Säätytalon ja Ateneumin suunnittelun kohdalla. Merkittävien rakennusten suunnittelu siirtyi virkamiehiltä yksityisten arkkitehtitoimistojen piiriin.³⁹

3.3 Arkkitehdit Axel Hampus Dalström ja Evert Lagerspetz

Yleisten rakennusten ylihallituksen ylijohaja, arkkitehti Hampus Dalström ja häntä lähes 20 vuotta nuorempi, vain lyhyen ajan ylihallituksessa työskennellyt arkkitehti Evert Lagerspetz on tiedetään molemmat Svenska Realllyceumin suunnittelijoiksi. Dalström vastasi Yleisten rakennusten ylihallituksessa yhdessä Lagerspetzin kanssa uuden koulutyyppin kehittämisestä ja toimi maan koulusuunnitelmien valvojana.⁴⁰ Kirjallisista lähteistä riippuen mainitaan koulurakennuksen suunnittelijaksi joko pelkästään Dalström tai Lagerspetz tai molemmat. Alkuperäispiirustuksissa vuodelta 1874 on molempien arkkitehtien allekirjoitukset, mutta on epäselvää, miten suunnittelutyö jakautui. Lagerspetzin tiedetään tehneen piirustustyön, mutta on todennäköistä, että itse suunnitelma on peräisin esimiesasemassa olleelta Dalströmiltä. Vuonna 1880 valmistunut Ruotsalainen normaalilyseo, joka on kookkaam-

34 Halila 1967, 62.

35 Halila 1967, 64.

36 Koulujärjestys määritteli myös muutamia yleisluonteisia koulurakennuksia koskevia määräyksiä, joiden pääpaino oli koululaisten terveyden vaalimisessa. Lilius 1982, 103.

37 Svenska Normallyceumin suunnittelu oli aloitettu jo 1860-luvulla, ja tämän Helsingin ensimmäisen normaalikoulun rakentaminen oli merkittävä tapahtuma. Uuden rakennuksen suunnitteluun paneuduttiin huolellisesti ja tehtiin opintomatkoihin ulkomaille. Pedagogiikan professori Z. J. Cleve laati koulurakennuksen tilaohjelman. Makkonen 2004, 18.

38 Viljo 1999, 73-75.

39 Museoviraston lausunto Mariankatu 11:n peruskorjauksesta 11.9.1980. MV RHO.

40 Sukunimi Dalström tunnetaan myös muodossa Dahlström, mutta arkkitehti itse allekirjoitti nimen muodossa Dalström. Lähdekirjallisuudessa esiintyy molempia kirjoitusasuja.

pi versio Reaalilyseon rakennuksesta, on myös merkitty vaihtelevalla käytännöllä molempien arkkitehtien nimiin.

Arkkitehti Axel Hampus Dalström

Helsingiläinen Hampus Dalström⁴¹ (1829–1882) aloitti opintonsa vuonna 1846 Tukholman kuninkaallisessa taideakatemiassa, sillä 1840-luvun Suomessa ei ollut mahdollisuutta opiskella arkkitehdiksi. Hän täydensi opintojaan Pariisissa, mutta opinnot keskeytyivät vallankumousvuonna 1848.⁴² Samana vuonna Suomeen palattuaan hän suoritti ylioppilastutkinnon ja jatkoi opiskelua intendentinkonttorin oppilaana.⁴³ Dalström teki vuonna 1859 opintomatkan, joka keskittyi pääosin Skandinavian majakkarakennuksiin.⁴⁴ Hieman myöhemmin, 1861–1862, Dalström teki matkan Keski-Eurooppaan tutustuen muun muassa Beaux-Artsin linjan mukaiseen rakennustaitteeseen Jules Andrén ateljeekoulussa Pariisissa.⁴⁵

Dalström työskenteli intendentinkonttorissa vuodesta 1855 lähtien ja sai vuonna 1860 hoitaakseen intendentinkonttorin yhtenäistetyt luotsi- ja majakkalaitoksen rakennustehtävät. Hän suunnitteli virkauransa aikana useita majakoita saaristoon ja Laatokalle.⁴⁶ Vuonna 1865 Intendentinkonttorista tuli Yleisten rakennusten ylihallitus. Dalström pääsi todistamaan taiteelliset kykynsä vuonna 1870 valmistuneen Helsingin Ylioppilastalon suunnittelijana. Samana vuonna hänet nimitettiin Yleisten rakennusten ylihallituksen ylijohtajaksi.

Ylijohtaja vastasi valtion laitosrakennusten suunnittelusta ja vanhan käytännön mukaan

myös suunnitteli merkittävimmät kohteet. Dalströmin koulutustausta oli kuitenkin nuorempiin, Tukholmassa koulutettuihin arkkitehteihin verrattuna rikkonainen ja hän oli ensisijaisesti Intendentinkonttorin kasvatti ja virkamies. Dalströmin arkkitehtoniset ideat erosivat tilaajien toiveista, mikä osaltaan johti ylihallituksen suunnittelumonopolin murtumiseen ja kansainvälisten arkkitehtuurikilpailujen julistamiseen merkittävimmistä kohteista.⁴⁷ Suomen Pankin pääkonttorin suunnittelusta järjestettiin Suomen ensimmäinen kansainvälinen arkkitehtuurikilpailu 1876 ja kilpailu Helsingin Kirurgisen sairaalan suunnittelusta käytiin seuraavana vuonna.⁴⁸

Hampus Dalström hoiti Yleisten rakennusten ylihallituksen ylijohtajan virkaa kaksitoista vuotta, kuolemaansa asti 1882. Dalströmin suunnittelema rakennuksia toteutettiin runsaasti, erityisesti Helsingissä, mutta ajan myötä usea niistä on purettu tai muunneltu tuntemattomaan ulkoasuun. Tunnetuimmat Dalströmin työt ovat Mikkelin Tuomiokirkko (suunnitelma 1850-luvulta, rakennettu 1874–1878), Ravintola Kappeli (1861), Helsingin Ylioppilastalo (1870) sekä Kaartin Maneesi (1877). Lisäksi Dalströmin tuotantoon kuuluu useita koulurakennuksia.⁴⁹

Arkkitehti Evert Erland Lagerspetz

Evert Lagerspetz (1847–1884) valmistui nelivuotisesta Turun teknillisestä reaalikoulusta 1861 ja opiskeli sen jälkeen Turun virkaatekevän kaupunginarkkitehti Lindahlin opissa. Hän jatkoi työskentelyään Georg Theodor Chiewitzin sekä Edelfeltin oppilaana ja apulaisena 1862–1870.

41 Dalströmin itsensä mukaan opinnot keskeytyivät siksi, että Dalström poliittisesti aktiivisena tempautui mukaan vallankumouksen katutapahtumiin. Halila 1967, 61.

42 Halila 1967, 349.

43 Halila 1967, 62.

44 Kansallisbiografia, Hampus Dalström.

45 Kansallisbiografia, Hampus Dalström.

46 Kansallisbiografia, Hampus Dalström.

47 Helander 2007, 20–22. Rky, Kirurginen sairaala.

48 Kansallisbiografia, Hampus Dalström.

49 Helsingin lastenkoti; Ylioppilastalo. 1870, Helsinki; Mikkelin lyseo. 1874 (tuhoutunut talvisodassa, ap. piirustukset KA, <http://kirjasto.mikkeli.fi/historia/kuvat/mikkeli/lyseo.gif>); Helsingin ruotsalaiset reaalilyseo ja normaalilyseo. 1874, 1877 (Evert Lagerspetzin kanssa); ”Mediko-mekaaninen” fysioterapialaitos. 1880, Helsinki (sittemmin Helsingin Suomalainen reaalilyseo, laajennettu noin 1900 -> edelleen osa Ressun lukion rakennusta).

Chiewitzin toimisto toimi tuohon aikaan eräänlaisena epävirallisena arkkitehtiakatemiaa varsinaisen koulun puutteesta ja siellä olivat opissa myös muun muassa myöhemmin merkittäviksi arkkitehteiksi kasvanut Theodor Höijer, F. A. Sjöström ja Theodor Decker. Siirryttyään Helsinkiin Lagerspetz täydensi opintojaan Helsingin teknillisen reaalikoulun arkkitehtiosastolla 1868–1869 ja toimi Yleisten rakennusten ylihallituksen ylimääräisenä arkkitehtina vuonna 1871 ja palkkiolla 1876.⁵⁰

Evert Lagerspetzin merkittävimpiin töihin kuuluvat 1880-luvulla rakennetut Uudenmaan tarkk'ampujapataljoonan rakennukset Kruununhaassa. Suunnitelma käsitti miehistökasarmit Liisantorin varrella (1883), upseerien asuinrakennukset Mariankatu 23:ssa (1882), upseeriklubin (1882) Liisankatu 8:ssa, aliupseerikasarmin (1885) Maneesikatu 7:ssä sekä varistorakennuksia, talleja ja verstaiteja. Kasarmialueen rakennukset olivat kokonaisuudessaan valmiita käyttöön keväällä 1885. Uudenmaan tarkk'ampujapataljoona oli yksi kahdeksasta läänien pääkaupunkieihin perustetuista pataljoonista, jotka perustettiin Suomeen 1878 säädetyin asevelvollisuuslain säätämisen jälkeen. Rakennusryhmän arvot rakennukset ovat tyyliltään rikasta uusrenesanssia. Suurin osa Uudenmaan tarkk'ampujapataljoonan rakennuksista on säilynyt nykypäivään asti ja ne ovat toimistokäytössä palvelleet eri ministeriöitä ja puolustushallintoa. Lagerspetz suunnitteli lisäksi Helsinkiin Kaartin lasaretin punatiilisen, uusrenessanssityylisen päärakennuksen sekä puisen asuinrakennuksen ja vaunuvajan 1882–1884.⁵¹ Lagerspetz suunnitteli myös Ahlström-yhtiöiden perustajan Antti Ahlströmin ja hänen perheensä asuintalon Isotalon Noormarkkuun. Puinen uusrenessanssihuvi valmistui 1882 ja yhtiön pääkonttori toimi pitkään yhdessä rakennuksen siivessä. Rakennus on yksi harvoista säilyneistä Lagerspetzin suunnittelemissa puurakennuksista.⁵²

3.4 Suunnitteluratkaisu

Helsingin ruotsalaisen reaalilyseon ensimmäisen oman rakennuksen Mariankatu 11:n koulurakennus rakennettiin Yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehtien Axel Hampus Dalström ja Evert Lagerspetz tekemien suunnitelmien mukaan. Ensimmäiset piirustukset on allekirjoitettu vuonna 1874, lopulliset vuodelta 1877, jolloin koulurakennus otettiin käyttöön.

3.4.1 Sijoittuminen tontille ja pihasuunnitelma

Mariankatu 11:n koulurakennus sijoitettiin silloisen tonttinsa numero 10 eteläosaan siten, että pääjulkisivu pääsisäänkäyntineen on Mariankadulle päin, juhla- ja voimistelusalisiiven sijoituessa rakennusrungon kanssa poikittain sisäpihan puolelle. Mariankadun puolelta maasto viettää pohjoiseen. Tontti tasoitettiin. Tontin Kirkkokadun puoleinen osa jätettiin rakentamatta, kuivattiin ja täytettiin hiekalla ja istutettiin pihaa kiertävin puuistutuksin. Puuta ei kuitenkaan istutettu aivan yhtä lukuisasti, kuin vuoden 1874 asemapiirustukseen oli piirretty. Kirkkokadun ja Mariankadun kulmaan rakennettiin takorautainen pystypinna-aita rapattuine ja kivipylväineen, joiden yläpään kapiteeli- ja listakoristelu toistaa ensimmäisen kerroksen aulan pilastereiden koristelua. Kirkkokadun puolelle tehtiin portti. Koulun talouspiha jäi tontin kaakkoiskulmaan. Kulku talouspihalle järjestettiin salisiiven itäpäädyn matalan, risti-holvatun tunnelin kautta. Talouspihalla sijaitsi L-kirjaimen muotoinen puusta rakennettu, ristikaitainen ulkokuone, jonka perustukset olivat kivistä. Talouspihalta ei ollut avointa yhteyttä itäisen naapuritontin numero 7 puolelle, sillä tällä kohdalla oli naapurissa rakennus.

50 Halila 1967, 484.

51 www.finna.fi, Mariankatu 23, Meritullinkatu 18, Maneesikatu 7 ja Maurinkatu 1.

52 Putkonen 2001, 5.

3.4.2 Yleishahmo ja julkisivut

Mariankatu 11 on kertaustyylinen kivirakennus, jolla on kaksi pääkerrosta. Ullakkotila ja osa kellarikerroksesta eivät olleet käytössä. Rakennuksen Mariankadun suuntaiseen päärunkoon liittyy pihan puolelle aukeava voimistelu- ja juhlasaliisiipi. Rakennuksen katto on aumakatto, joka pellitettiin ja maalattiin. Katolla oli uunien suuresta lukumäärästä johtuen runsaasti piippuja. Rakennuksella on graniittiharkoista hakattu sokkeli. Talouspihalla sokkeliin käytettiin hakaamattomia graniittilohkareita, mutta rakennuksen kulmissa on hakatut harkot. Talolla on vapaasti seisovan julkisen rakennuksen luonne. Sen julkisivut aukeavat kolmeen suuntaan, etelän puolelta talo rakennettiin kiinni puiseen naapuritaloon. Selvitystä tehtäessä oli käytettävissä vain kahden julkisivun piirustukset: pääjulkisivu Mariankadulle ja päätyjulkisivu pohjoiseen.

Uusrenessanssille oli tyypillistä detaljien runsaus, kolmiulotteisuus ja symmetria. Julkisivuissa käytettiin runsaasti kasettirappausta, listoja ja klassisia aiheita esittäviä kipsikoristeita. Mariankatu 11:n julkisivu on jaettu kerroslistalla ja toisen kerroksen ikkunoiden alareunan tasalla kulkevilla listoilla kahteen rapattuun ja keltaiseksi maalattuun osaan. Alaosassa on syvempää ja plastisempaa rustikointia ja ylemmän kerroksen kohdalla käsittely on litteämpää. Myös kahden listan välinen tila on rustikoitu kuten ylempi kerros. Pihasiivessä rustikointi on kookkaampaa kellarikerroksen kohdalla, mutta ylemmät kaksi kerrosta on käsitelty kuten pääjulkisivussakin. Koristelista on katuulkisivun lisäksi myös pihan puolella. Talouspihan julkisivuissa ei ole kerros- ja ikkunalistojen lisäksi koristeaiheita, vaan seinäpinta on sileäksi rapattu. Pihasiiven päätyä ei aukotettu ja seinäpinta rapattiin sileäksi. Pohjoisjulkisivussa on koristerappauksia ja pariovi kellarin puuvarastoon. Eteläisen sisäpihan julkisivut jätettiin yksinkertaisemmalle käsittelylle.

Rakennuksen julkisivuratkaisu pohjautuu symmetriaan. Pääsisäänkäynti on Mariankadun julkisivun keskellä. Yläikkunallinen pääovi kapenee ylöspäin. Myös oven peilit on leikattu vinoiksi. Ovea kiertää egyptiläistyylinen koris-

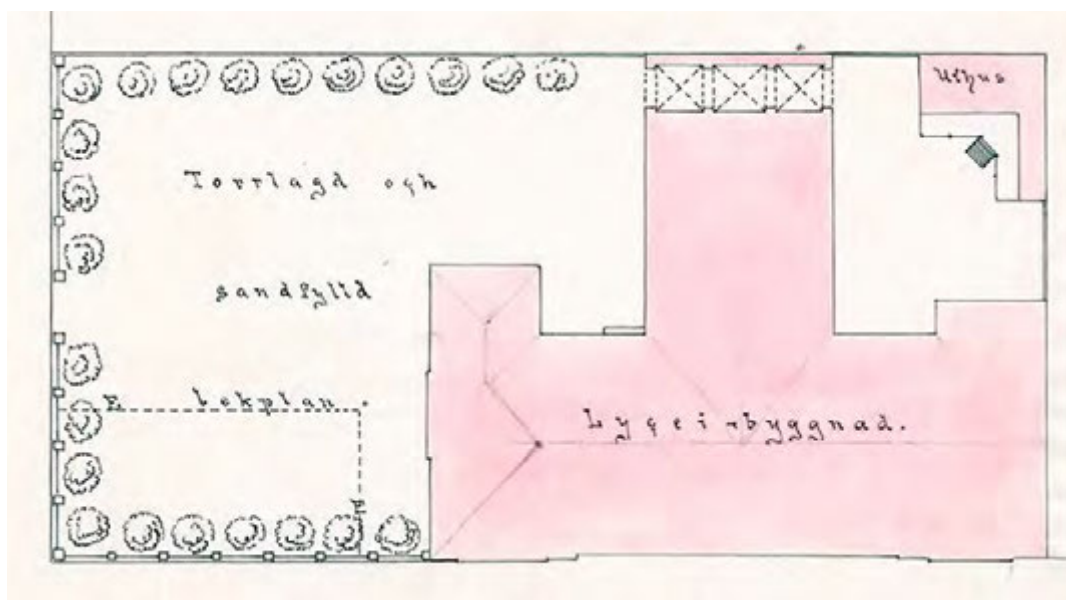
telista. Oven yläpuolella on volyyttien kannattama suora katos, jonka alla olevaan kenttään kirjoitettiin "Reallyceum". Julkisivussa on sivurisaliitit. Risaliitteja on koristeltu sivistykseen viittaavilla laakeriseppelereliefeillä. Sivurisaliitit on kohotettu hieman muusta katuulkisivusta ja toisen kerroksen ikkunoita on niissä korostettu pilasterein. Lisäksi pääjulkisivua korostavat leijonanpää, jotka sijaitsevat sijaitsevat ensimmäisen kerroksen ikkunoiden yläpuolella.

Pääjulkisivun ikkunat sijaitsevat keskilijan suhteen symmetrisesti ja ne ovat sisään-ulos avautuvia kaksilasisia ja kuusiruutuisia puu-ikkunoita. Ikkunakarmat ja -puitteet ovat saattaneet olla alun perin tummia. Ikkunapenkit tehtiin puusta ja penkin ulkoreunat profiloitiin. Ikkunasyvennyksen ja seinän särmä viistettiin koko matkalta. Ensimmäisen kerroksen ikkunoiden alapuolella on ikkunalistat ja ikkunoille ei tehty vuorilistoja, mutta toisen kerroksen ikkunoiden alareunassa kiertää yhtenäinen listä ja kuuden keskimmäisen ikkunan vuorilistat kapenevat ylöspäin. Räystään alle sijoitettiin pienet ikkunat. Kellarikerroksessa oli pieniä luokkuja.

3.4.3 Pohjaratkaisu, sisätilat ja toiminnot talossa

Koulurakennuksessa on toteutettu Dalströmin kehittämä pohjaratkaisu, jossa Mariankadun suuntaiseen, sivukäytävälliseen runkorakennukseen liittyy rakennuksen keskiakselilla pihan puolella kaksikerroksinen voimistelu- ja juhlasaliisiipi. Pohjaratkaisu perustuu symmetriaan, mutta eteläpuolen päätyuloke on pihan puolelta hieman lyhyempi kuin pohjoisen puolelta. Rakennuksen korkeimmat huonetilat ovat pääsisäänkäynnin porrashalli, voimistelusalit ja juhlasali. Kerrosten tilarakenne on samankaltainen. Sisäovet ovat puupeilipariovina ja yksilehtisiä peiliovia. Koulun lattiat tehtiin puusta.

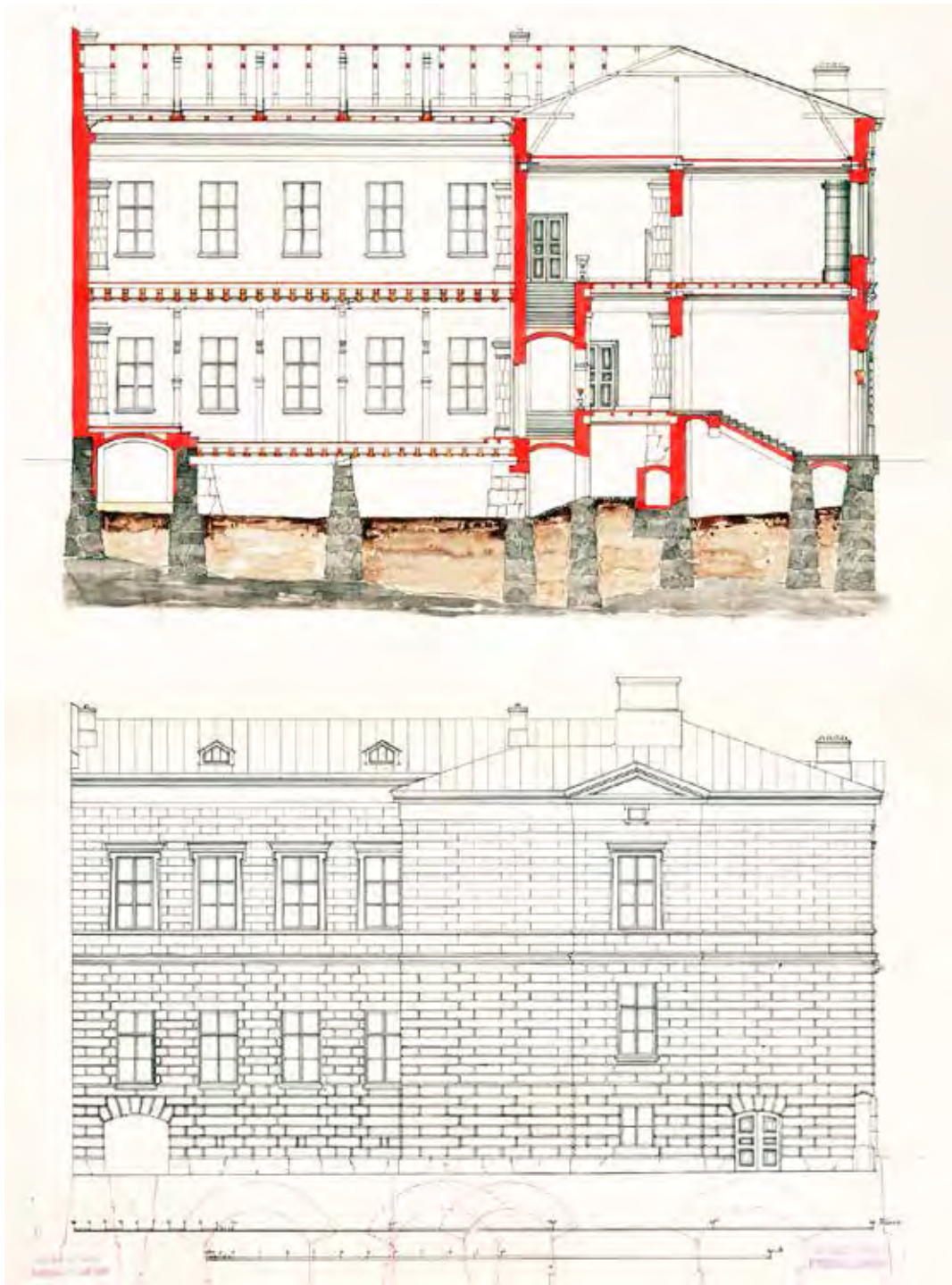
Kellarikerroksen pohjoispäädyssä oli talonmiehen asunto, johon kuuluivat eteinen, keittiö ja huone. Tambuurin kautta pääsi pohjoispäädyn keskellä sijaitsevaan huoneeseen, jota saatettiin käyttää oppilaiden arestihuoneena. Kadun puolella oli pohjoisosassa kaksi holvattua tilaa, jotka toimivat puuvarastona. Kulku varastoihin



Asemapiirros. Koulurakennus sijoitettiin tontin 10 eteläosaan. Talouspihan kulmaan rakennettiin ulkokuone. Vastaa alkuperäispiirustusta vuodelta 1874. Päiväämätön. KA.



Reallyceum i Helsingfors. Julkisivu Mariankadulle länteen. Päiväämätön piirustus vastaa Yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehtien Dalström ja Lagerspetz piirustusta joulukuulta 1874. Pääjulkisivu on symmetrinen. Katu viettää rakennuksen kohdalla pohjoiseen päin. KA.



Reallyceum i Helsingfors. Leikkaus C-D ja julkisivu pohjoiseen. Päiväämätön piirustus vastaa alkuperäispiirustusta vuodelta 1874. Rakennus on perustettu kalliolle. Talon alapuolella kulkee vanhoja holvattuja tunneleita. Sisäänkäyntiporrashalli ja voimistelu- ja juhlasalit ovat koulun korkeimmat tilat. 1. kerrok-

sen voimistelusalit sijaitsee käytäväta-soa alempana. Ullakko ei ollut käyttötilaa. Katolla on lyhtymäisiä ikkunoita pihasiiven kohdalla. Pääsiiven pohjois-julkisivun keskiosaa on korostettu keskirisaliitilla ja päätykolmiolla. Julkisivussa on puinen, yläosastaan kaareva pariovi halkokellariin. KA.



Dalströmin ja Lagerspetzin allekirjoittama 1870-luvun julkisivudetalji. Alaker-
ran seinäpinna on rustikoitu yläkertaa
voimakkaammin. Ensimmäisen kerro-
ksen ikkunoiden yläpuolella on leijonan-
pääreliefit, sivurisaliittien kohdalla
toisessa kerroksessa on laakeriseppe-
leihiiset kipsireliefit, jotka viittaavat

rakennuksen käyttöön sivistysrakennuksena. Seppeleiden alapuolella on hammastettu profiili. Sivurisaliitti päätty katolla kolmioon. 2. kerroksessa on risaliitissa valkoiset pilasterit, risaliittien välissä olevien ikkunoiden vuorilistat kapenevat ylöspäin. KA.

tapahtui pohjoisseinän parioven kautta. Kellarikerroksen keskellä sijaitsi ilman esilämmitykseen liittyvä tunneli. Muut kellarikerroksen tilat olivat käyttämätöntä tuuletettua alustatila. Salisiiven itäosassa oli tunneliyhteys talouspihalle.

Ensimmäisen kerroksen tilajärjestely on pääosin symmetrinen. Mariankadun puoleisesta pääsisäänkäynnistä nousee puoli kerrosta katutasosta eteisaulaan. Sisäänkäyntiporras on punagraniittia ja seinään kiinnitetty puinen käsijohde. Neljä luokkahuonetta järjestettiin sivukäytävänä⁵³ toimivan aulan varrelle kadun puolelle. Luokkahuoneissa on lautakatot. Käytävän keskellä on voimistelusalini ja toiseen kerrokseen johtava suora, avoin porras, jonka askelmat ovat punaista mosaiikkibetonia. Portaassa on pilasterit ja niiden keskellä, sisäänkäyntiakselilla, holvilla korostettu sisäikkuna. Portaan kaide on koristeellinen balustradikaide. Pohjoispäädystä oli rehtorin kanslia ja opettajainhuone. Eteläpäässä pihan puolella oli kirjasto. Pihasiivessä on korkea voimistelusalini, jonka lattiapinta on käytävän lattiaa alempana. Sali saa luonnonvaloa etelään ja pohjoiseen suunnatuista ikkunoista. Voimistelusalini pitkillä sivuilla kattopinta on matalammalla kuin keskellä. Tilaa hallitsevat massiiviset, koristeleikatut puiset konsolit, kannattavat sivuvyöhykkeitä ja ne kertovat aikakauden rakentamistekniikasta. Konsolien päällä on hirsipalkki. Sisäkatto tehtiin limilaudoitetuista paneelilaudoista, joissa on koristeelliset profiilit. Huoneen itä- ja länsiseinillä oli kullakin kaksi uunia.

Toisen kerroksen pohjaratkaisu vastasi pitkälti ensimmäistä kerrosta. Katusiiven luokkahuoneet ovat samankokoisia kuin alakerrassa. Kadun puolella on sivukäytävän varteen ja sen netty neljä luokkahuonetta. Sisäänkäyntiportaan yläpuolella on huone, jonka käyttötarkoituksena on merkitty ”kokoelma/kanslia/arstihuone”. Sisäpihan puolella molemmissa pääsiiven päissä on kokoelmahuoneet. Pihasiivessä olevaa juhlasalia kutsuttiin myös rukoushuoneeksi. Juhlasali-

katossa on helmiponttipaneeli. Juhlasalissa on ikkunoiden välissä ja päätyseinillä marmoroidut pilasterit, joissa on koristeelliset kapiteelit ja puukomeroita.

Ullakkokerros ei ollut alun perin käyttötilaa, ja siitä ei ole 1870-luvun pohjapiirrosta. Ullakko-tilassa näkyivät puiset kattotuolit. Voimistelu- ja juhlasalisiiven kohdalla ullakotila oli matalampi ja tilassa oli lyhdynmuotoisia ikkunoita, kadun puolella pieniä suorakaiteenmuotoisia ikkunoita.

Reallyceum oli aikansa kouluihin verrattuna moderni ja hieno. Varsinkin voimistelusalini ja iso koulupiha herättivät ihastusta. Lukuvuotena 1877–1878 koulun oppilasmäärä oli 115 ilman valmistavaa luokkaa⁵⁴. Ensimmäisen luokan oppilaat olivat 9–11-vuotiaita poikia, eli varsin nuoria. Suunnittelussa käytettiin mitoituseriaa aikansa määräystä, jonka mukaan luokan maksimikoko oli 30 henkilöä. Määräys muuttui pian rakentamisen jälkeen: luokkakoko oli enintään 40 henkilöä. Tämä johti siihen, että koulurakennus, erityisesti sen luokkahuoneet ja käytävät, kävivät hyvin pian liian ahtaiksi. Myöskään ulkovaatteille ei ollut riittävästi tilaa. Lisäksi rakennuksessa oli sisäilmaongelmia.

Jo vuonna 1874, ennen kuin Mariankatu 11:n uusi kivrakennus valmistui, valmistava luokka muutti tontilla olleeseen vanhaan puutaloon. Kun uusi koulurakennus valmistui 1877, valmistava luokka muutti sen kirjastoon. Vuonna 1891 valmistava luokka muutti pois ja entiset tilat vapautuivat uuteen käyttöön. Samalla päätettiin tehdä pieniä muutoksia ja korjauksia, kuten sähköllä toimiva soittokello luokkahuoneisiin ja vahtimestarin asuntoon sekä asentaa vesijohto muutamiin tiloihin.⁵⁵

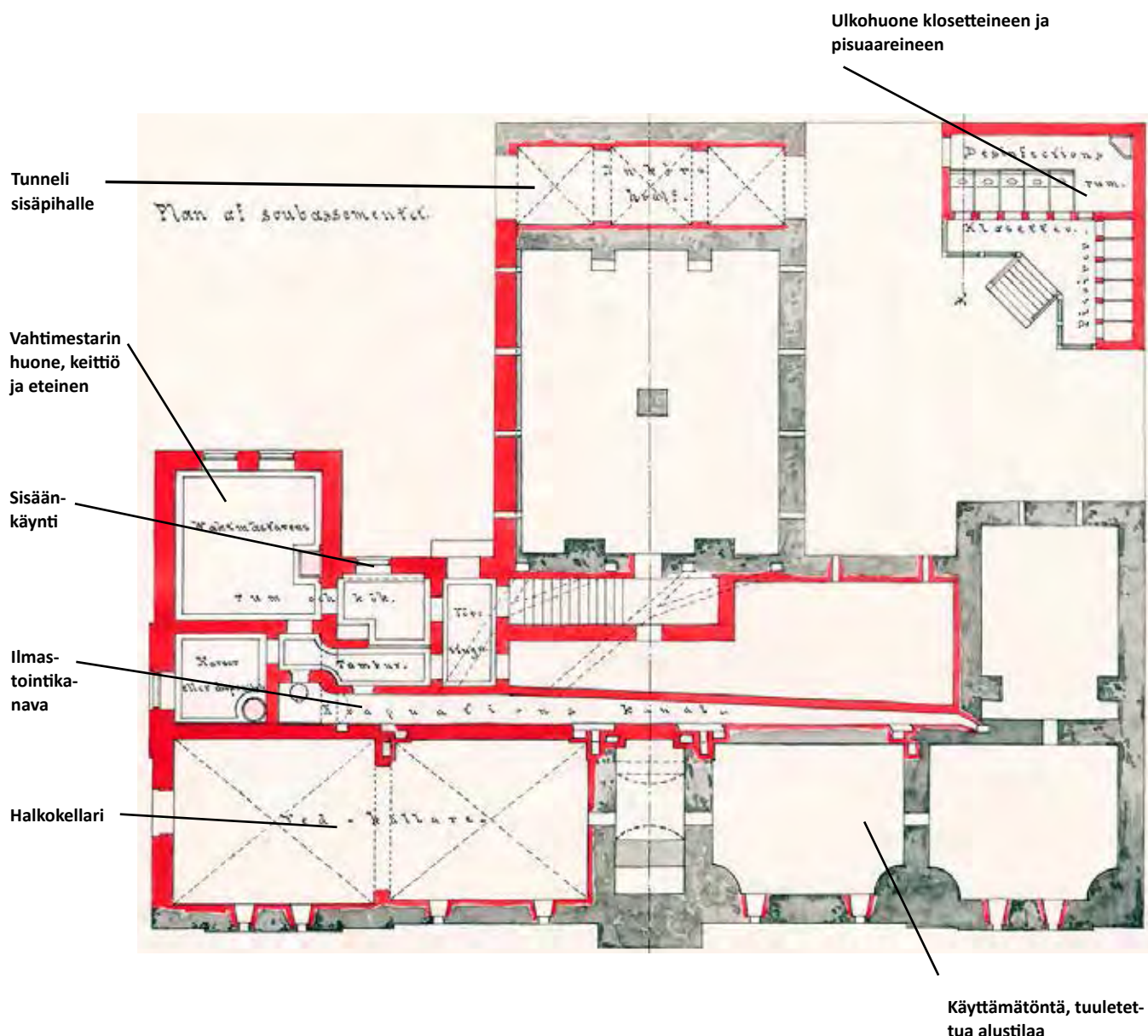
3.4.4 Teknilliset järjestelmät

Kivirakennuksen paksut kantavat seinät muurattiin tiilistä. Perustus tehtiin luonnonkivistä. Uunien kohdalla perustukset tehtiin leveämmiksi. Alkuperäiset välipohjat ovat puisia, paitsi kellarin

53 5,3 m leveä, 23,16 m pitkä.

54 förberedande klass.

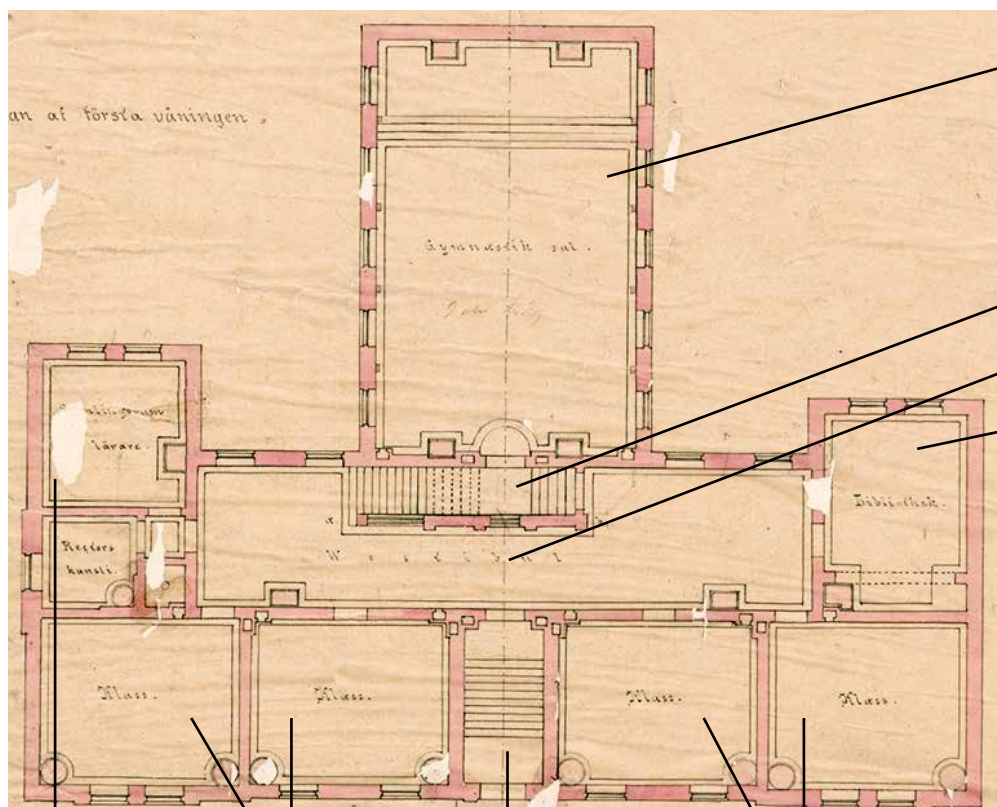
55 Svenska Reallyceum 1872–1922, 11, 28, 42.



ja 1. kerroksen välinen välipohja Mariankadun siivessä, jossa on risti- ja kappaholveja osassa kerrosta. Yläpohja on puuta ja alkuperäinen palpermanto oli ladottu tiilistä. Kattotuolit tehtiin puisina.

Rakennuksessa ei ollut alun perin vesi- tai viemärijohtoja. Sisäpihan kulmassa oli ulkokuone. Koulurakennusta lämmitettiin kaakeliuunein ja joissakin tiloissa oli useampia uuneja. Luokahuoneissa tulisijat sijaitsivat poikkeuksellisesti ulkoseinällä. Talossa oli ilmeisesti käytössä ilmastointijärjestelmä, joka perustui kellarikerroksessa esilämmitettyyn ilmaan. Kellarista ilma johdettiin pystyhormeihin ja sieltä luokkiin. On mahdollista, että juuri tämän järjestelmän tehottomuuden takia ulkoseinälle jouduttiin lisäämään raitisilmaventtiilit vasta myöhemmin 1800-luvun lopulla.

Reallyceum i Helsingfors.
Kellarikerroksen pohjapiirustus. Päiväämätön piirustus vastaa alkuperäispiirustusta vuodelta 1874.
KA.



Rehtorin kanslia
Opettajainhuone
Luokahuoneita
Sisääkäynti-
porras
Luokahuoneita

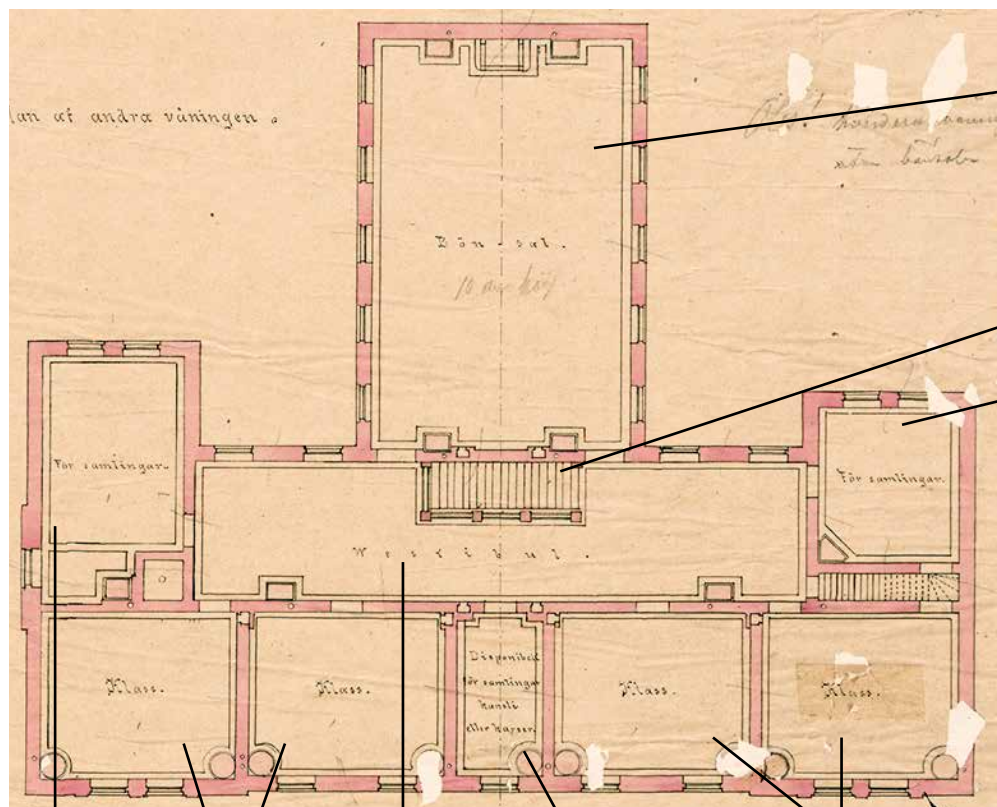
Voimistelusal

Porras

Eteishalli/sivukäytävä

Kirjasto

1. kerroksen pohjapiirros
joulukuulta 1874. KA.



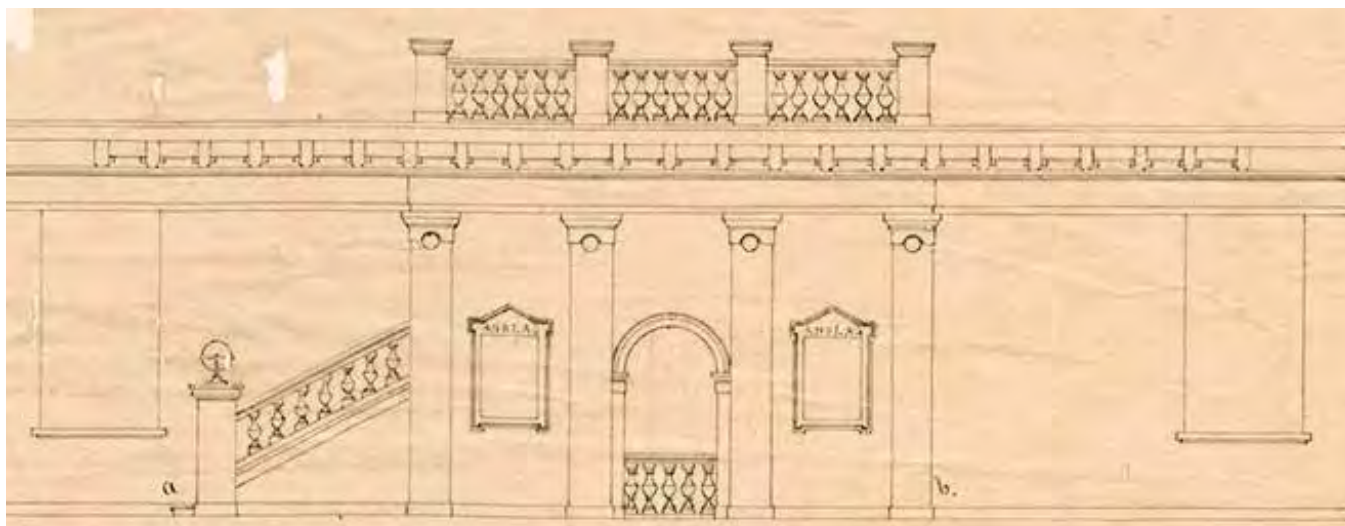
Kokoelmahuone
Luokahuoneita
Sivukäytävä
Kokoelma-, kanslia-
tai arestihuone
Luokahuoneita

Juhlasali/rukoushuone

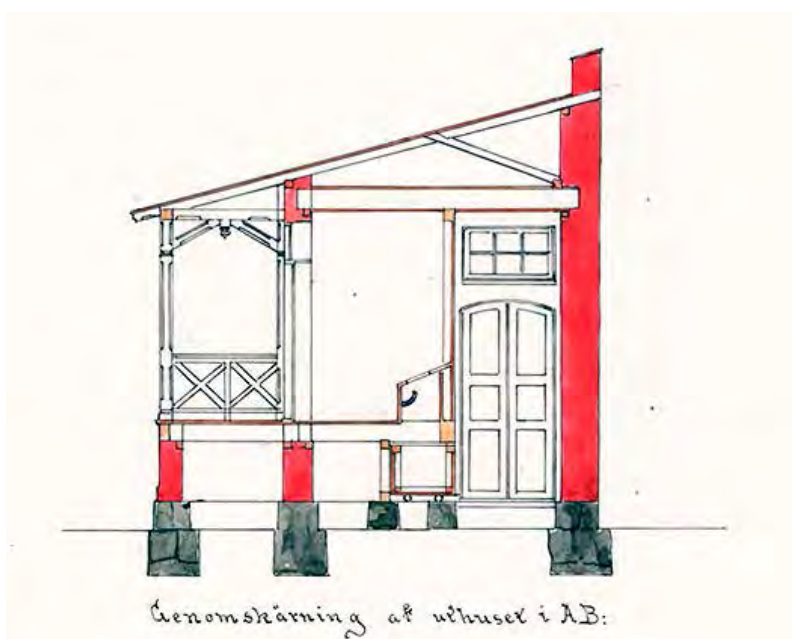
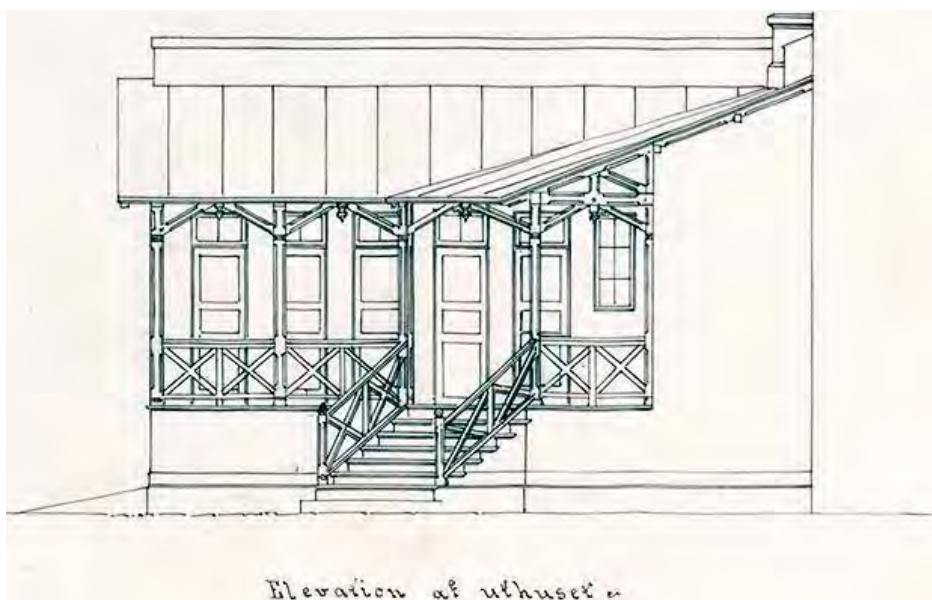
Porras

Kokoelmahuone

2. kerroksen pohjapiirros
joulukuulta 1874. KA.



⬆ Portaikon naamakuva eteiseen päin vuodelta 1874. Portaatan ja hallin välisessä seinässä on pilasterit ja niiden keskellä on holvilla korostettu sisäikkuna. KA.



⬅ ⬆ Mariankatu 11:n sisäpihalla, tontin 10 kaakkoiskulmassa sijaitsi L-kirjaimen muotoinen puinen ulkokuone, joka on purettu todennäköisesti 1960-luvulla. Yläpuolella julkisivu länteen, vasemmalla leikkauspiirustus A-B. Tontin 10 kaakkoiskulmassa sijaitsi L-kirjaimen muotoinen puinen ulkokuone, jossa oli sisäkulman puolella kuisti ristikaiteineen. KA.

3.5 Rakentaminen ja käyttäjä Svenskt reallyceum i Helsingfors 1877-1900

Svenska reallyceum i Helsingfors:in toimituskunnan muistojulkaisu; *Reallyceum – Svenska reallyceum – Svenska lyceum 1872-1922*, sekä Svenska reallyceum i Helsingfors:in toimituskunnan juhlijulkaisu; *Reallyceum – Svenska reallyceum – Svenska lyceum 1872-1957*, ovat olleet tämän luvun pääasiallinen lähde.

Reallyceum i Helsingfors perustettiin vuonna 1872. Uuden koulun perustamisen tavoitteena oli uudistaa opetusta ja luoda kokonaan uudentyyppinen koulu. Koulun nimi ”Reallyceum” viittaa siihen, että opetus perustui nimenomaan reaaliaineisiin ja moderneihin kieliin, kuten ranskaan, saksaan ja venäjään. Klassisten kielten opiskelu kyseenalaistettiin. Oppilaille haluttiin käytännöllisempi koulutus, joka pidemmällä tähtäimellä myös yhdistäisi Suomen muuhun maailmaan.

Vapaaherra Casimir von Kothen (1807-1880) oli yksi tärkeimmistä uuden koulun puolesta puhujista. Hän oli korkea virkamies ja toimi puheenjohtajana komiteassa, joka loi perustan Reallyceumille.

Reallyceum oli seitsemänvuotinen poikakoulu, jonka opetuskielenä oli ruotsi. Kullakin luokalla oli enintään 30 lasta. Ensimmäisellä luokalla aloittivat 9-11-vuotiaat lapset, mutta sitä ennen oli mahdollista käydä vuoden valmentavalla luokalla. Valmentavan luokan ensisijainen tehtävä oli antaa oppilaille riittävän hyvä venäjän kielen taito, jotta he pystyisivät jatkamaan opiskelua koulussa. Reallyceumin pakolliset aineet olivat historia, maantiede, matemaattika, fysiikka, ”deskriptiivinen luonnonhistoria”, uskonto, kirkkohistoria, molemmat kotimaiset kielet sekä venäjä, ranska ja saksa. Piirustus, kalligrafia, voimistelu ja tanssi olivat niin ikään pakollisia aineopintoja. Valinnaisia aineita olivat englanti, latina ja kuorolaulu. Reallyceum oli koulujohtokunnan alainen laitos. Lukukausimaksu oli hieman korkeampi kuin muissa vastaavan tyyppisissä kouluissa. Oppilaat olivatkin koulun alkuvaiheessa enimmäkseen pääkaupunkiseudun

yläluokan poikia. Ajan myötä oppilaat tulivat kaikista yhteiskuntaluokista.

Koulu aloitti toimintansa vaatimattomissa vuokratiloissa osoitteessa Kirkkokatu 10, Mariankadun ja Kirkkokadun kulmassa, Sevaalin korttelissa. Ensimmäisenä vuonna koulussa oli 61 oppilasta, mutta koulu kasvoi yhdellä luokalla joka vuosi ja pian tilat kävivät ahtaiksi. Maaliskuun 29. vuonna 1873 keisarillinen senaatti päätti ostaa kadun toisella puolella olevan tontin, Kirkkokatu nro 8 (Mariankatu 11) rakennusneen koulua varten. Kauppa astui voimaan vasta seuraavana lukuvuonna ja tontin hinta oli siihen aikaan 49,000 markkaa.

Valmistava luokka muutti heti syksyllä 1874 Mariankadulle vanhaan puutaloon mutta muut luokat joutuivat muuttamaan muutamaksi vuodeksi uusiin vuokratiloihin, Pohjoiselle Makasiinikadulle 6. Päätös uudesta koulurakennuksesta tehtiin 17.9.1875. Yleisten rakennusten ylihallituksen ylivoimainen Hampus Dahlström laati suunnitelmat arkkitehti Evert Lagerspetzin kanssa kaksikerroksiselle koulurakennukselle. Alkuperäislaskelmien mukaan kustannukset olivat 196,600 markkaa. Koulurakennuksen muuraukset valmistuivat kesällä 1876 ja rakennustyöt jatkuivat syksyn aikana. Koulu pääsi muuttamaan omiin tiloihin 1.9.1877. Tuolloin koulussa oli seitsemän luokkaa ja 115 oppilasta, lukuunottamatta valmistavan luokan oppilaita. Reallyceumin uudessa koulurakennuksessa oli luokkahuoneiden lisäksi rukoushuoneeksikin kutsuttu juhlasali, voimistelusalit ja kirjasto. Voimistelusalit ja koulupiha olivat siihen aikaan harvinaisia. Molemmat olivat aktiivisessa käytössä. Voimistelusalit olivat hyvin suosittu myös lähiympäristön koulujen ja yhdistysten kesken. Mariankadun koulurakennus maksoi valtiolle kaiken kaikkiaan 364.298 markkaa sisältäen tontin hankinnan sekä 1880-luvun täydennys- ja korjaustyöt. Koulurakennuksen loppukatselmus pidettiin loppusyksyllä 1880. Reallyceumin oppilasmäärä jatkoi kasvuaan. Ainoastaan 1880-luvun lopussa oli hiljaisempi vaihe, jolloin koulun suosio laski.



Casimir von Kothén (1807–1880) nimitettiin vuonna 1869 yliopiston sijaiskansleriksi sekä vastaperustetun kouluylihallituksen ylijohtajaksi. Merkittävä yhteiskunnallinen vaikuttaja puhui ”pakkovenäjän” puolesta ja vastusti erityisesti suomenkielisten oppikoulujen perustamista. Kuvalähde: Wikipedia.

Koulun opetussuunnitelma muuttui useita kertoja. Vuoden 1884 opetussuunnitelmassa suomen kieli muuttui pakolliseksi jo ensimmäisellä luokalla, kuten myös voimistelu ja laulunopetus. Vuonna 1891 opetussuunnitelmaa muokattiin siten, että käytännöllisestä ammattiurasta kiinnostuneet oppilaat voisivat lopettaa viiden vuoden opiskelun jälkeen. Tällä tavalla yritettiin vähentää opintojen keskeytyksiä. Reallyceumista valmistui vuosina 1879–1884 vain 34 oppilasta.

Koulurakennus säilyi Reallyceumin aikana lähes muuttumattomana. Tilanahtaus ja sisäilmaongelmat vaivasivat koulun käyttäjiä melkein alusta lähtien ja ongelma ratkesi lopulta vain rakentamalla uusi ja tilavampi koulurakennus Liisankatu 13:een, jossa Reallyceum aloitti syyslukukauden vuonna 1900.

4. KOULUN MYÖHEMMÄT VAIHEET

4.1 Teollisuuskoulu 1902-1929

Suomen teollistui ja sen talous kasvoi 1800-luvun lopulla ripeästi. Vanha ammattikuntalaitos, jossa kisällä oppi ammatin mestarilta, lakkautettiin 1868 ja täydellinen elinkeinovapaus toteutettiin 1879. Maaseutuväestö saattoi vapaasti muuttaa kaupunkeihin teollisuuden palvelukseen.

Teollisuus kuitenkin tarvitsi kipeästi työnjohtajia. Oppilaitosta työnjohtoportaan kouluttamiseksi ei ollut Polyteknillisen osaston ollessa pääsyvaatimuksiltaan tähän tarkoitukseen liian vaativa. Valtio kehotti yhdistyksiä perustamaan tarpeeseen soveltuvia kouluja ja aloitteen uudesta oppilaitoksesta teki vuonna 1875 perustettu Taideteollisuusyhdistys, joka otti huomaansa sen ”oman”, vuonna 1871 yksityisestä aloitteesta perustetun veistokoulun sekä perusti vuonna 1880 Koneenkäyttäjä-, työnjohtaja- ja rakennusmestarikoulun. Kouluista viimeksi mainittu oli kaksivuotinen ja -kielinen. Teollisuuskoululla oli etenkin alkutaipaleellaan suuri rooli suomenkielisen teknisen opetuksen ja sanaston uranuurtajana.⁵⁶

Koulun rakennusmestari- ja huoneenrakennuslinjoilla opetti joukko ajan nimekkäitä arkkitehteja, joista moni opetti myös Polyteknillisessä opistossa. Tähän joukkoon lukeutuvat mm. Odert Sebastian Gripenberg (opettajana 1881-1886), Gustav Nyström (1881-1883 sekä tarkastajana 1884-1886), Magnus Schjerfbeck (1886-1892) ja Onni Tarjanne (1885-1886).⁵⁷

Teollisuuskoulun tilat 1902-1929

Teollisuuskoulu⁵⁸ toimi ensin nykyisen Ateneumin paikalla sijainneessa Isak Thalenin puutalossa, jonka valtio oli ostanut ja luovuttanut Taideteollisuusyhdistyksen kouluja varten. Vuonna 1885 koulu otettiin valtion haltuun ja seuraavana vuonna sen nimi muuttui Helsingin teollisuuskouluksi. Ateneumin rakentamisen ajan 1886-1887 koulu toimi väistötiloissa Kasarmikadulla, jonka jälkeen se sai tilat Ateneumista. Opiskelijamäärien kasvaessa myös Ateneumin tilat kävivät ahtaiksi ja syksyllä 1902 Helsingin teollisuuskoulu muutti Mariankatu 11:een, mistä ruotsalainen reaalilyseo oli muuttanut uusiin tiloihin.

Vaikka Mariankadun rakennuksessa pinta-alaa oli enemmän kuin aikaisemmin, pienille pojille suunnitellut luokkahuoneet kävivät aikamiehille ahtaiksi. Lisätilaa saatiin rakentamalla ullakolle piirustussaleja, joita lämmitettiin peltikamiinoilla. Uusi ullakolle johtava porras rakennettiin koulun eteläpäähän ja kellaritiloihin järjestettiin kaksi huonetta. Silti koulu joutui turvautumaan muualta vuokrattaviin opetustiloihin ja saatavilla oleviin valtion tiloihin.⁵⁹

1920-luvulla tilanahtaus johti neuvotteluihin koulun laajentamisesta. Vaihtoehtoina oli esillä kiinteistön laajentaminen Mariankatu 11:n tontille tai kokonaan uuden koulun rakentaminen. Lopulta vuonna 1927 eduskunta myönsi tarpeelliset varat uutta koulurakennusta varten Agricolankadun varrelle. Uuden koulun arkkitehti oli Yrjö Sadeniemi. Teollisuuskoulu pääsi muuttamaan uusiin tiloihin joulukuussa 1929,

⁵⁶ Hako et al. 2000, 9 ja 15.

⁵⁷ Hako et al. 2000, 24-29.

⁵⁸ Ruotsinkielinen nimi Industriskolan.

⁵⁹ Hako et al. 2000, 46-47.



Helsingin Teollisuuskoulun huoneenrakennusosaston opiskelijoita Mariankatu 11:n rakennuksessa. Kuva on otettu aikavälillä 1927-1929. HKM KA.



Teollisuuskoulun iso sali eli entinen juhlasali Mariankatu 11:ssä vuonna 1916. Takaseinällä näkyvät huonetta lämmittäneet uunit. Hako 1998, 49.

Teollisuuskoulun väkeä. Kuva todennäköisesti muuttoaajankohdalta, loppuvuodesta 1929. Valok. Pietinen 1930. MV KA



jolloin sen opiskelijamäärä oli kasvanut 1920-luvun puolivälin 350 opiskelijasta lähes 500:aan.

Helsingin teollisuuskoulun nimi muuttui vuonna 1941 Helsingin teknilliseksi kouluksi ja 1942 Helsingin teknilliseksi oppilaitokseksi. Sotien jälkeen oppilasmäärä kaksinkertaistui toista maailmansotaa edeltävistä vuosista ja koululla oli toimipisteitä ympäri kantakaupunkia. Vuodesta 1998 eteenpäin koulu on jatkanut toimintaansa ammattikorkeakouluna. Nykyisin Agricolankatu 1-3:ssa toimii Metropolia ammattikorkeakoulun rakennusalan koulutusohjelmien opetuspiste.⁶⁰

4.2 Helsingin III suomalainen tyttökoulu 1930-1953, Kruunuhaan keskikoulu 1953-1971

Vuonna 1921 säädetyin oppivelvollisuuslain myötä maahamme perustettiin kuusivuotisen kansakoulun oppimäärään perustuvia oppikouluja sekä yksityisin että valtion varoin. 1920-luvulla kehitettiin myös uusimuotoisia valtion oppikouluja, joiden päämääränä oli yhteiskunnallinen tasa-arvo ja kansan eheyttäminen.⁶¹ Laki uudenaikaisista oppikouluista annettiin 1928, jolloin toiminnassa oli viisi tällaista koulua. Ensimmäiset uusimuotoiset tyttökoulut oli perustettu Turkuun ja Viipuriin 1926, mutta Helsingistä vastaava tyttökoulu puuttui. Helsingin III suomalaisen tyttökoulun perustamista koskeva asetus annettiin helmikuussa 1929.⁶²

Helsingin III suomalaisen tyttökoulun toiminta käynnistyi 1929, jolloin ensimmäiselle luokalle hyväksyttiin 40 oppilasta ja opettajia oli viisi. Teollisuuskoulun muutettua uusiin tiloihin Agricolankadulle, tyttökoulu pääsi siirtymään Meritullinkadulta Mariankatu 11 kiinteistöön.⁶³

Samassa talossa toimi tuohon aikaan myös Helsingin ylioppilasseminaari.⁶⁴ Tyttökoulu kas-

voi nopeasti noin 350 oppilaan kouluksi. Vuonna 1953 tyttökoulu muutettiin Kruunuhaan keskikouluksi, ja oppilaaksi otettiin myös poikia. Samaan aikaan suuret ikäluokat saavuttivat keskikouluiän ja Itä-Helsingin kasvavien lähiöiden lapset täyttivät koululuokat aina Kruununhaan kouluja myöten. Kruunuhaan keskikoulun oppilasmäärä oli 1950-luvulla 500 oppilaan tuntumassa, mutta lukuvuosina 1957-1959 oppilaita oli lähes 650.⁶⁵

Vanhassa rakennuksessa pojille ei ollut tarjota omia pukuhuone- tai veistotiloja. Luokkasalien puutteen vuoksi koulua jouduttiin käymään vuoroissa. Lisäksi rakennuksessa keskikoulun kursseja tenttivät niin Työväenopiston opintoryhmät kuin Zacharin keskusopiston oppilaat. Tilanahtautta helpotti tilojen yhteiskäyttö naapurissa, Kirkkokatu 6:ssa sijainneen tyttölukion kanssa.⁶⁶

1950-luvulla koulun johto ja vanhempainyhdistys pyrkivät saamaan lisätiloja koululle, mieluiten keskikaupungilta, jossa tarve valtion koulusta työläisvanhempien lapsille oli suuri. Tilanne ratkesi vasta 1970-luvun alussa, kun tyttönormaalilyseo muutti pois Runeberginkadun tiloistaan. Sen sijaan, että Kruunuhaan keskikoulu olisi muuttanut Runeberginkadulle, Suomalainen Kauppakorkeakoulu rakennutti keskikoululle ajanmukaiset opetustilat Laajasalon Yliskylään saadakseen entiset tyttönorssin tilat Töölössä omaan käyttöönsä. Kokonaisuudessaan keskikoulu pääsi muuttamaan uusiin tiloihinsa kesällä 1971.⁶⁷

Kruunuhaan keskikoulusta tuli Laajasalon Yhteislyseo eli yliopisto-opintoihin johtava oppikoulu. Peruskoulujärjestelmän myötä yhteiskoulusta tuli vuonna 1977 Laajasalon yläasteen koulu ja lukio.⁶⁸

60 Hako et al. 2000, 59,79.

61 Kajander 1995, 3.

62 Kajander 1995, 3.

63 Kajander 1995, 5-6.

64 Mertanen 1988, 5.

65 Mertanen 1988, 54, 66.

66 Mertanen 1988, 27-25.

67 Mertanen 1988, 18-22.

68 Kajander 1995, 5.



Mariankatu 11 pääsisään-
käynti 1960-luvulla. Va-
lok. A.Salokorpi. HKM KA.



Kruunuhaan keskikoulu
ja vieressä sijainnut Hel-
singin tyttölukio tekivät
tiivistä yhteistyötä ja kou-
lulaiset jakoivat välitun-
neilla pihan. Kuvaaja Pie-
tinen. HKM KA.

Koulurakennus 1930-1971

Tyttökoulun muuttaessa vuonna 1930 Mariankatu 11:een koulurakennus käsitti kahdeksan varsinaista luokkahuonetta, kaksi erityisluokkaa, fysiikan ja kemian luokat, voimistelusalin, juhlasalin, opettajainhuoneen, rehtorin kanslian, kirjaston ja vahtimestarin asunnon. Rakennus oli jo lähes 53 vuotta vanha ja kaipasi korjauksia, joita suoritettiin vähitellen. Kesällä 1930 uusittiin lisäksi vesikatto ja kunnostettiin pihamaa. Oppilasmäärän kasvaessa ullakkotilojen käyttöä opetustiloina lisättiin.

Kouluun suunniteltiin vuonna 1934 sisävesat ja kotitalousluokkia. Ainakin jälkimmäisten toteuttaminen venyi hieman. Talvisodan aikana väestösuojaksi oli raivattu vanha pönkitetty halkokellari. Rakennus vaurioitui jatkosodan pommituksissa 26.-27.2.1944. Pihamaalle pudonnut pommi aiheutti vaurioita rakennuksen pohjois-päätyyn. Seiniin tuli halkeamia ja perustukseen vajoamia. Pahimmin vaurioituivat talonmiehen asunto, kanslia, kirjasto ja opettajainhuoneet. Sen sijaan koulun kalusto ja kokoelmat säästyivät vahingoilta.⁶⁹

Kotitalousluokka ja -keittiö rakennettiin vanhan halkovaraston paikalle oletettavasti samalla, kun koulun lämmitysjärjestelmä uusittiin ja pannuhuone rakennettiin liikuntasalin alle. Kellarikerrokseen, talouspihan sisänurkkaan, järjestettiin suihkutilat ja pukuhuoneet, joista noustiin uudella sisäportaalla suoraan liikuntasaliin.

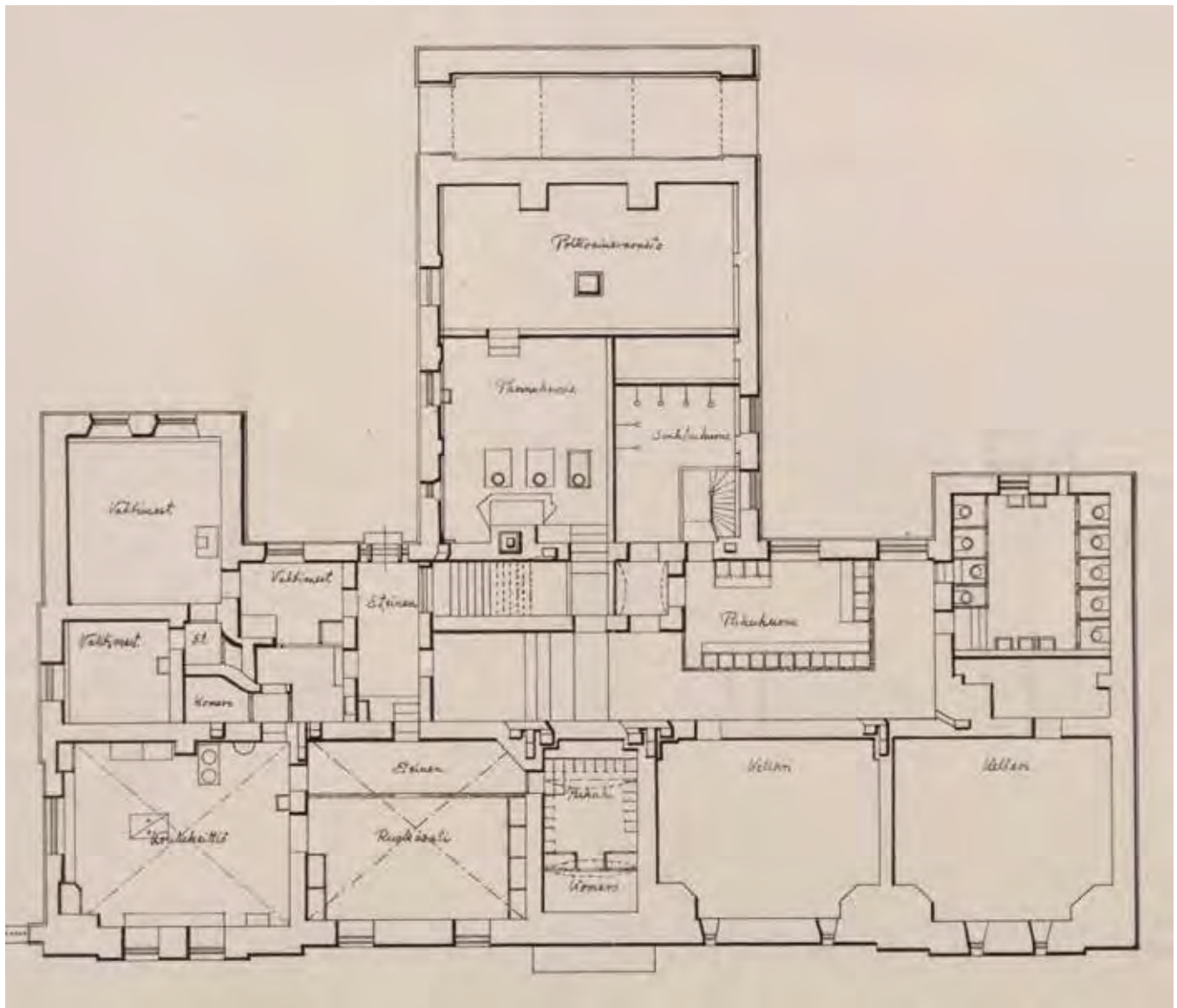
Koulun oppilasmäärän kasvu tuotti lisää päänvaivaa 1950-luvun lopulla. Muutoksia ja korjauksia suoritettiin vuonna 1960. Ullakkokerrokseen rakennettiin kaksi pientä luokkahuonetta lisää ja pihalle poistumisportaat. Näin koko ullakko oli otettu opetuskäyttöön huolimatta siitä, ettei sitä oltu alun perin suunniteltu käyttöullakoksi. Ullakkokerroksen pihasiipeen järjestettiin piirustussali ja käsityöluokka, Mariankadun puolella sijaittivat luonnontieteiden kokoelmatilat, fysiikan ja kemian laboratoriotilat sekä pieniä luokkahuoneita.⁷⁰

Talousspihalla sijainnut ulkokuone purettiin Kruununhaan keskikoulun aikana, mutta tarkka ajankohta ei ole selvillä.⁷¹

69 Mertanen 1988, 12-13.

70 Mertanen 1988, 6, 27 ja 36.

71 Ulkokuone on vielä merkitty vuoden 1960 piirustuksiin. Toisaalta vuoden 1958 asemakaavamuutoksessa näkyy pistekatkoviivalla alue-
rajaus, jonka sisäiset tontinosat tuli jättää rakentamatta. Tällä kohtaa oli sijainnut myös Mariankatu 11:n ulkokuone.



Helsingin III suomalaisen tyttökoulun aikainen kellari-kerroksen piirustus vuodelta 1934. Koko kellarikerros oli otettu käyttöön. Salisiivessä sijaitsivat polttoainevaraisto ja pannuhuone sekä suihkut. Pääsiivessä sijaitsivat vahtimestarin asunto, pukuhuoneet ja sisä-vessat sekä kaksi kellaria. KA.

4.3 Helsingin yliopisto 1972-2009

Kruunuhaan keskikoulun muutettua Laajasaloon Mariankatu 11 siirtyi Helsingin yliopiston käyttöön vuonna 1972. Helsingin yliopiston aikana Mariankatu 11 toimi pääasiallisesti keskustatie-dekuntien luentosalitiloina. Lisäksi käyttäjinä oli yksittäisiä tutkijaryhmiä ja tarpeen vaatiessa eri laitokset käyttivät rakennusta korjaustöiden aikaisina väistötilana.⁷² Yliopiston käyttötarpeet erosivat luonnollisesti keskikoulun tarpeista, joten Mariankatu 11:ssä tehtiin korjauksia ja muutostöitä 1970-luvulta aina 2000-luvun alkupuolelle saakka.

Mariankatu 11:n korjaaminen yliopiston tarpeisiin alkoi vuonna 1975, kun kellarin koulukeittiö muutettiin laboratoriotiloiksi radiokemian laitoksen massaspektrometriosaston käyttöön. Lisäksi eteinen ja ruokasali muutettiin inaktiiviseksi laboratorioluokaksi sekä pukuhuone varastoksi väliseinämuutoksien myötä. Muutospinta-ala oli noin 100 neliometriä. Laboratoriotiloihin asennettiin koneellinen ilmastointi. Pääsuunnittelijana oli Helsingin yliopiston teknisen osaston arkkitehti A-K. Kuokkanen.⁷³

Rakennus luokiteltiin rakennushistoriallisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi rakennukseksi ja se suojeltiin vuonna 1977 voimaan tulleessa asemakaavassa. Pantteri-korttelin pohjoispään kolme tonttia numerot 3, 7 ja 10 yhdistettiin vuonna 1977 yhdeksi tontiksi numero on 13. Kiinteistö rekisteröitiin 22.5.1980. Myös kiinteistöjen hallinnan siirto tapahtui vuonna 1980. Opetusministeriö siirrettyä Pantterin korttelin tontit numero 7 ja 10 rakennuksineen valtiovarainministeriön hallintaan ministeriö päätti siirtää ko. kiinteistöjen hallinnan Rakennushallitukselle. Mariankatu 11:n todettiin jäävän pysyvästi ja tontilla nro 7 sijaitsevat rakennukset toistaiseksi Helsingin yliopiston käyttöön. Kiinteistöjen isännöinti ja korjaushuolto jäivät edelleen Helsingin yliopistolle.⁷⁴

Peruskorjaus 1981-82

Laajamittaisia muutostöitä tehtiin vuosien 1981-1982 Rakennushallituksen rakennuttaman peruskorjauksen yhteydessä. Pääsuunnittelijana oli Rakennushallituksen toimistoarkkitehti Pirkko Vasara. Rakennuksen arkkitehtuuri ja alkupe-
räisluonne pyrittiin säilyttämään.

Peruskorjauksessa ullakon opetustiloja järjesteltiin uudelleen tutkijahuoneiksi ja rakennuksen entiset lappeen suuntaiset kattoikkunat muutettiin vanhan mallin mukaisiksi, yläosastaan kolmiomaisiksi lyhtyikkunoiksi. Myös ullakkokerroksen rakenteita sekä vesikatto uusittiin vanhan mallin mukaan. 1900-luvun alkuvuosina toisen ja kolmannen kerroksen väliin tehty porras rakennuksen eteläpäässä jatkettiin ensimmäiseen kerrokseen asti ja porrashuone palo-osastoititiin. Portaasta järjestettiin uloskäynti talouspihalle ja 1960-luvulla tehty talouspihalle antava parveke toisessa kerroksessa purettiin.

Ensimmäisen kerroksen suuren luentosalin (111) kellarin pukuhuoneisiin johtaneet portaat purettiin, sisäpihalle tehtiin uusi porras uuden poistumistien yhteyteen. Koko rakennuksessa järjesteltiin uudelleen wc- ja varastotiloja ja luokahuoneista purettiin korokkeita ja kiintokaluksia. Opettajanhuoneesta tehtiin lepohuone.

Koneellisen ilmanvaihdon rakentamisen myötä julkisivuihin tehtiin iv-säleikköjä ja ullakkokerroksen luoteiskulmaan rakennettiin ilmanvaihtokonehuone. Rakennus varustettiin sähköisellä paloilmotuslaitoksella ja tiloihin asennettiin palo-ovia. Puurakenteiset välipohjat säilytettiin, samoin rakennustaiteellisesti arvokkaat lautasisäkatot.

Peruskorjaussuunnitelmista pyydettiin lausuntoa museovirastolta. Rakennuksen uusissa tilajärjestelyissä ei havaittu huomauttamista, mutta uusien ilmanvaihtokanavien sijoittelua vanhaan rakennukseen toivottiin uudelleen har-

72 Mauri Laakso 29.7.2014.

73 Piirustukset on päivätty 20.3.1975. RakVV.

74 15.1.1980 päiväystä Valtiovarainministeriön asiakirjasta Rakennushallitukselle ”Kiinteistöjen hallinnan siirto”, allekirjoittaneet ministeri Pirkko Työläjärvi ja vanhempi hallitussihteeri Matti Tanner, tiedoksi Opetusministeriölle ja Helsingin yliopistolle. Sk.



Ullakon kattoikkunat uusittiin 1980-luvun remontissa ja sinne rakennettiin pieniä luokkahuoneita. Valok. Riitta Riikonen 1987. MV KA.



Voimistelusalii oli yliopiston aikana luentosalikäytössä. Kuvaaja Riitta Riikonen 1987. MV KA.

kittavan. Lisäksi suunnittelijat olivat toivoneet pääsevänsä testaamaan lämpörappausta joillakin julkisivuilla, mutta museovirasto suhtautui ajatukseen lausunnossaan penseästi, sillä rappauksen kasvattaminen ulospäin olisi muuttanut talon arkkitehtuuria ja edellyttänyt listojen ja rustikointien uudelleen muotoilua. Inventoinnin perusteella lämpörappausta ei lopulta toteutettu millekään julkisivulle. Ilmanvaihtokanavat ovat näkyvissä ainoastaan luentosaleiksi muutetuissa juhla- ja voimistelusaleissa. Pienempiin luokahuoneisiin rakennettiin katon alaslasku, jossa kanavat kuljetettiin.

Peruskorjauksen suunnittelun yhteydessä vuonna 1980 todettiin, että hissin rakentaminen rakennukseen olisi kohtuuttoman kallis toimenpide ja toisaalta hissin rakentaminen siten, että opiskelijoiden liikkuminen rakennuksessa olisi esteetöntä katsottiin olevan miltei mahdotonta. Tämän takia Helsingin yliopisto ei lähtenyt kuitenkaan toteuttamaan täysin esteetöntä rakennusta.⁷⁵

Peruskorjauksessa kunnostettiin myös piha-alueet ja lisättiin salaojitusta. Sisäpihan pohjois-eteläsuuntaisen aidan eteläosan tiilimuuriaita purettiin, tilalle rakennettiin uusi teräsverkkoaita

terästolpilla, ja pohjoisosan aidasta purettiin betonipilareiden välinen lankkuaita, joka korvattiin uudella vihreänharmaalla teräsverkkoaidalla. Vanhat pilarit jätettiin.

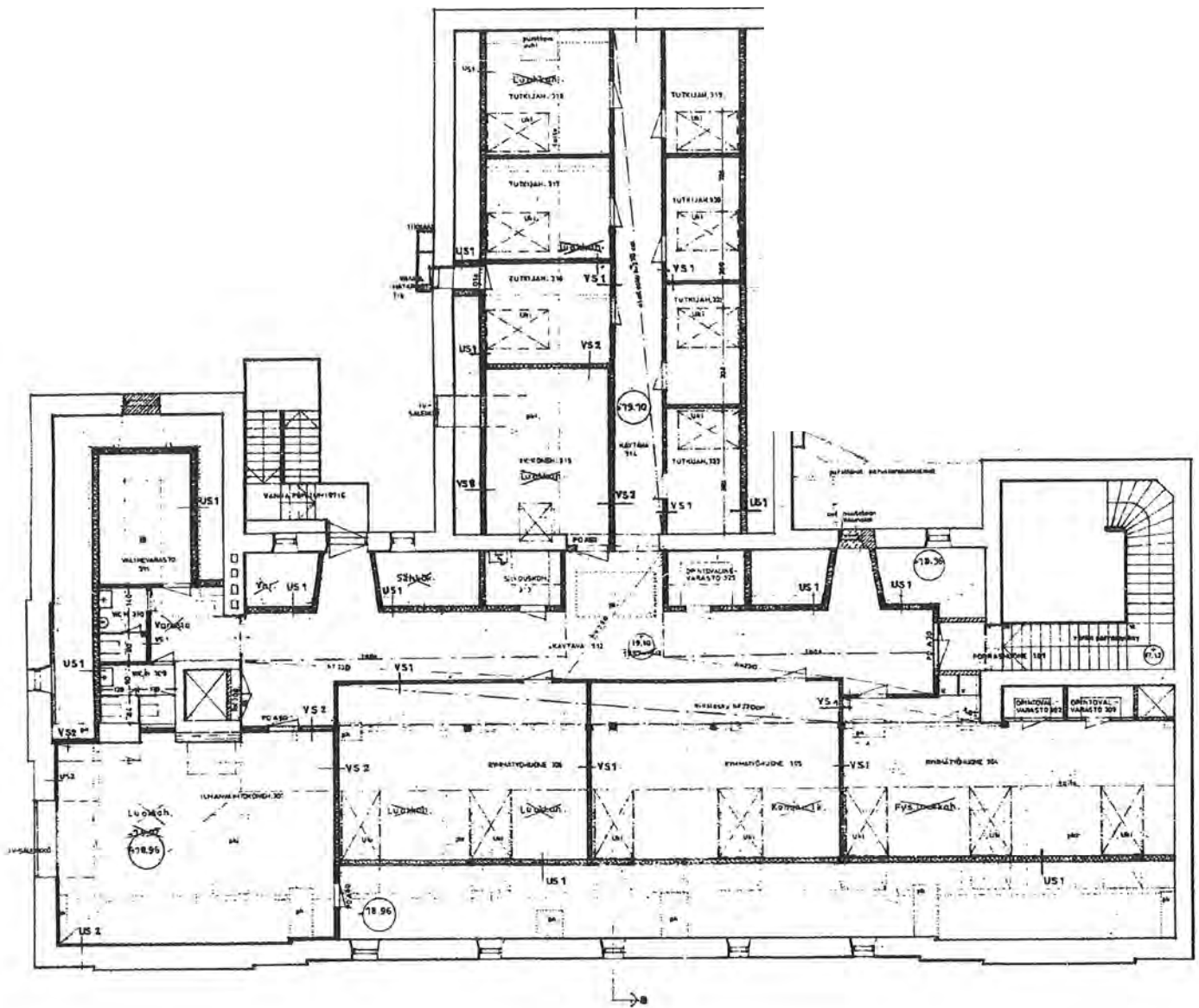
Samalla kun Tieteiden talo kunnostettiin⁷⁶ 1993–1997, ulottui muutostöiden alue myös osittain Mariankatu 11:n piha-alueelle. Tieteiden talon ja Mariankatu 11:n välinen piha-aita korvattiin uudella pystyteräsaidalla ja pihojen väliin jätettiin kulkuyhteys. Mariankatu 11:n rakennuksessa tehtiin myös LVI-töitä. Vuonna 1995 kellarikerroksen laboratoriotilat sekä talonmiehen asuinitilat on muutettu tutkijahuoneiksi ja amanuenssin sekä assistenttien työskentelytiloiksi.

Vuodesta 2001 vuoteen 2005 tai 2006 asti Mariankatu 11:ssä oli Helsingin yliopiston filosofian, historian, kulttuurin ja tieteiden tutkimuksen laitoksen folkloristiikan oppiaineen opetustiloja. Laitos kuuluu humanistiseen tiedekuntaan. Oppiaineella oli tähän aikaan käytössään tiloja myös Kirkkokatu 6:ssa, sillä Mariankadun tilat eivät riittäneet folkloristiikan tarpeisiin. Folkloristiikan oppiaine siirsi toimintansa Vuorikadulle 2005 tai 2006. Tämän jälkeen Valtiotieteellinen tiedekunta käytti rakennusta väistötiloina. Vuosina 2002 ja 2007–08 tehtiin rakennukseen joitakin muutoksia ja korjauksia.⁷⁷

75 5.11.1980 päivätty Rakennushallitukselle osoitettu Helsingin yliopiston rehtori N. Oker-Blomin ja osastopäällikkö T. Vainiotalon kirje, jonka aiheena oli Kiinteistö Mariankatu 11 peruskorjaus. MV.

76 Arkkitehti Vilhelm Helander, arkkitehtitoimisto Helander Leiviskä.

77 Vuoden 2001 pohjapiirustukset. Sk. sekä Mauri Laakso 29.7.2014.



Kolmannen eli ullakkokerroksen pohjapiirustus. Kolmannessa kerroksessa tehtiin eniten muutoksia. Län-
siseinän puolelta purattiin väliseinät. Entisistä luok-
kahuoneista rakennettiin ryhmätyöhuoneet 304, 305
ja 306. Pohjoispäätyn entisen luokkahuoneen pai-
kalle rakennettiin ilmanvaihtokonehuone (307). Pihan
puolelta purettiin parveke ja parvekkeelle johtava
ovi muutettiin ikkunaksi. Pihasiiven alueella entisistä
luokkahuoneista tehtiin tutkijanhuoneita ja iv-kone-
huone. Tiloihin tehtiin uudet väliseinät. Rakennushal-
lituksen arkkitehti Pirkko Vasara 19.9.1980. RakVV.

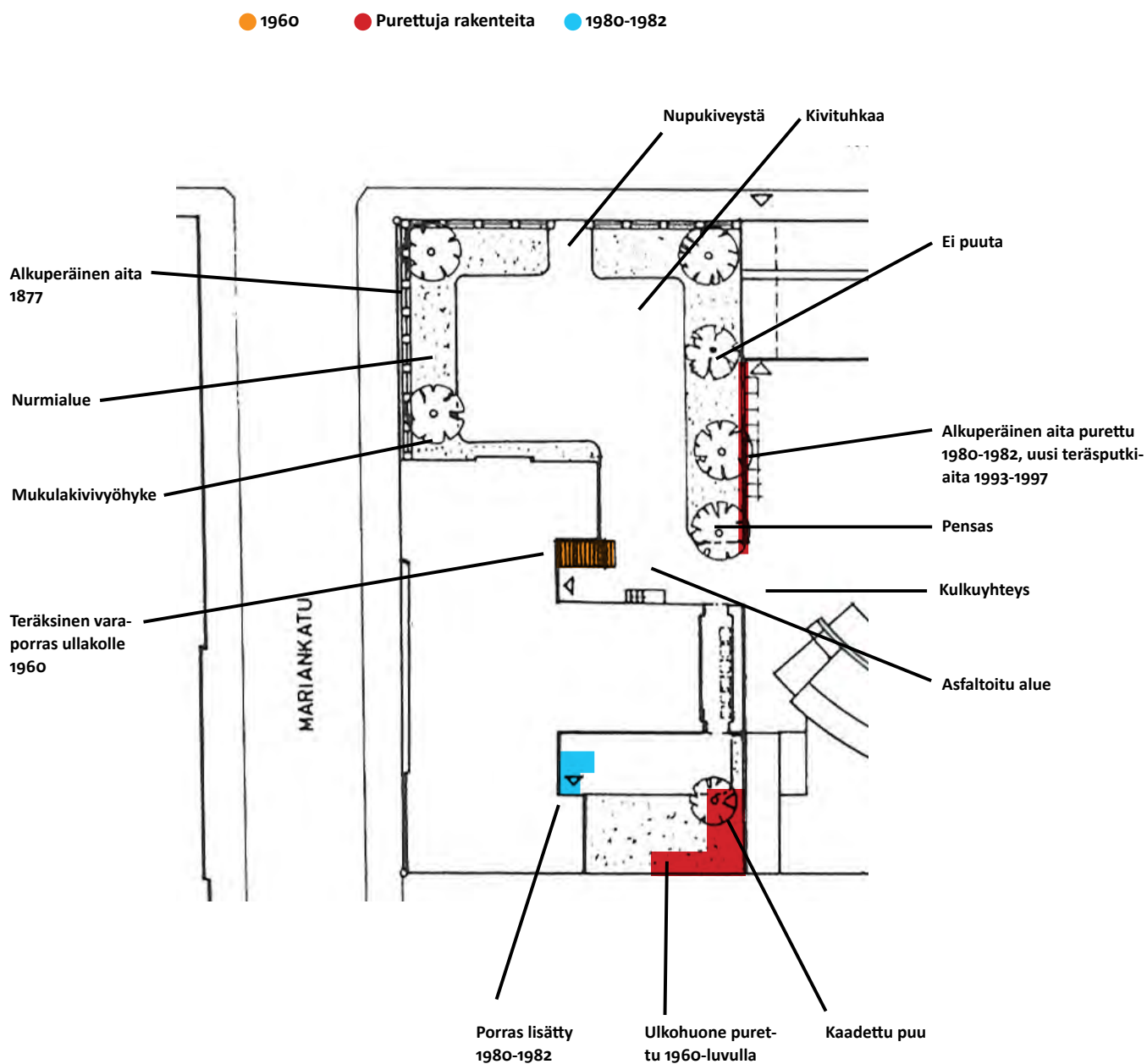
4.4 Muutoskaaviot

Mariankatu 11:n rakennukseen kohdistuneet eriaikaisten käyttäjien korjaus- ja muutostöiden piteet on esitetty visuaalisesti muutoskaavioissa. Kaavioiden kuvapohjina on käytetty uusimpia mahdollisia kuvia. Pohjapiirrokset kuuluvat Helsingin yliopiston selkeään piirustussarjaan, jotka ovat kellari- ja 2. kerroksen osalta vuodelta 2001 ja 2. ja 3. kerroksen osalta vuodelta 1983. Julkisivupiirustukset ovat vuodelta 1981 ja ne ovat Rakennushallituksen piirustuksia. Pihan osalta on käytetty vuoden 2000 asemapiirrosta.

4.4.1

Piha 2014

PIHAKAAVIO

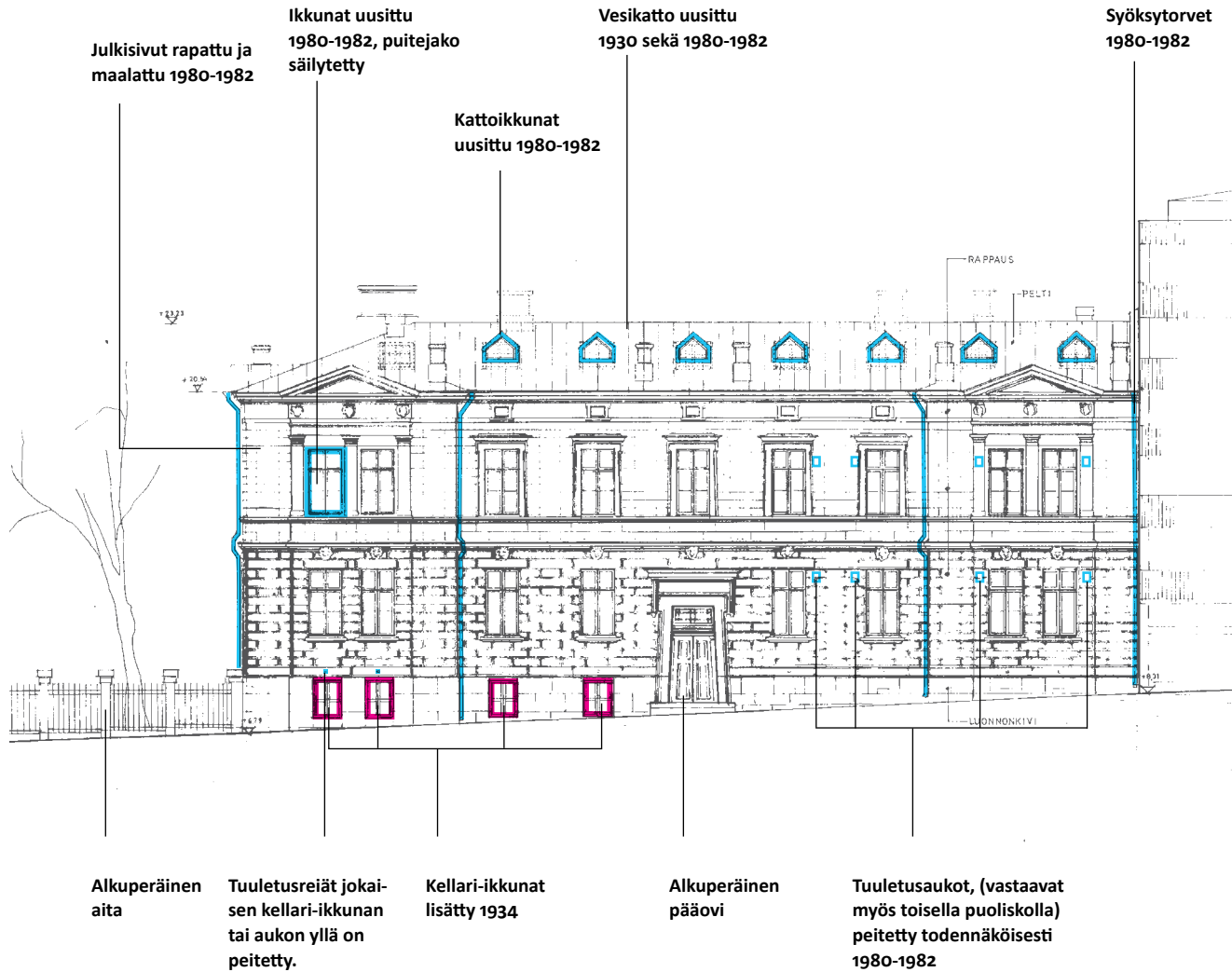


4.4.2

JULKISIVUKAAVIOT

Julkisivu Mariankadulla länteen 2014

● 1934 ● 1960 ● 1980-1982

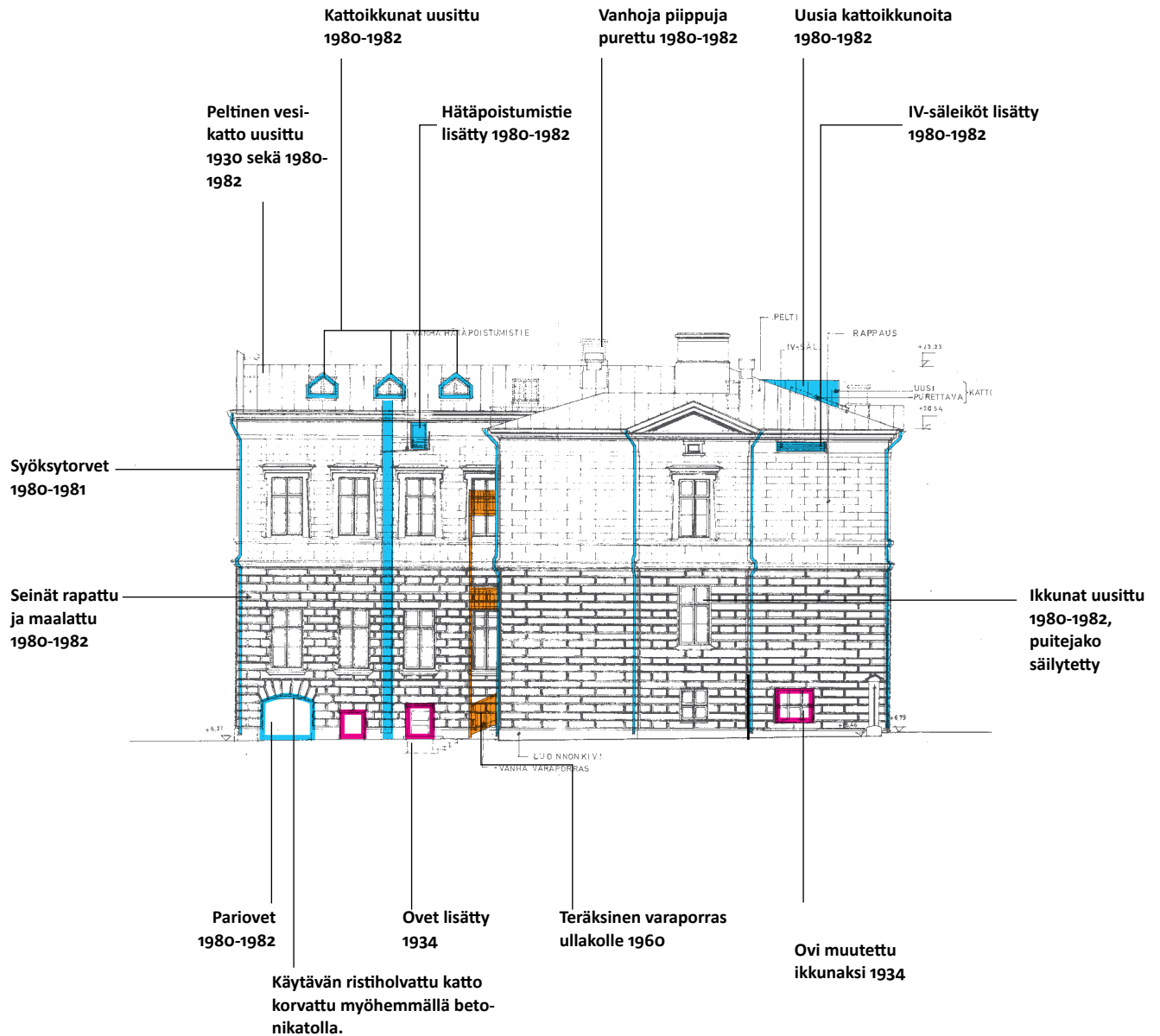


4.4.2

JULKISIVUKAAVIOT

Julkisivu kirkkokadulle
pohjoiseen 2014

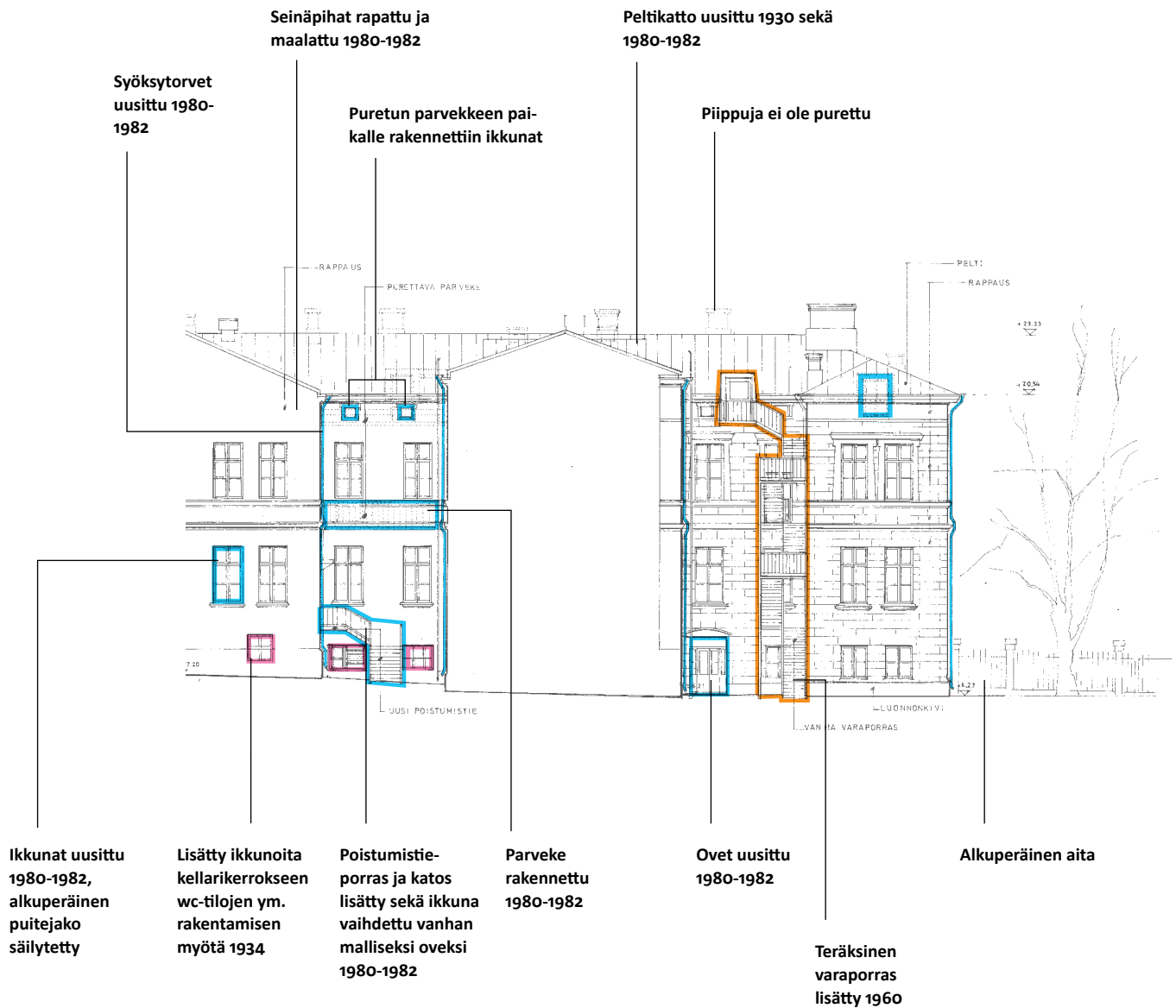
1934 1960 1980-1982



4.4.2 Julkisivu sisäpihalle itään

JULKISIVUKAAVIOT

● 1934 ● 1960 ● 1980-1982

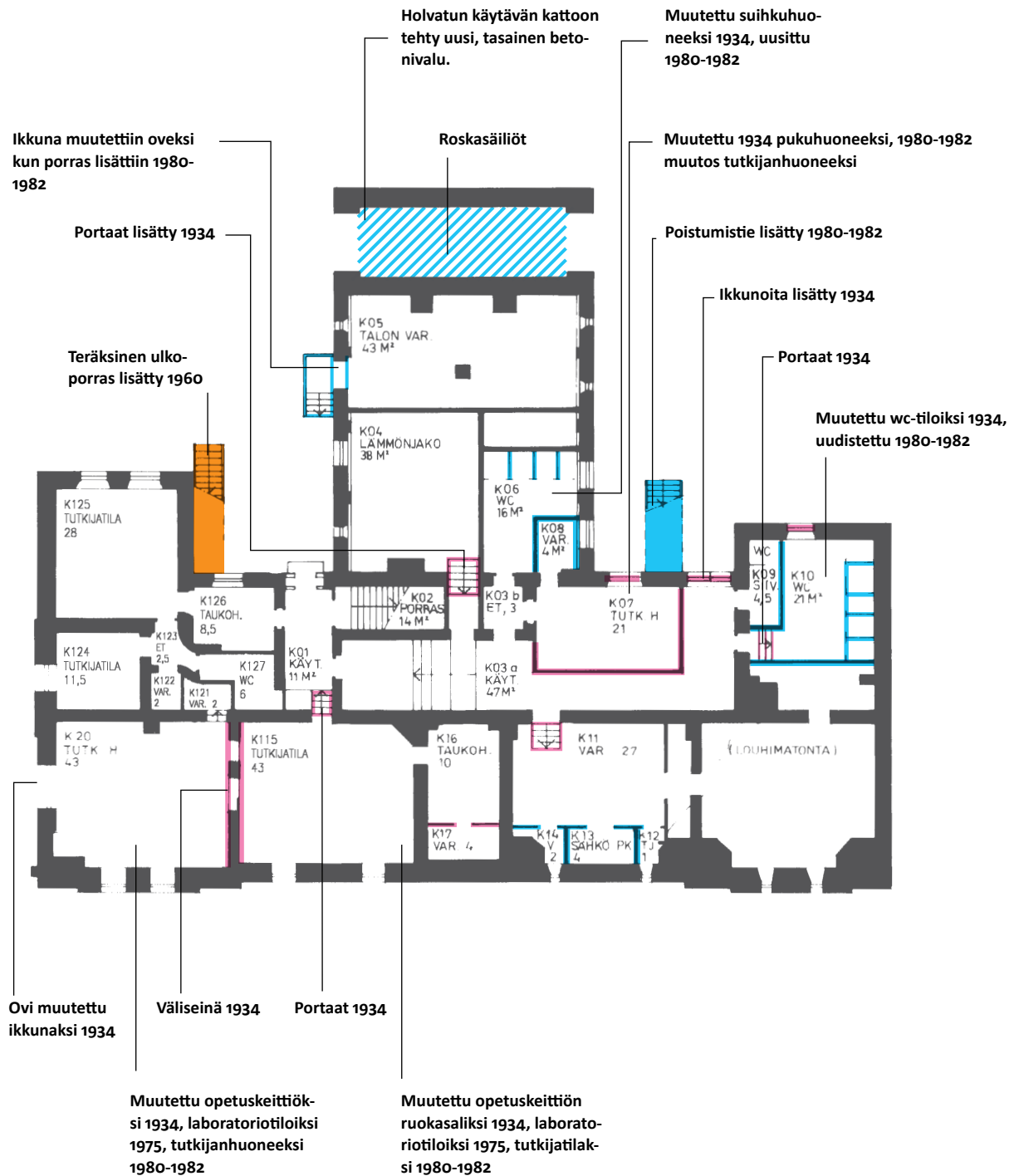


4.4.3

Kellarikerros

POHJAKAAVIOT

● 1934 ● 1960 ● 1980-1982



4.4.3

Ensimmäinen kerros 2014

POHJAKAAVIOT

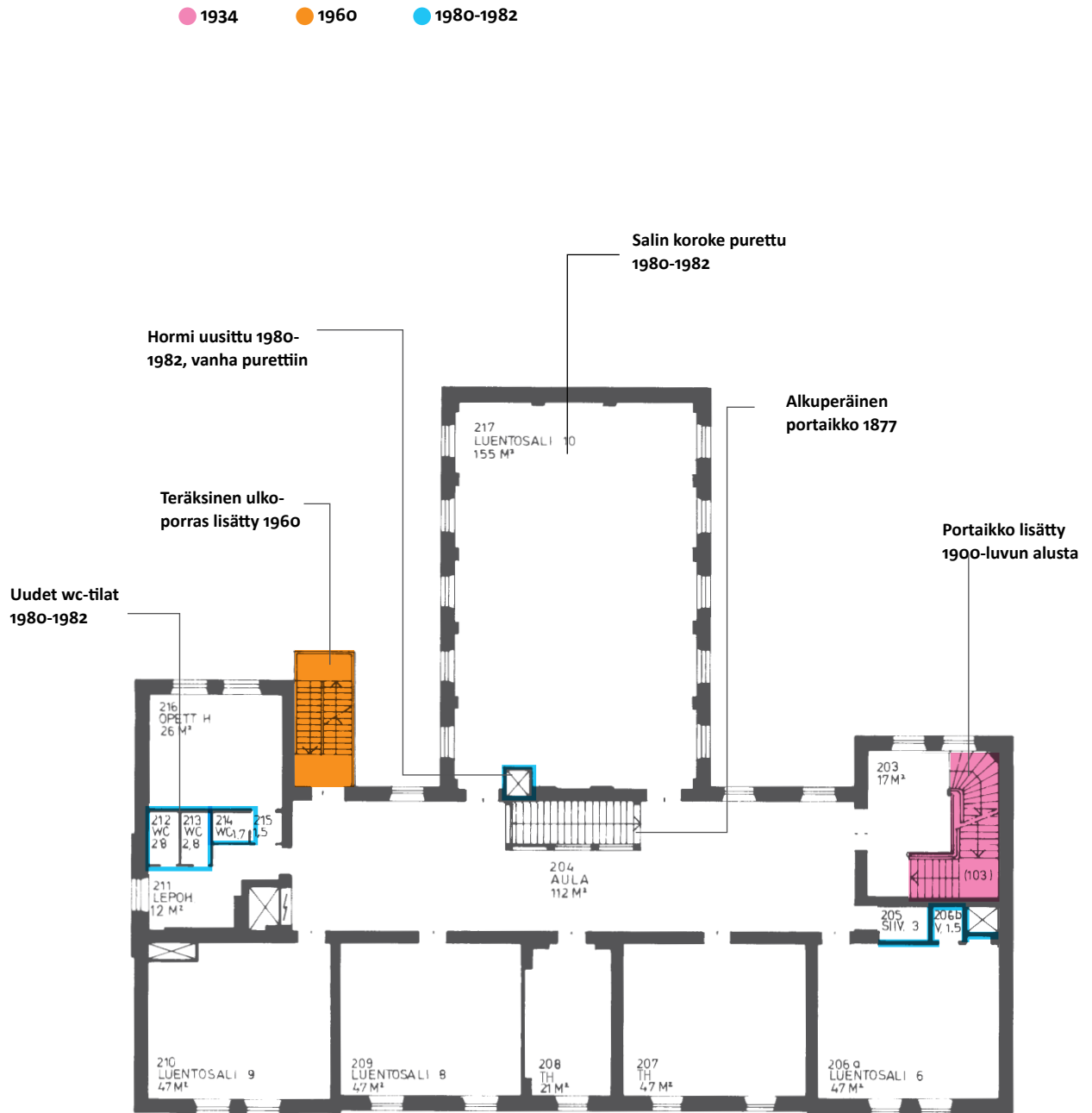
● 1934 ● 1960 ● 1980-1982



4.4.3

Toinen kerros 2014

POHJAKAAVIOT



4.4.3

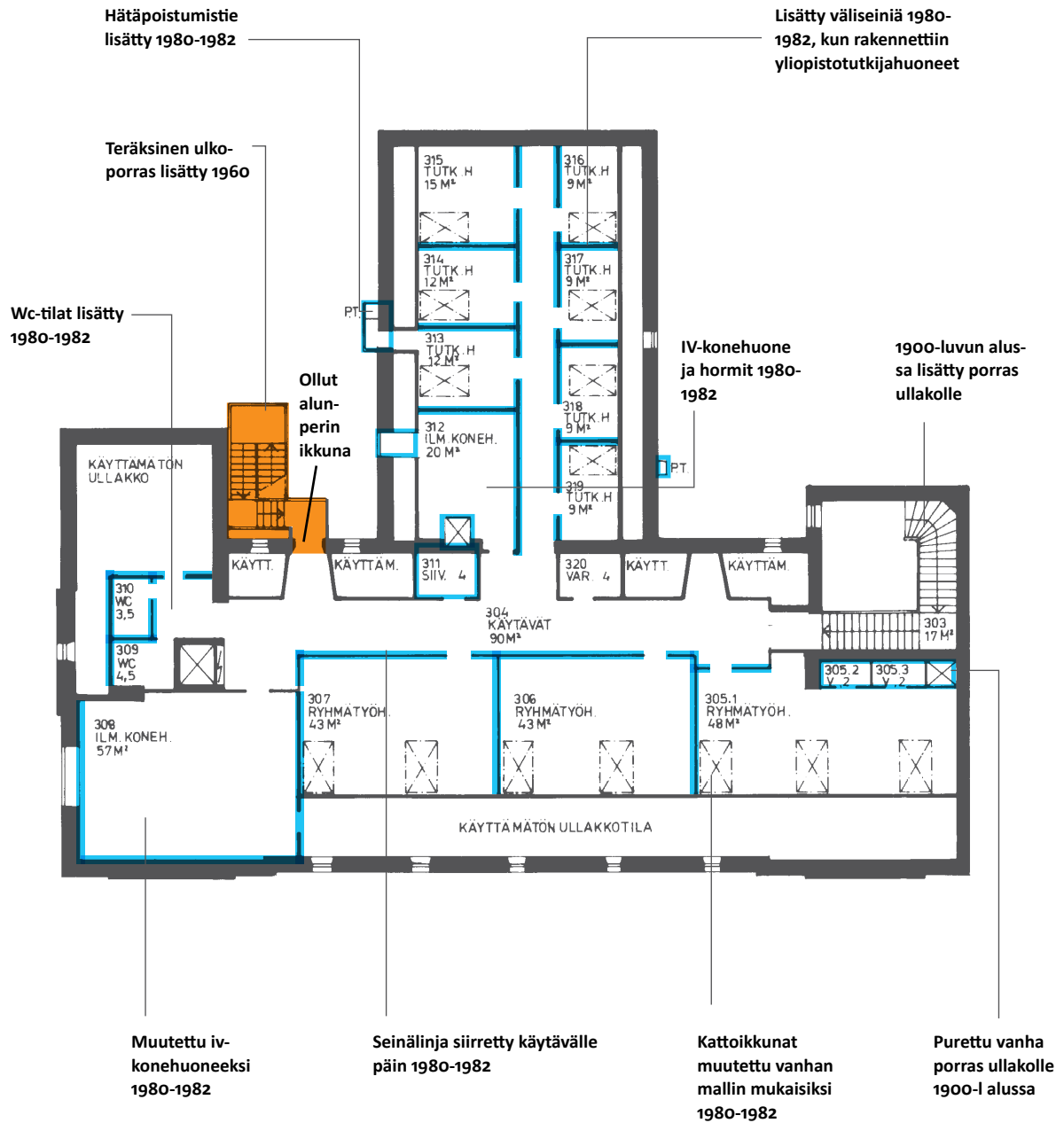
POHJAKAAVIOT

Kolmas kerros eli
ullakkokerros 2014

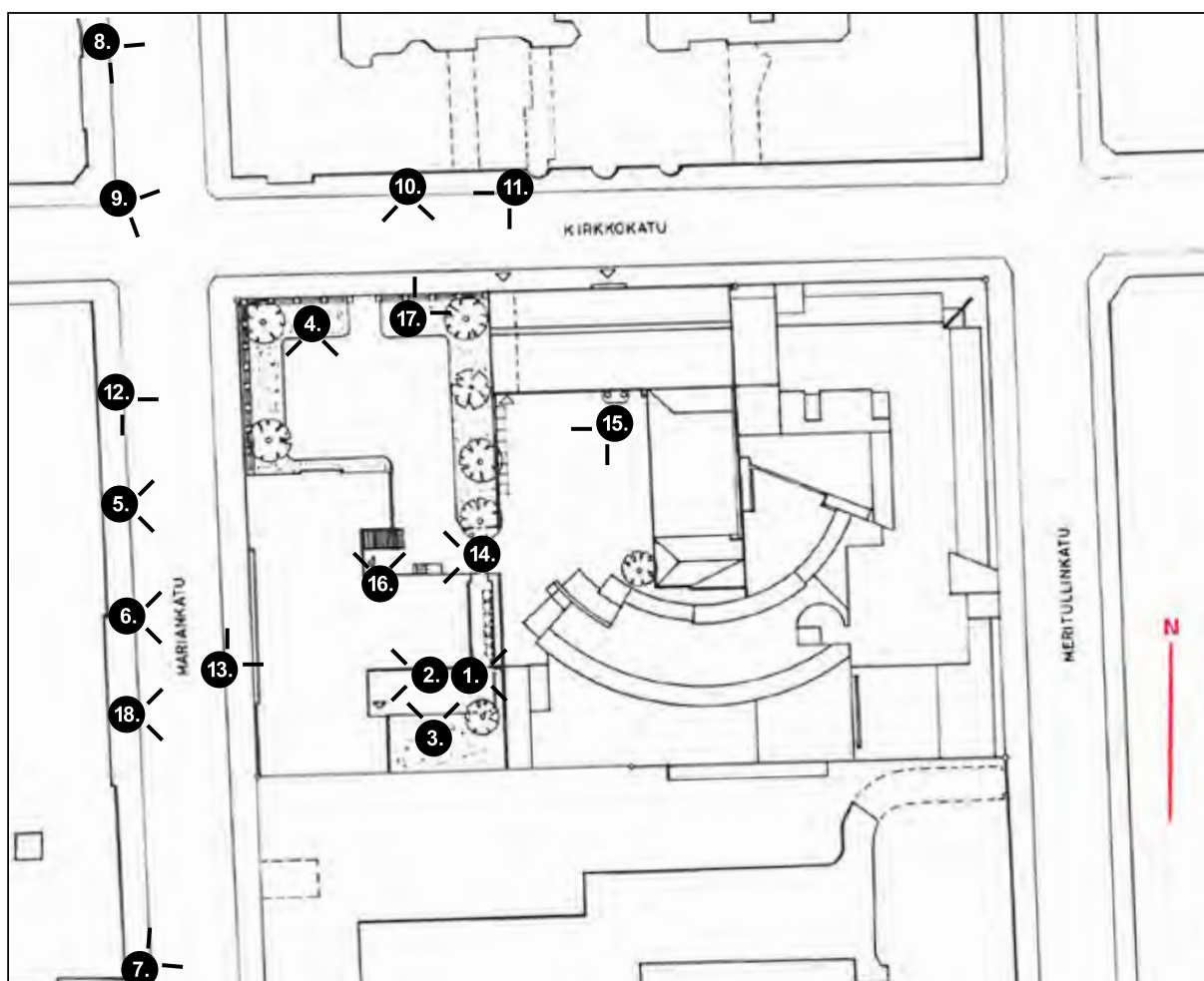
● 1934

● 1960

● 1980-1982



5. NYKYTILA



Ulkokuvien kuvauspaikat.

INVENTOINTI

Kohteessa on tehty kenttäkatselmus 7.-8.7.2014. Rakennuksen ulkotilat on inventoitu rakennusosakohtaisesti. Rakennuksen sisätilat on inventoitu yleispiirteisesti rakennusosittain. Lisäksi on tutkittu päätiloja ja tyypillisiä tiloja. Rakennukset on dokumentoitu valokuvaamalla ja havaintoja on liitetty kuvateksteihin.

ULKOA

Yleistä: Mariankatu 11 on kolmikerroksinen, uusrennessanssi-tyylinen kivirakennus. Se sijoittuu suuren tontin tontin länsipäähän Mariankadun ja Kirkkokadun kulmaan. Tontilla on myös kaksi nuorempaa rakennusta. Rakennuksen pääsiipi on Mariankadun suuntainen ja siihen liittyy pihan puolella voimistelu- ja juhlasalisiipi.

Kadunpuoleinen pääjulkisivu on kadun pääjulkisivu, mutta myös koulun pihan puoleisissa julkisivuja on artikuloitu. Eteläisen talouspihan julkisivut ovat käsittelyltään yksinkertaisempia.

Pihasiiven läpi kulkee noin 1,70 m korkea tunneli, jota käytetään nykyisin roska-astioiden säilytykseen. Tunnelissa on alunperin ollut ris-tiholvaukset, nyt siinä on uudempi betonikatto.

Sokkeli: Sokkeli on hakattua graniittiharkkoa, pääosin punagraniittia. Sokkelin ylälaita on viis-tetty. Talouspihan sokkeli on vaatimattomampi. Se on ladottu graniittilohkareista, joiden pintaa ei ole hakattu. Talouspihan puolella vain kulmis-sa on hakatut harkot. Mariankatu laskee kohti pohjoista ja rakennuksen sokkeli on korkeampi katujulkisivun pohjoispäässä. Katujulkisivun eteläpään sokkelissa on puisia luokkuja ja poh-joispäässä ikkunoita, joiden ympärys on rapattu ja lakikivet on toteutettu sokkelin yllä alkavassa rustikoinnissa.

Julkisivu: Julkisivu on jaettu kahdella vaakalis-talla kolmeen vyöhykkeeseen. Alin vyöhyke on voimakkaammin harkotettu kuin yläosa. Myös listojen välinen alue on rustikoitu seinän yläosan malliin. Ylempi rappauslista kiertää taloa toisen kerroksen ikkunoiden alapuolella.

Pihasiivessä harkotus on kookkaampaa kel-larikerroksen kohdalla, mutta ylemmät kaksi kerrosta on käsitelty kuten pääjulkisivussakin. Rappaus vaikuttaa alkuperäiseltä.

Pääsiivessä on sivurisaliitit sekä kadun, että pihan puolella. Kadun puolella risaliitteja on korostettu muita vyöhykkeitä rikkaammalla koristelulla.

Kadun ja koulun pihan puolella toisen ker-roksen ikkunoita on korostettu rappauslistoin. Talouspihan julkisivuissa ei ole ikkunalistoja eikä koristeaihteita, vaan seinäpinta on sileäksi rapattu. Pihasiiven itäpäädyssä ei ole aukotuksia ja se on sileäksi rapattu.

Katujulkisivun koristeaihteita ovat laakeri-seppeleet sekä leijonanpäät. Leijonanpäät on kiinnitetty ensimmäisen kerroksen ikkunoiden yläpuolelle, laakeriseppeleet sivurisaliiteissa toi-sen kerroksen ikkunoiden yläpuolelle. Sivurisalii-tit on kohotettu hieman muusta katujulkisivusta ja toisen kerroksen ikkunoita on niissä koros-tettu pilasterein. Toisen kerroksen ikkunoita on muutoin korostettu talouspihaa lukuunottamatta egyptiläisvaikutteisilla vinoilla listoilla.

Katujulkisivuun ei ole tehty merkittäviä muutoksia. Katujulkisivun sokkelin pohjois-päähän on 1930-luvulla lisätty ikkunat samassa yhteydessä kun varasto muutettiin keittiöksi. Ennen 1980-luvun peruskorjausta otetuissa va-lokuissa näkyneet raitisilmaluukut pääjulkisi-vun ikkunoiden sivuilla on peitetty, samoin kuin 1900-luvun alun kuvissa näkyvät tuuletusrilät kellariluukkujen yläpuolella. Pohjoisjulkisivulla vanha puuvaraston ovi on muutettu terveysikku-naksi 1930-luvulla ja talouspihalla vastaavasti yksi ikkuna on muutettu sisäänkäynniksi 1980-luvulla. Wc-tilojen, pukuhuoneiden ja pannuhuoneen järjestäminen kellaritiloihin 1930-luvulla edel-

lytti uusien aukkojen tekemistä sekä salisiiven että talouspihan seiniin. uudet aukot on pääosin sovitettu rustikoinnin rytmiin. Ylemmissä kerroksissa aukotus on säilynyt alkuperäisenä, joskin itäjulkisivulla ullakkokerrokseen on lisätty ovi poistumistieportaaseen.

Rakennuksen itäjulkisivulle on lisätty poistumisporras, joka ulottuu maasta ullakolle. Pihasiiven pohjoisjulkisivulla on palotikkaat. Pihasiiven eteläjulkisivulla sekä rakennuksen itä- ja pohjoisjulkisivuille on kiinnitetty modernit pihavalaisimet. Syöksytorvet sijaitsevat rakennuksen sisä- ja ulkonurkissa, katujulkisivulla risaliittien sisänurkissa.

Katto: Peltikatto, puinen kattorakenne. Katolla on vielä runsaasti piippuja, sellaisiakin, jotka 1980-luvun suunnitelmien mukaan olisi tullut purkaa. Katujulkisivun puolella on piippuja katulinjassa, mikä on epätavallinen sijoitus piipuille.

Sisäänkäynnit ja ovet: Rakennuksen alkuperäisen pääovi on säilynyt. Sen karmit ovat viistot ja ovea kiertää egyptiläisvaikutteinen koristelista. Oven yläpuolella on voluuttujen kannattama palkki, jonka alla on kenttä tekstille. Kentässä on aiemmin lukenut "Reallyceum" ja sittemmin "Kruunuhaan keskikoulu", nyt se on tyhjä. Pihan puolen sisäänkäynti on alkuperäisellä paikallaan, mutta ovi on uusittu. Pohjoisjulkisivun sisäänkäynti kellariin on muutettu ikkunaksi 1930-luvulla. Talouspihan C-portaan sisäänkäynti on uusi, kuten myös sisäänkäynnin ovi, joka on kuitenkin tehty vanhaa mallia mukaillen. Myös poistumistieovi ullakkokerroksesta pihan portaaseen on uusi.

Ikkunat: Rakennuksen ikkunat ovat kuusiruu-tuisia ja lähtökohtaisesti alkuperäisiä. Julkisivussa on ensimmäisen kerroksen ikkunoiden alapuolella on ikkunalistat, ja toisen kerroksen ikkunoiden alareunaa kiertää yhtenäinen lista ja niitä kiertävä lista toistaa pääsisäänkäynnin egyptiläistyyliä vaikutteita. Talouspihalle on lisätty pieniä ikkunoita kellarikerrokseen.

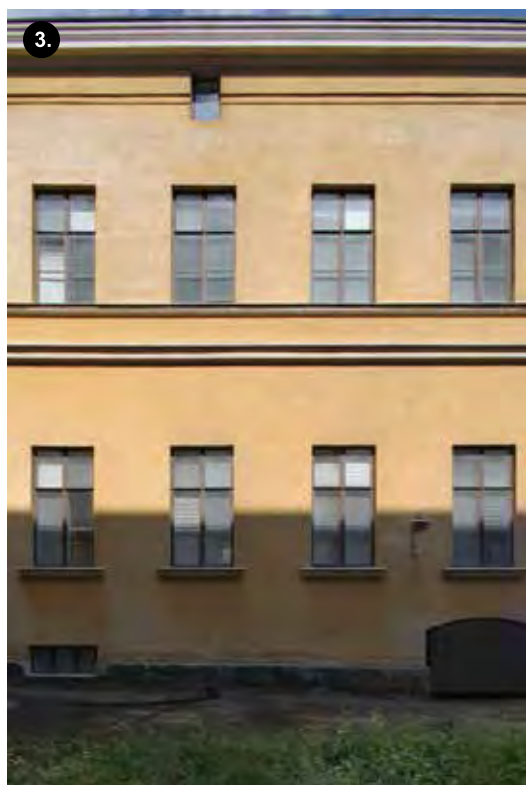
PIHA

Mariankatu 11:n piha-alue jakautuu kahteen osaan, joita alunperin käytettiin koulun pihana ja talouspihana. Käynti talouspihalle tapahtuu pihasiiven läpi kulkevan käytävän kautta tai sisältä rakennuksen eteläisestä porrashuoneesta.

Alunperin talouspihalla sijaitsi ulkokuone, joka on purettu 1960- tai -70-luvulla. Nyt talouspihalla on asfaltoitu alue pihasiiven vierellä ja villintynyt nurmikko pihan etelälaidalla. Talouspihalta avautuu näkymä korttelin sisäosiin. Tontti on talouspihan osalta rajattu muusta korttelista aidalla, jonka alaosa on betonimuuri ja yläosa metallinen pinnakaiteinen aita.

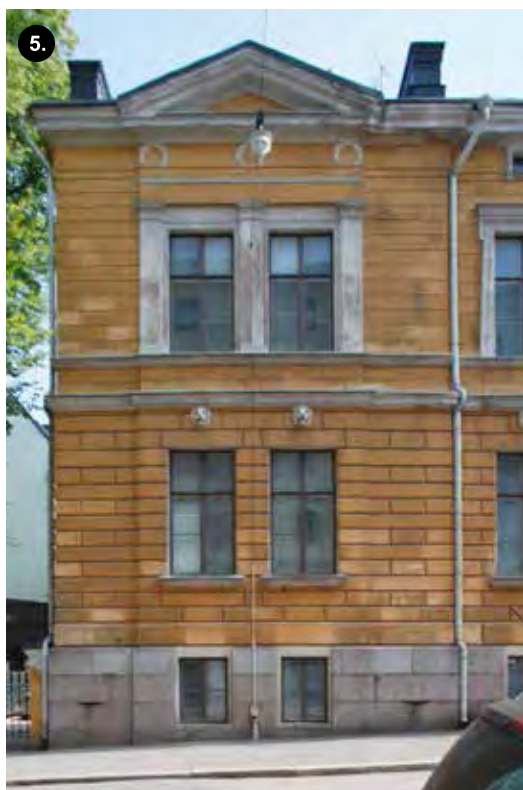
Koulun piha on kookkaampi ja siltä on kulkuyhteys naapurissa sijaitsevan Tieteiden talon takapihalle. Muuten pihoja erottaa uudehko puurakenteinen pergola-aita, jossa kasvaa köynnöksiä. Aiemmin, kun molemmissa rakennuksissa oli koulutoimintaa, piha-alueet olivat koulujen yhteiskäytössä. Nyt piha toimii pysäköintialueena. Pihan kautta on pääsy myös STM:n rakennuksen takasisäänkäynnille. Piha on päällystetty pääosin kivituhkalla ja kenttä on erotettu nurmialueista soiroilla. Nurmialueella kasvaa Mariankadun puolella kaksi kookasta lehmusta ja pihan itälaidalla kaksi nuorempaa lehmusta. Portin kohdalla on nupukiveystä. Pihasiiven vierusta on asfaltoitu toisen sivusiiven sisänurkkaan asti. Pohjoisjulkisivun vierustalla on noin 80 cm leveä mukulakivivyöhyke. Koulun piha aukeaa risteykseen, mikä tekee siitä valoisan ja aukean.

Piha-alueen erottaa katutilasta alkuperäinen aita ja portti, joka sijaitsee Kirkkokadun puolella. Aidan sokkeli on punagraniittia. Sokkelikiven ylätahkon profiili on kaareva ja kivet on kytketty toisiinsa rautatangoilla. Aita polveilee maaston mukaan. Aidan pylväät ovat muurattuja ja rappattuja, yläpäässä on kapiteeli ja lista. Koristeaihe on sama kuin rakennuksen ensimmäisen kerroksen aulan pilastereissa. Pylvään laki on pellitetty harja. Kolmella lattaraudalla yhteen-sidottu, takorautaisista terästangoista koostuva pinnakaide kulkee pylväiden välissä. Kunkin terästangon yläpäässä on keihäänkärkikoriste.



1. Näkymä talouspihalta korttelin sisäosiin. Vasemmalla STM:n rakennus 1990-luvulta.
3. Pihasiiven sileäksi rapattu julkisivu talouspihan puolella on vaatimattomampi kuin muiden julkisivujen käsittelyt.

2. Talouspihan julkisivuissa ei ole koristeaiheita. Teräksinen poistumisporras on lisätty 1980-1982.
4. Rakennuksen pohjoispuolella piha-alue toimii nykyisin pysäköintialueena.

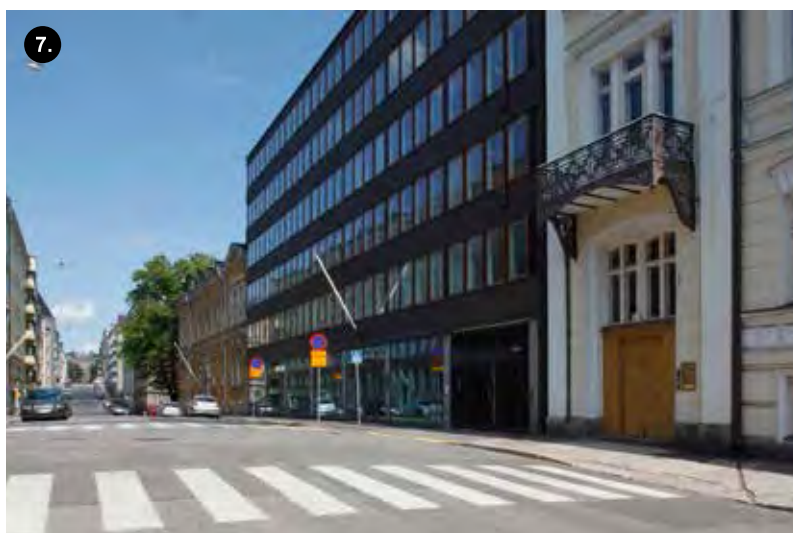


Katujulkisivun sivurisasiitti, joka on vedetty hieman julkisivun keskiosasta ulospäin. Kellarin ikkunat on lisätty 1930-luvulla.

Katunäkymä Mariankatua pohjoiseen. Kuvan keskellä sijaitseva Mariankatu 9:n toimistotalo valmistui Niilo Kokon suunnitelmien mukaan 1960. Rakennuksessa on nykyisin valtiovarainministeriön ja valtioneuvoston kanslion tiloja.



Rakennuksen katujulkisivu ja pääsisäänkäynti.



Katunäkymä pohjoisesta pitkin Mariankatua.



Kirkkokadun ja Mariankadun risteys, näkymä pitkin Kirkkokatua.



Näkymä pohjoisesta Kirkkokadulta rakennuksen pihaan. Pihalle käynti tapahtuu alkuperäisen portin kautta.



Näkymä Kirkkokadun ja Mariankadun kulmaan. Vasemmalla Tieteiden talo (Kirkkokatu 6).



Näkymä pohjoisesta Mariankadulta. Maasto viettää pohjoiseen päin.



Pääsisäänkäynti. Oven yläpuolella olevassa kentässä on ollut koulun nimi (ainakin Reallyceum ja Kruunuhaan keskikoulu).



➡ Näkymä Tieteiden talon takapihalta kohti pihasisäänkäyntiä. Vuonna 1960 on lisätty poistumisporras jää siipien väliin piiloon.

⬆ Pihasiiven sileäksi rapattu pääty ja sen ali kulkevan matalan käytävän sisäänkäynti.



➡ Vuonna 1960 rakennettu teräksinen poistumisporras.



⬆ Aidan pylväs. Koristeaihe on sama kuin ensimmäisen kerroksen aulan pilastereissa.

➡ Pääjulkisivun sivurisiitti, joka on koristeltu sivistystä symboloivin laakeriseppelein.

SISÄTILAT

Lattia: Voimistelusalissa on tummanruskeaksi petsattu lautalattia pontatusta, 40 mm:n vahvuisesta laudasta (1980-l). Etuosassa on säilytetty korotettu kateederi.

Ensimmäisen kerroksen aulassa ja luokahuoneissa on 1980-luvun harmaankirjava linoleum-matto.

Portaat: Katusisäänkäynnin pääportaassa on hakattu punagraniittilattia ja portaat ovat myös punagraniittia. Pääsisäänkäynnin yläikkunallinen ulko-ovi kapenee ylöspäin. Myös oven peilit on leikattu vinoiksi. Vaikutelma on egyptiläinen. Portaan puiset käsijohteet on kiinnitetty seinään ja todennäköisesti uusittu 1980-luvulla.

Vanha, rakennuksen keskellä sijaitseva kerrostenvälinen porras on punaista mosaiikkibetonia ja portaan etureunassa on teräslista. Portaan kaide on alkuperäinen puinen balustradikaide. Balustradikaiteen päälle on tehty toisessa kerroksessa rautainen korotusosa, jossa on takorautakoristeet. Portaan jalkalista on alkuperäinen.

Uusi eteläinen porras on U-mallinen ja johtaa ensimmäisestä kerroksesta kolmanteen kerrokseen. Ensimmäisen ja toisen kerroksen välinen porras on peräisin 1980-luvulta ja ylempi osa 1900-luvulta. Portaan askelmat ja porrashuoneen lattia ovat mosaiikkibetonia. Portaassa on pinnakaide leikkauspinnaltaan neliönmuotoisesta putkiprofilista ja puinen petsattu käsijohde. Portaan takaseinällä käsijohde on kiinnitetty suoraan seinään. Ylemmässä, vanhemmassa portaan osassa on rautainen pinnakaide, jossa on taottuja osia. Käsijohteet ovat puisia.

Jalkalista: Voimistelusalissa on 160 mm korkea kulmikas jalkalista, joka on luultavasti tehty vanhan mallin mukaan (1980-l). Ensimmäisen kerroksen aulan jalkalista on uusittu ja samaa mallia kuin voimistelusalissa.

Seinät: Voimistelusalissa seinät ovat rapattuja ja maalattuja. Seinäpinta on jaettu kahteen väri vyöhykkeeseen (entistetty). Ikkunoiden väleissä

on puupilasterit ja niissä massiiviset, koristeelikatut konsolit.

Ensimmäisen kerroksen aulan ja pihan puoleisen portaan seinä on jaettu kahteen erivärisen vyöhykkeeseen ja alempi osio on marmoroitu (entistetty). Ensimmäisen kerroksen aulassa pääportaan kohdalla on pilasterit ja niiden keskellä, sisäänkäyntiakselilla, sisäikkuna, jota on korostettu holvilla.

Juhlasalissa on ikkunoiden välissä ja päätyseinillä marmoroidut pilasterit, joissa on koristeelliset kapiteelit. Pilasterit kapiteeleineen on entistetty, todennäköisesti 1980-luvulla. Juhlasalin etuosassa on koroke, joka ei todennäköisesti ole alkuperäinen.

Kattolistat: Voimistelusalin seinän yläosassa on yksinkertainen rappauslista, joka polveilee katon korkojen mukaan. Ensimmäisen ja toisen kerroksen auloissa on samanlainen rapattu kattolista kuin voimistelusalissa. Juhlasalissa tällaista listaa ei ole. Luokahuoneissa on puinen holkkalista.

Katot: Ensimmäisen kerroksen luokahuoneissa on oletettavasti alkuperäinen lautapaneelikatto ja niissä käytävän vastaisella seinällä on alaslaskettu lautakatto, jossa kulkee ilmastointihormi.

Voimistelusalin pitkällä sivuilla kattopinta on matalammalla kuin keskellä. Massiiviset, hirrestä veistetyt, alkuperäiset konsolit kannattavat sivuvyöhykkeitä. Konsolien päällä on hirsipalkki. Kattopinta on limilaudoitettu paneelilautoilla, joissa on koristeelliset profiilit. Keskikatossa, samoin kuin ensimmäisen ja toisen kerroksen auloissa, limilaudoitettu vyöhyke on asennettu palkkien väliin. Voimistelusalin katto on hyvin säilynyt.

Toisen kerroksen juhlasalin katossa on helmi-ponttipaneeli. Koko kattopinta on paneloitu, mukaan lukien palkit. Katto on huonokuntoinen.

Ikkunat: Talossa on alkuperäiset kaksilasiset sisään-ulos avautuvat puuikkunat. Sisemmän puitteen ulkopintaan on asennettu alumiinipuite ja kolmas lasi. Ikkunat on lasitettu yksinkertaisella vedetyllä lasilla. Ikkunapenkit ovat puuta ja penkin ulkoreunat ovat profiloituja. Heloitus on

eri ajoilta. Ikkunasyvennyksen ja seinän särmä on viistetty koko matkalta. Ikkunat ovat hyvin säilyneitä.

Ovet: Ensimmäisessä kerroksessa on pääasiassa alkuperäisiä puupeiliovia ja sekundäärisissä tiloissa on laakaovia 1980-luvulta. Ensimmäisen kerroksen alkuperäisten ovien vuorilistat ovat hyvin säilyneitä. Ensimmäisessä kerroksessa on muutamia vanhan mallin mukaan tehtyjä uusia puupeiliovia. Alkuperäisissä ovissa on pääosin säilynyt vanha heloitus. Voimistelusalissa on alkuperäiset puupeiliovet. Rakennuksen eteläpään uusi porras on palo-osastoitu teräs-lasiovella, joka on peräisin oletettavasti 1980-luvulta. Sen edessä on vanhan mallin mukaan tehty uusi puupeiliovi. Toisen kerroksen poistumistien portaan ovi on kaksilehtinen lämpölasiovi.

Kiintokalusteet: Voimistelusalissa ja ensimmäisen kerroksen aulassa on säilynyt alkuperäisiä naulakoita. Ensimmäisen kerroksen luokkahuoneisiin on säilötty koulukalusteita, todennäköisesti myös voimistelusalin (luentosalin) vanhat penkit. Ensimmäisen kerroksen aulassa on myös viisi vanhaa koulun kalusteisiin kuulunutta penk-

kiä. Juhlasalin takaseinällä on lakatusta koivusta tehty puhujapönttö. Se ei ole vanha, mutta on todennäköisesti tehty vanhan mallin mukaan.

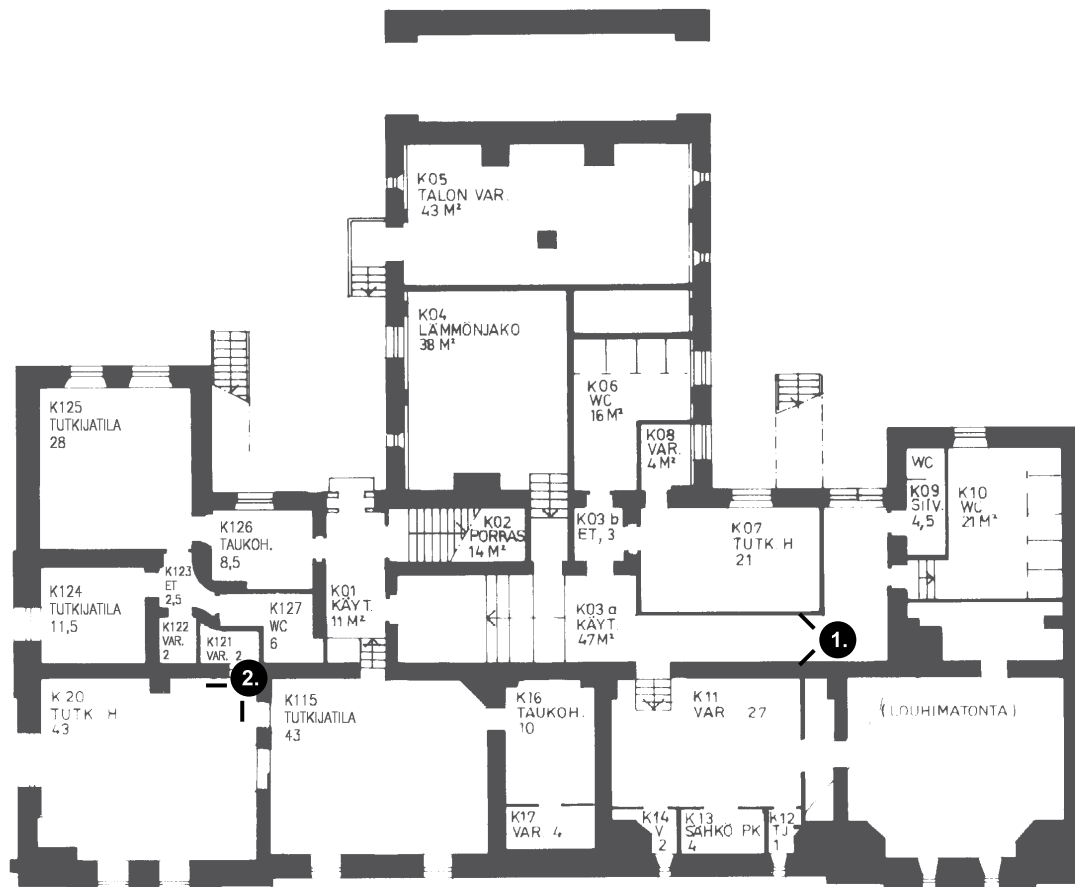
LVIS: Kaksilevyiset laakapatterit on asennettu seinänpintaan ikkunoiden alle. Lämpönousut on asennettu seinän pintaan. Sähkövedot on asennettu seinien sisään.

Voimistelusalissa on asennettu iv-putket katon alapuolelle näkyviin. Myös juhlasalissa on alakaton pinnassa poistokotelointi, sen sijaan tuloilma on integroitu kattoon.

Voimistelusalissa on katon pintaan kiinnitetty loisteputket ja seinillä modernit lampetit. Luokkahuoneissa on katosta riippuvat loisteputket. Auloissa, pääsisäänkäynnissä sekä juhlasalissa on ilmeisesti teollisuuskoulun ajoilta peräisin olevat riippuvat lasikupuvalaisimet.

Kellarissa on ollut talon pääsiiven pitkittäis-suuntainen kapeneva kanava, joka näkyy myös alkuperäisessä leikkauspiirustuksessa. Talossa on ollut ilmeisesti sisään tuodun ilman esilämmitysjärjestelmä. Saleissa on alkuperäiset koksiiuunit, luokkien ja aulatilojen kaakeliuunit on purettu.

KELLARIKERROS



Kellari: Kellarin pohjoispäädyssä on alun perin ollut talonmiehen asunto ja sen lisäksi kaksi holvattua tilaa, jotka ovat toimineet puuvarastona. Muut tilat ovat olleet tuuletettua alustatilaa.

Myöhemmin kellari on otettu kokonaan käyttöön. Sinne on rakennettu mm. wc- ja suihkutiloja sekä uusia väliseiniä. Ilmanvaihtokanava on purettu. Kellarissa on nykyisin toimistotiloja, varastoja sekä teknisiä tiloja. Tilat on kauttaaltaan uudistettu.

Toisessa kadun puolen holvausta tiloista kattoa tukee rataakisko, toisessa on ristiholvi. Pohjoishuoneessa on terveystilana ja kadun

puoleiset ikkunat ovat heloista päätellen 1930-luvulta. Ikkunoissa on vinot ikkunapenkit. Kaikkiin kellarikerroksen ikkunoihin on asennettu kalterit sisäpuolelle. Kellarissa ilmastointi-, lämpö-, ja sähköasennukset on tehty pintaan. Sisäovet ovat uusia laakaovia. Sisäntulokäytävän ovet ovat metallisia palo-ovia (1980-l).

Lattiassa on paljon tasoeroja ja erilaisia portaita. Käytävien lattiat on päällystetty ruskealla muovimatolla. Eteläpäässä on 1930-luvun puupeiliovia ja sisäikkunoita. Kellarissa ei ole havaittavissa min-käänlaisia kosteusvaurioita.

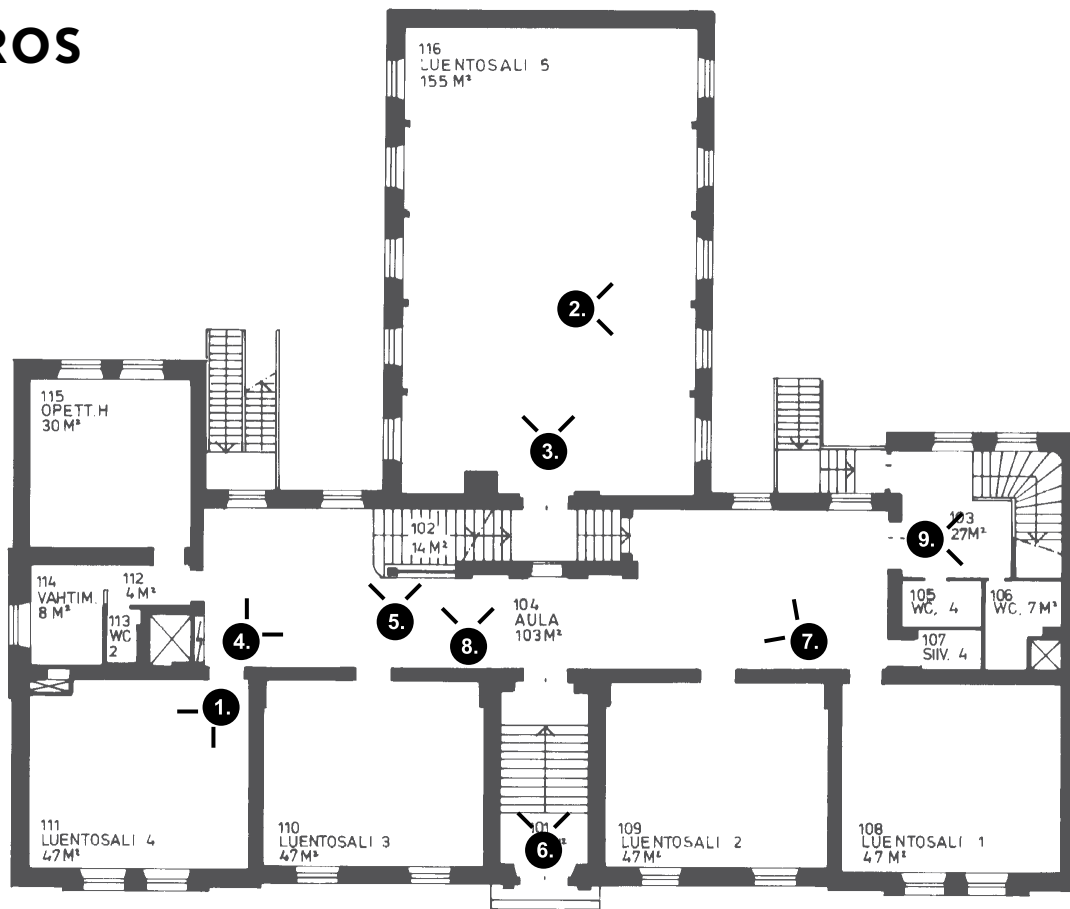


Kellarikerroksen keskellä kulkeva käytävä. Kerroksessa on paljon, osin tontin maastonmuodoista johtuvia tasoeroja ja siten portaita tilojen välillä.



Rakennuksen luoteiskulmassa sijaitseva holvattu tila, joka toimi alunperin halkovarastona, nyt neuvotteluhuoneena. Käynti tilaan oli alunperin oikealla näkyvän ikkunan kohdalla sijainneesta ovesta.

ENSIMMÄINEN KERROS



1. kerros: Kerroksen pääsiiven tilajärjestely on symmetrinen. Aulaan nousta puoli kerrosta katutasosta. Luokkahuoneet on järjestetty sivukäytävän varaan kadun puolelle. Sivusiivet ovat epäsymmetriset. Pihasiivessä, joka sijoittuu rakennuksen pääakseliin, on voimistelusali. 1. kerroksen pohjoispäässä on nykyisin wc ja ilmastointikanava. Porrasjärjestelyitä on muutettu sekä eteläpäässä että pihan puolella.



Ilmastointikanavat
kulkevat luokkahuoneen
alaslasketussa katon
osassa.

Voimistelusalin tuloil-
maputki kiertää tilan
konsoleiden ja katon
välissä. Vanhan sisäikkun-
nan ulkopintaan on lisätty
alumiinipuite.





Voimistelusalissa tilaa hallitsevat massiiviset, koristeleikatut puiset konsolit, jotka kertovat aikakauden rakentamistekniikasta. Luentosalin penkkirivit on korvattu siirrettävällä kalustolla.

Näkymä ensimmäisen kerroksen aulaan ja toiseen kerrokseen johtavaan portaaseen.



Portaan alkuperäinen balustradikaide.





Ensimmäisen kerroksen aula, keskellä voimistelusaliiin ja kellariin johtava porashuone. Sisäänkäyntiakselilla sijaitseva sisäikkuna sijaitsee pilasterein korostetulla seinällä. Valaisimet ovat peräisin 1900-luvun alusta.

Rakennuksen pääsisäänkäynnin punagraniittinen sisäporras.

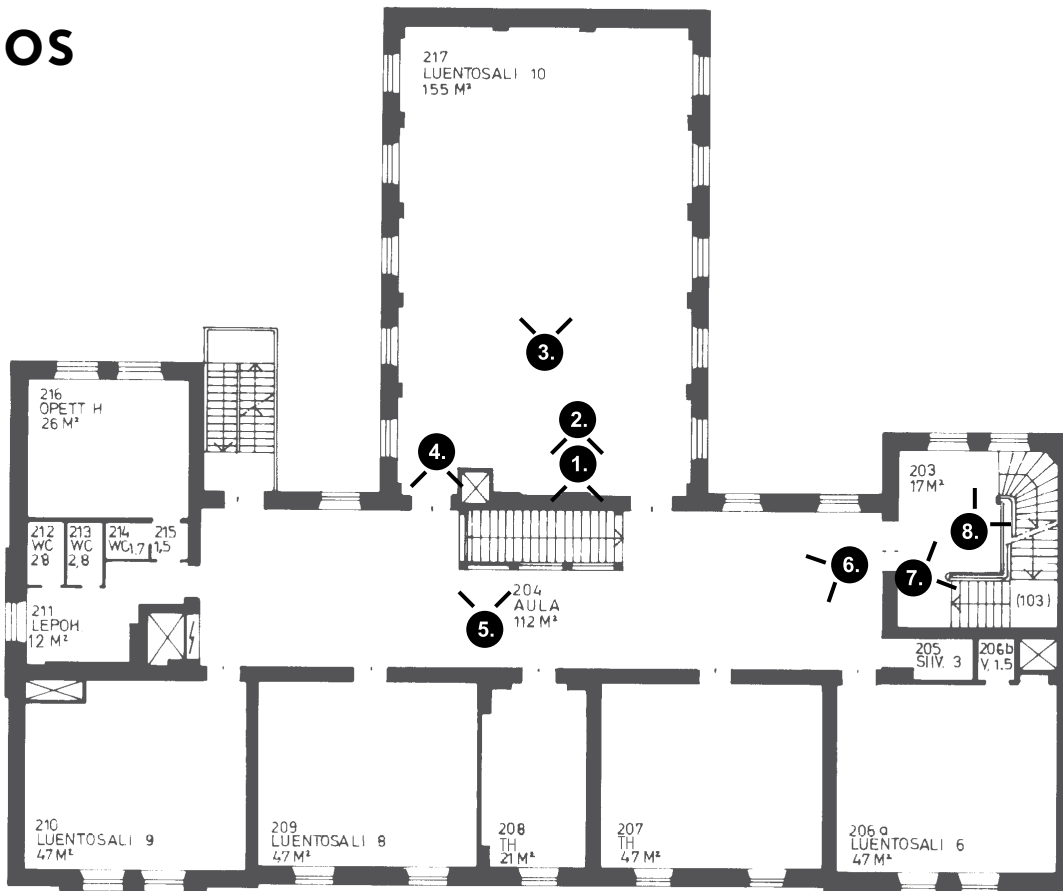


Koristepilasteri sisäänkäynnin vastaisella seinällä. Pilasterin koristeaihe toistuu ulkona piha-aidan pylväissä.



Peruskorjauksen 1980-1982 yhteydessä rakennettu porras ensimmäisestä toiseen kerrokseen.

TOINEN KERROS



2. kerros: 2. kerroksen pohjaratkaisu poikkeaa 1. kerroksesta vain vähän. Katusiiven luokkahuoneet ovat samankokoisia kuin alakerrassa ja kerros on järjestetty sivukäytävän varaan. Sisäänkäyntiportaan päällä on huone ja eteläpäätyyn on sijoitettu ullakon porras. Juhlasali on voimistelusalin päällä pihasiivessä.

2. kerroksen pohjoispäässä on nykyisin wc-ryhmä ja ilmastointikanaava. Porrasjärjestelyitä on muutettu sekä eteläpäässä että pihan puolella.



Juhlasalin pilasterin jalustassa sijaitseva komero.



Juhlasalin pilasterin koristelua.



Toisen kerroksen juhlasali, nyt kalustettuna luentosaliksi. Ikkunoihin on lisätty pimennysverhot ja kattoon loisteputkivalaisimet.



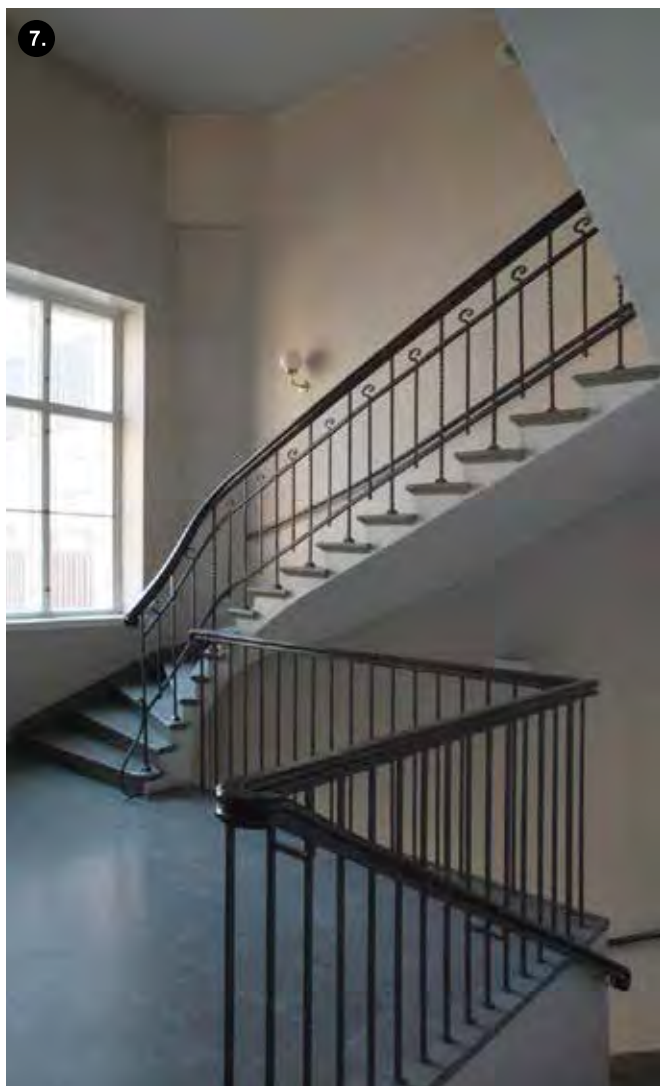
Juhlasalin paripuupeiliovi.



① Toisen kerroksen korotettu balustradi-kaide.

② Näkymä toisen kerroksen aulaan.



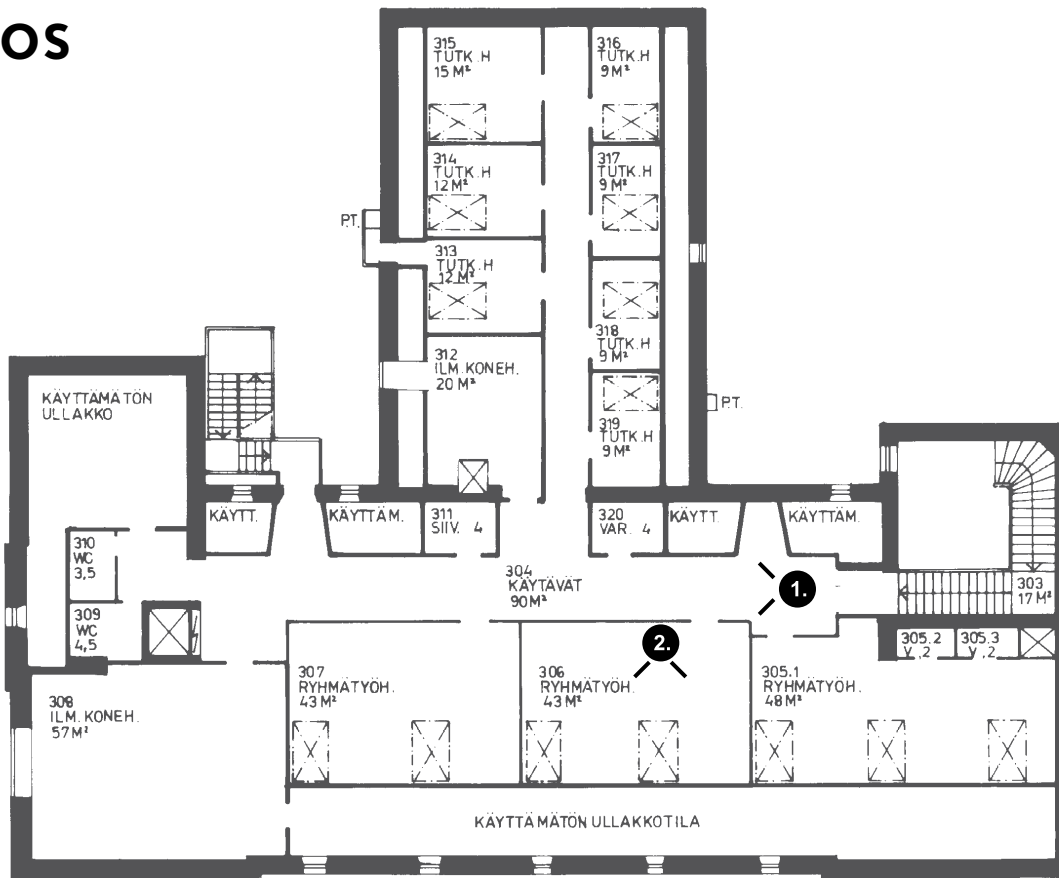


1900-luvun alussa rakennettu porras toisesta kerroksesta ullakolle.



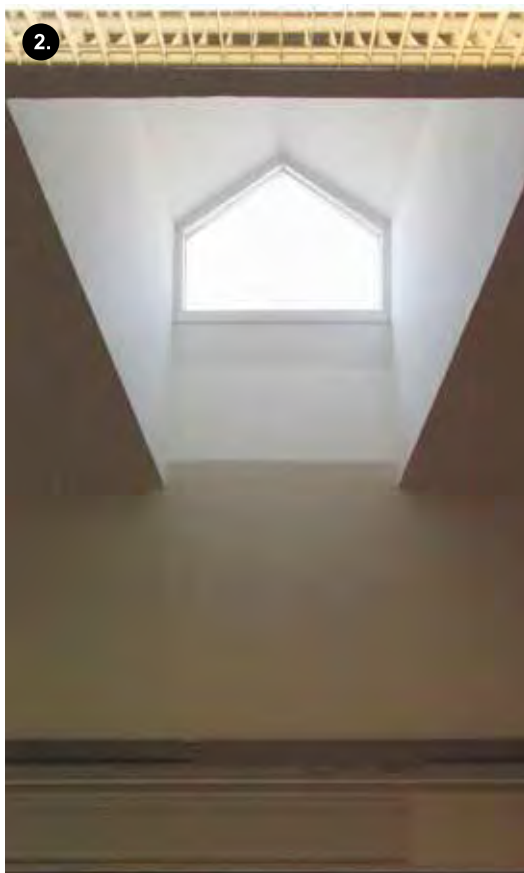
Portaan käsijohde on puinen ja kaide koristeltu takorautaisilla detaljeilla.

KOLMAS KERROS



3. kerros: Ullakko on otettu opetustiloiksi Teollisuuskoulun aikaan n. 1900 ja opetustiloja on laajennettu 1960-luvulla. Alussa ullakolla on ollut suurempia yhtenäisiä opetustiloja. Nykyisin ullakko on jaettu pieniin työhuoneisiin, joihin on käynti keskeiskäytävältä. Ullakolta ei ole suoraa näköyhteyttä ulos. Seinät ovat levytettyjä ja kaikki ovet ja listat ovat moderneja (1980-l). Toimistuhuoneiden seinille on sinne tänne lisätty akustopaneeleita. Valaistuksena on katosta riippuvat loisteputkivalaisimet. Ilmanvaihtoputket kulkevat keskikäytävän

alaslasketussa katossa (akustokat-to), mikä tekee pimeästä käytävästä tunnelmaltaan melko ahdistavan. Huoneissa on poisto- ja tuloilma-venttiilit ja oven päällä on avoin venttiili käytävälle. Kattoikkunat ovat uudet ja lämpölasitetut. Kaikki sähkökourut, sähkövedot ja patterit on asennettu pintaan. Lattioissa on linoleum-matot. Pohjoispäädyn ullakkohuoneessa näkyy, että palopermanto on uusittu (valettu betonista), samoin puiset kattotuolit.



RAKENNE

Luonnonkiviperustukset, jotka ulottuvat leikkauksen mukaan kallioon saakka. Uunien kohdalla perustukset ovat leveämpiä.

Ulkoseinät ovat tiilimuuria. Välipohjat ovat puuta paitsi kellarin ja 1. kerroksen välinen välipohja Mariankadun puoleisessa siivessä. Yläpohja on puuta.

Ullakkokerroksen 1980-1982 peruskorjauksessa uudistetut ikkunat.

Ullakkokerroksen pohjois-etelä - suuntainen käytävä. Alaslasketussa katossa kulkevat ilmastintihormit.



6. YHTEENVETO

Lähiympäristönsä osana

Kruununhaan kaupunkihistoria alkoi 1640-luvulla. Pantterin korttelin rakennukset ovat hyvin eri-ikäisiä, ne on rakennettu 1760-luvulta 1990-luvulle ja ne edustavat useita tyylejä. Myös rakennusten koko vaihtelee, aina yksikerroksisista kuusikerroksisiin. Kaupunginosa on pitkälti toteutunut vuonna 1838 vahvistuneen asemakaavan mukaan ja koostuu pääosin umpikortteleista. Mariankatu 11:n kohdalle ei ollut suunniteltu julkista rakennusta vaan tontti oli ajateltu asuintalon paikaksi. Mariankatu 11 on suhteellisen pienikokoinen julkinen rakennus, joka on puoliksi vapaasti seisova. Marian- ja Kirkkokadun risteysalueelle jää sen tontin kohdalla väljyyttä. Tontin sijainnin ja muodon takia koulun piha jouduttiin sijoittamaan rakennuksen pohjoispuolelle, eli ei edullisimpaan mahdolliseen ilmansuuntaan. Pihapuiden lehvästöt antavat väriä katutilaan.

1800-luvun lopun kouluna

Mariankatu 11:n rakennuksella on kulttuurihistoriallista merkitystä uudenlaisena suomalaisena kouluna. Rakennuksen suunnittelijat, ylihallituksen arkkitehdit Hampus Dalström ja Evert Lagerspetz profiloituivat nimenomaan koulurakennusten suunnittelijoina ja taidehistorioitsija Henrik Lilius on pitänyt kolmea heidän yksin ja yhdessä suunnittelemaansa koulua uraa uurtavina rakennustyyppin uudistumisen kannalta. Mariankatu 11 on yksi näistä kolmesta koulusta. Sen lisäksi, että suunnitelmassa oli huomioitu ajan koulurakentamiselle asetettuja vaatimuksia hygieniasta, valoisuudesta, erilaisiin käyttöihin tulevista luokista, niin myös sivukäytävään perustuva pohjaratkaisu oli uutta koulurakentamisessa, samoin kuin erillinen pihasiipi, johon sijoitettiin juhla- ja voimistelusalii.

Rakennuksen suunnitteli kaksi arkkitehtia virkатыönä Yleisten rakennusten ylihallituksessa. Axel Hampus Dalström oli uransa käännekohdassa juuri ennen tätä projektia, kun hänen päätyönään pidetty Helsingin ylioppilastalo oli juuri valmistunut 1870 ja samana vuonna jo pitkään virkauraa tehnyt arkkitehti oli nimetty ylihallituksen pääjohtajaksi. Suurista odotuksista huolimatta hän ei saanut suunniteltavakseen aikansa merkittävimpiä julkisia rakennushankkeita, kuten Suomen pankkia tai Ateneumia. Majakka-arkkitehdista tuli koulurakennusten asiantuntija. Reaalilyseo on yksi hänen keskeisimmistä koulurakennuksistaan. Dalströmin merkittävimpien töiden joukkoon luetaan usein myös Kaartin maneesi.

Evert Lagerspetzin ura oli lyhyt ja näyttävä. Hänen päätöitään ovat Dalströmin kanssa suunnittelemiensa koulujen lisäksi Uudenmaan tarkk'ampujapataljoonan rakennukset samassa kaupunginosassa, Kruunuhaassa Helsingissä.

Ruotsalainen reaalilyseo edusti toiminnallisesti uudenlaista opetusta, jossa opetuksen painopistettä siirrettiin klassillisen kulttuurin omaksumisesta käytännöllisempään suuntaan. Reaalilyseon kerrotaan olleen kasvatustavoiltaan ankara ja kurinpidossa käytettiin muun muassa arestihuoneita, mikä huomioitiin rakennuksen tilaohjelmassa.

Arkkitehtuurin luonne

Arkkitehtoniselta otteeltaan uusrenessanssityylistä koulua voi luonnehtia vaikkakin hienostuneeksi, myös niukaksi ja jopa ankaraksi. Julkisivut ovat symmetrisiä ajalle tyyppilliseen tapaan, mutta rakennuksen sijoittelu tontille ja pihan puolen sivusiivet eivät ole symmetrisiä – rakennuksen sijainti tontilla ei ole täysin luonteva. Julkista, paikallista merkitystä omaavan

instituution uutta ja edustavaa koulurakennusta ei ole sijoitettu kaupunkikuvallisesti arvokkaalle tontille, esimerkiksi tienäkynmän päätteeksi.

Kerrosten väliset erot julkisivun käsittelyssä liittyvät rustikoinnin syvyyteen, ikkunoita ympäröivien pintojen koristeluun sekä kerrosten väliseen profiloituun listaan. Julkisivujen välillä on selvä hierarkia ja idän puolella koristelua on selvästi vähemmän. Ornamentiikassa on paitsi klassiseen sivistykseen viittaavia symboleita, myös sotilaalliseen kuriin viittavia aiheita, kuten pihaa rajaavan aidan tolppien keihään kärjet. Ruotsalainen reaalityylinen halusi modernisoida opetusta ja korvata klassiset aineet, kuten kreikka ja latina, muilla kielillä. Tämä pieni ristiriita käyttäjän toimintaperiaatteiden ja toisaalta ajalle tyypillisen kertaustyylinen arkkitehtuurin välillä on ymmärrettävä, sillä 1870-luvulla ei räätälöity rakennuksen tyyliä käyttäjän mukaan. Julkisivuväriyksenä käytettiin todennäköisesti jo alun perin keltaista väriä, jonka rinnalla käytettiin rakennuksen yksityiskohdissa valkoista väriä.

Koulun erityisimpiä sisätiloja ovat kadulta ensimmäiseen kerrokseen nouseva portaikko, leveät sivukäytävänä toimivat hallit kahdessa kerroksessa ja näitä yhdistävä portaikko, jota Lilius on luonnehtinut ainutkertaiseksi ratkaisuksi suomalaisessa koulurakenteissa, ja pihasiiven salit. Luonnollisesti tilajako sivukäytävään ja kadun puolen luokkahuoneisiin on rakennukselle tyypillinen. Eteläpäähan pihan puolelle sijoitettu portaikko istuu hyvin rakennuksen luokkahuonejakoon tilahahmoa oleellisesti muuttamatta, joskin toiminnallisuuteen vaikuttaen. Ullakko ei ole täyskorkeaa tilaa ja sen jakaminen pieniin tiloihin tuntuu väkijärjestykseltä ratkaisulta. Sisätilojen monia alkuperäisiä pintoja, kuten voimistelusalin puukatto ja pääportaan maalaus käsittelyt, on entistetty 1980-luvun korjaustyön yhteydessä. Sekä toiminnallista järjestystä, että julkisivua arvioiden voi päätellä, että rakennuksen toisen kerroksen on ajateltu olevan sen pääkerros.

Rakennusteknisesti kaksikerroksisessa koulussa on sovellettu aikansa uusimpia, kaupunkikivitaloista tuttuja ratkaisuja. Erityistä huomiota on kiinnitetty ilmanvaihtoon, joka ei kuitenkaan ilmeisesti toiminut hyvin.

Muutokset ja säilyneisyys

Rakennus on ollut aina opetuskäytössä, vaikkakin sillä on ollut monta käyttäjää. Siellä on koulutettu lapsia ja aikuisia. Muutoksiin on ollut syynä tilojen muuttuminen ahtaiksi oppilasmäärän kasvun myötä. Suurimpia muutoksia ovat olleet ullakon ottaminen opetustiloiksi vuoden 1900 paikkeilla ja rakennuksen peruskorjaus 1980-luvun alussa. Myös kellari on kokonaan käyttötiloina ja sokkeliin on lisätty aukotuksia. Asemakaavalla ja asetuksella suojeltu uusrenessanssirakennus on säilynyt kokonaisuutena hyvin pitkälle alkuperäisessä asussa niin ulko- kuin sisätilojen osalta. Kattomaisemassa on tapahtunut jonkun verran muutoksia. Myös koulun pihan julkisempi puoli on säilyttänyt hahmonsa ja erityisesti kaupunkikuvaa rikastuttava alkupeäinen aita portteineen on säilynyt. Talouspihan käymälät on tosin purettu.

Huomioita

Nelikerroksinen rakennus ei ole esteetön eikä siinä ole hissiä. Sivukäytävän päätyyn sijoittuva hissi luontuisi todennäköisesti rakennuksen sisätilojen luonteeseen mitään oleellista muuttamatta. Suunnittelussa on myös huomioitava, että pihasiiven voimistelusalin ei ole samalla korolla kuin ensimmäisen kerroksen muut osat.

Alkuperäisiä pintoja ja rakennusosia on palautettu 1980-luvun kunnostustöissä, joten näiden säilymisestä huolehtiminen on syytä ottaa huomioon jatkosuunnittelussa. Rakennuksessa on myös jonkun verran alkuperäistä kiinteää kalustusta, kuten naulakoita, joiden säilyminen olisi myös suotavaa.

Rakennuksella ei ole erityistä kaupunkikuvallista arvoa kadun päätteenä tai vastaavana kohokohtana. Kuitenkin se edustaa yhtenäistä ja hyvin säilynyttä kertaustyylistä 1870-luvun kivirakennusta Helsingin keskustassa osana laajaa kivitalojen vyöhykettä, ja sillä on koulurakennuksena pihoineen erityinen kulttuurihistoriallinen arvo.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Arkkitehtuurimuseon arkisto (MFA)

Valokuvia.

Helsingin kaupungin kaupunkisuunnitteluviraston arkisto (KSV)

Asemakaavoja.

Helsingin kaupunginarkisto (HKA)

Tonttirekisterikortti ja arkistopiirustuksia.

Helsingin kaupungin kiinteistövirasto, kaupunkimittausosasto

Ilmakuvia.

Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto (HKM KA)

Valokuvia.

Helsingin kaupungin rakennusvalvontaviraston arkisto (RakVV)

Mikrofilmit ja rakennuslupa-asiakirjat:

1960 (lupatunnus Ke-1829-60)

1970 (1-2105-R-70)

1975 (1-773-C-75)

1981 (1-2368-C-80 ja 1-2555-C-81)

Kansallisarkisto (KA)

Ruotsalaisen reaalilyseon alkuperäispiirustukset vuosilta 1874-1877 sekä myöhempiä piirustuksia (noin vuodelta 1897):

RakH II Idb. 23:/--1-4. Sijoitus 56M 4/5.

RakH II Idb. 24:/--5-13. Sijoitus 56M 4/5.

RakH II Idb. 25:/--14-16. Sijoitus 56M 4/5.

RakH II Idb. 26:/--17-20. Sijoitus 56M 4/5.

Muutosvaiheiden piirustuksia:

RakH III Iaa. 821:/--1-10. PL44.

RakH III Iaa. 821:/--11-16. PL44.

RakH III Iaa. 822:/--1-9. PL44.

RakH III Iaa. 2118:/--10-28. PL114.

RakH III Iaa. 2119:/--29-57, 60. PL114.

Museoviraston rakennushistorian osasto (MV RHO)

Mariankatu 11 peruskorjausta 1980-82 koskevia asiakirjoja ja muistiinpanoja sekä kohteen valokuvia.

Senaatti-kiinteistöjen arkisto, Helsinki (Sk)

1980-1982 peruskorjausvaiheen urakkasarjoja, asiakirjoja ja piirustuksia, maalaustyöselostus, vuoden 1981 pintatasaus- ja pintavesisuunnitelma, salaojaselvitys ja Viatek Oy:n suorittama maanäytetutkimus sekä eriaikaisia LVIS-asiakirjoja ja piirustuksia. Arkisto ei säilytä kohteen alkuperäisiä 1800-luvun piirustuksia. Osa materiaalista oli ulkopuolisella lainassa.

Suulliset lähteet

Filosofian tohtori Mervi Naakka-Korhonen, toiminut Helsingin yliopiston filosofian, historian, kulttuurin ja tieteiden tutkimuksen laitoksen folkloristiikan oppiaineen amanuenssina. Puhelinkeskustelu 26.6.2014.

Helsingin yliopiston Tila- ja kiinteistökeskuksen kiinteistöpäällikkö Mauri Laaksolta on saatu tietoja Helsingin yliopistosta Mariankatu 11:n käyttäjänä. Puhelinkeskustelu 30.7.2014

Painamattomat lähteet

ark-byroo. 5.10.2011. *Vironkatu 1 rakennushistoriallinen selvitys*. Helsinki.

Helander, Vilhelm. Sähköpostikeskustelu 24.-25.6.2014 liittyen tontin 13 Tieteiden talon historiaan ja korjaustöihin 1993-1997.

Mertanen, Raili. 1988. *Helsingin III suomalainen tyttökoulu ja Kruunubaan keskikoulu vuosina 1929-1971*. Pro gradu -työ, Suomen ja Skandinavian historia, Helsingin yliopisto.

Putkonen, Lauri. 2011. *Noormarkun teollisuusympäristön rakennushistoriallinen selvitys*. Noormarkku.

Painetut lähteet

von Bonsdorff, Lars G. 1960. *Reallyceum – Svenska reallyceum – Svenska lyceum i Helsingfors 1872–1957*. Forna Reallyceisters Kamratförbund:in juhla-julkaisu. Mercators Tryckeri, Helsinki.

Halila, Aimo. 1967. *Suomen Rakennushallinto 1811–1961*. Valtion Painatuskeskus, Helsinki.

Hanski, Jari. 2011. *Hyödyllistä ja kaunistavaa. Senaatti-kiinteistöjen historia 1811–2011*. Senaatti-kiinteistöt, Edita Prima Oy, Helsinki.

Hietala, Marjatta; Helminen, Martti; Lahtinen, Merja. 2009. *Helsinki – Historiallinen kaupunkikartasto*. Helsingin kaupunki, Tietokeskus. Kariston Kirjapaino, Hämeenlinna.

Kajander, Maj-Lis (toim.) 1995. *Kouluajan muistojen kirja. Muistelmia III suomalaisen Tyttökoulun ensimmäisten oppilaiden kouluvuosilta 1929–1933*. Offset-Koppinen Oy.

Klinge, Matti. 2012. *Pääkaupunki. Helsinki ja Suomen valtio 1808–1863*. Helsingin Kustannusosakeyhtiö Otava, Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.

Järvenpää, Eeva & Räihä, Sirpa 2007. *Vanhinta Helsinkiä. Kertomuksia Kluuvin ja Kruununhaan kortteleista*. Helsingin Sanomat, Gummerus Kirjapaino Oy.

Lilius, Henrik. 1982. *Suomalaisen koulutalon arkkitehtuurihistoriaa. Kehityslinjien tarkastelua keskiajalta itsenäisyyden ajan alkuun*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja. Vammalan Kirjapaino Oy.

Makkonen, Leena. 2004. *Opintieillä – helsinkiläisiä koulurakennuksia 1880–1980*. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja. 2004:12. Helsinki.

Ohvo, Vieno. 1995. *Kruununhaan yläaste 1905–1995*. Art-Print Oy. Helsinki.
Ollila, Kaija; Toppari, Kirsi. 1977. *Puhvelista Punatulkkuihin – Helsingin vanhoja kortteleita*. Helsingin Sanomat. Sanoma Osakeyhtiö. Helsinki: Sanomapaino.

Pekkala-Koskela, Eea. 1989. *Yliopiston Helsinki. University Architecture in Helsinki*. Helsingin yliopisto, Sanomaprint.

Suvanto, Pekka. 2002. *Mariankatu viisi ja seitsemän. Taloutta, kulttuuria, politiikkaa ja rakennustaidetta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Salpausselän Kirjapaino Oy.

Svenska reallyceum Helsingfors:in toimituskunta. 1922. *Reallyceum – Svenska reallyceum – Svenska lyceum 1872–1922*. Forna Reallyceisters

Kamratförbund:in juhla-julkaisu, A. B. Nordblad & Pettersson O.Y., Bok- & Stentryckeri, Helsinki.

Toimitustyöryhmä: Matti Hako et al. 2000. *Tekniikan 117 vuotta: Helsingin teknillinen oppilaitos 1881-1998*. Helsingin teknillisen oppilaitoksen tuki ry. Karisto, Hämeenlinna.

Viljo, Eeva Riitta. 1999. *Suomen pankin rakennus arkkitehtuuriperinteen murrosvaiheen kuvastajana*. Julkaisussa: Rakenteita, Strukturer. Jyväskylä. (Ilm. alkuaan suom. ja ruots. julkaisussa: Rakennushallitus - Byggnadsstyrelsen 1811-1986. Helsinki 1986.)

Vuori, Eija. 1999. *Helsingin yliopisto. University of Helsinki – University of Campuses*. Edita, Helsinki.

Verkkolähteet

Finna, Axel Hampus Dalström

<https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005%3A0000007zw>

Viitattu 5.6.2014.

Helsingin kaupunki, Rakennettu Helsinki 1812-2012 –sovellus

<http://dev.hel.fi/apps/rakennukset/>

Viitattu 23.6.2014.

Helsingin kaupunki, Helsingin Yleiskaava 2002

http://www.hel.fi/hki/ksv/fi/Yleissuunnittelu/Yleiskaava_2002

Viitattu 23.6.2014.

Helsingin kaupungin paikkatietopalvelut <http://ptp.hel.fi/>

Viitattu 5.6.2014.

Kansallisbiografia, Axel Hampus Dalström

<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/3343/>

Viitattu 11.6.2014.

Katajanokan ja Kruununhaan aluesuunnitelma 2013-2022. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisut 2013:7. Helsinki 2013.

http://www.hel.fi/static/hkr/julkaisut/2013/Katajanokka_Kruununha-ka_2013_web.pdf

Viitattu 5.6.2014.

Korttelit-verkkosivut, Axel Hampus Dalströmin työt Helsingissä

<http://www.korttelit.fi/arkkitehti.php/id/76>

Viitattu 4.6.2014.

Museoviraston kulttuuriympäristö-verkkosivut, Mariankatu 11:n suojele
http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=200096
Viitattu 23.6.2014.

Museoviraston kulttuuriympäristö-verkkosivut, valtion rakennusten suojeluluokitus
http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/rapea/read/asp/valtion_rakennusten_suojeluluokitus.pdf
Viitattu 23.6.2014.

Tieteiden talon verkkosivut www.tieteidentalo.fi
Viitattu 23.6.2014.

Helsingin kaupunginmuseon rakennustiedot Finna-hakupalvelussa: Uudenmaan tarkk'ampujapataljoonan upseerikasarmi.; Mariankatu 23; Helsinki
<https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005%3A0000094j>
Viitattu 11.6.2014

Helsingin kaupunginmuseon rakennustiedot Finna-hakupalvelussa: Uudenmaan tarkk'ampujapataljoonan kasarmi.; Maurinkatu 1; Helsinki
<https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005%3A00000571>
Viitattu 11.6.2014.

Wikipedia, Svenska Lyceum
http://fi.wikipedia.org/wiki/Svenska_Lyceum
Viitattu 11.6.2014.

Wikipedia, Casimir von Kothén
http://fi.wikipedia.org/wiki/Casimir_von_Kothén
Viitattu 4.8.2014.

Kansallisbiografia, Casimir von Kothén
<http://www.kansallisbiografia.fi/kenraalit/?gid=218>
Viitattu 4.8.2014.

ark-byroo

Arkkitehtitoimisto ark-byroo
Kustaankatu 3
00500 Helsinki

info@arkbyroo.fi
www.arkbyroo.fi
p. 010 2350 566